JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
VOLUME 63
December 2025

Edited by - Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

BİR KELEP İPLİK

IN MEMORIAM AHMED ATEŞ

Guest Editors - Misafir Editörler
Ozan KOLBAŞ & Murat GÜNEŞ

Editorial Board - Tahrir Heyeti
Cemal KAFADAR • Selim S. KURU • Günay KUT • Gönül A. TEKİN

Consulting Editors - Yardımcı Yazı Kurulu
N. AÇIKGÖZ muğla M. CANPOLAT ankara R. DANKOFF chicago P. FODOR budapest E. HARMANCI kocaeli C. KAFADAR cambridge, mass M. KALPAKLI ankara C. KURNAZ ankara G. KUT istanbul G. NECİPOĞLU cambridge, mass M. ÖLMEZ istanbul Z. ÖNLER çanakkale K. RÖHRBORN göttingen W. THACKSTON, Jr. cambridge, mass Z. TOSKA istanbul R. WITTMANN İstanbul P. ZIEME berlin

JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
VOLUME 63
December 2025

Edited by
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

BİR KELEP İPLİK

IN MEMORIAM AHMED ATEŞ

Guest Editors
Ozan KOLBAŞ & Murat GÜNEŞ

Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
2025

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
CİLT 63
Aralık 2025

Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

BİR KELEP İPLİK
AHMED ATEŞ HATIRA SAYISI

Misafir Editörler
Ozan KOLBAŞ & Murat GÜNEŞ

Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayınlanmıştır
2025

MÜŞEVVİK-NÂME-İ HÜCCÂC: TÂLİBÎ'NİN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN NAMINA YAZILMIŞ MANZUM MENÂSİK-İ HACCI

Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ* & Ozan KOLBAŞ**

Giriş

Hac ibadetinin gücü yeten Müslümanlara farz kılınması, yüzyıllar boyunca pek çok hacı adayının kafileler hâlinde Mekke'ye yönelmesine vesile olmuştur. Geçmiş devirlerde uzun ve zorlu bir yolculuğun ardından hayatta kalmayı başarıp Mekke'ye varan hacı adaylarının bu ibadeti ne şekilde yerine getireceğine dair rehber niteliğinde ve menâsik türünde pek çok eser kaleme alınmıştır. Yazma eser kütüphanelerinde manzum, mensur veya manzum-mensur karışık türde yazılmış menâsik-nâme genel başlığı altında irili ufaklı çok sayıda metin mevcuttur. Bunların özellikle hacimsiz olanlarının bir kısmında müellif adı yer almazken daha geniş çapta kaleme alınanların kimler tarafından yazıldığı bellidir. Örneğin, Fars şairi Muhyî-yi Lârî'nin (ö. 933/1526-1527) 911 (1506) yılında mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı *Fütûhu'l-Harameyn* adlı eserin[1] yazma kütüphanelerinde kayıtlı müzehhep ve müzeyyen pek çok nüshası manzumenin fazlasıyla okunduğuna işaret ederken Türkçeye tercümeleri de metne edilen rağbetin bir başka göstergesidir. Eser, Muhyî-yi Gülşenî (ö. 1017/1608'den sonra) tarafından *Hedyü'l-Harameyn*, Amîkî tarafından *Fütûhu'l-Harameyn* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.[2] Türk edebiyatı dâhilinde Abdurrahman Gubârî (ö. 974/1566), Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597), Nâlî Mehemmed Efendi (ö. 1086/1675), Bahtî, Seyyid Mehemmed Efendi (ö. 1118/1706), Kâmil (ö. 1894), İndî ve Bekir Sıdkî Efendi gibi şairler tarafından manzum; Yusuf Sinaneddin bin Yakub (ö. 989/1581), Abdurrahman Hıbrî (ö. 1656), Ahıskalı Beyzade Mustafa Efendi (ö. 1785), Kıbrıslı Halimzade Ali (ö. 1217/1802'den sonra) ve Diyarbakırlı Molla Mustafa gibi isimler tarafındansa mensur menâsikler kaleme almıştır.[3]

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatmasabiha@gmail.com.

** Dr., The Ottoman Studies Foundation, ozankolbas@gmail.com.

Nüsha üzerindeki mühürler hususunda verdiği fikirler için Emeritus Prof. Dr. Günay Kut'a, metnin bazı ağız özellikleri konusundaki yardımları için Prof. Dr. Leylâ Karahan'a, metin içindeki kimi Arapça ibarelerin çözümünde sağladıkları destek için Prof. Dr. Derya Adalar Subaşı, Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği ve Gökdeniz Baş'a, ayrıca nüshadaki tezyini ve tasviri unsurların tahlili bahsinde yardımcı olup kıymetli görüşler sunan Dr. Lâle Uluç'a teşekkür ederiz.

1 Adnan Karaismailoğlu, "Muhyî-yi Lârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, 2020), 31:81.

2 Hüseyin Yılmaz, "Türk Edebiyatında Manzum Menâsik-i Hac Tercümeleri ve Amîkî'nin Fütûhu'l-Harameyn Tercümesi (Metin İnceleme ve Çeviri Yazısı)", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019).

3 Belli başlı manzum menâsik-nâmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İdris Söylemez, "Bekir Sıdkî Efendi'nin Fezâil-i Menâsik-i Hac Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme", *İslâmî İlimler Dergisi*, 17/1, (2022): 222-225. Belli başlı mensur menâsik-nâmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Suat İnan, "Kıbrıslı Halîmzâde Alî'nin Menâsikü'l-Hacc'ı", *Dergiabant*, 12/2, (2014): 589-592.

Manzum türdeki menâsikler arasına dâhil edilebileceklerden biri de Tâlibî mahlaslı Abdullah b. Hüseyin b. Salih b. Bayezid-i Erzincanî'nin kaleme aldığı *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* adlı eserdir. Hacı adaylarını şevklendirmek ve hac ibadetinin nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgilendirmek amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan bu eser tercüme olmayıp bizzat şairi tarafından devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman (ö. 974/1566) adına telif edilmiş ve elimizdeki nüshası tezhiple ve tasvirlerle süslenmiştir. Zahriyesinde Şehzade Selim'in (ö. 982/1574) mührü ile I. Mahmud'un (ö. 1168/1754) vakıf mührünün bulunması, Sultan Süleyman adına yazılmakla kalmayıp bu süslü nüshasının saray kütüphanesine intikal ettiğini de göstermektedir.

Bu makalede, tespit edilebilen biyografi kaynaklarında adı zikredilmeyen Tâlibî'nin biyografisi ele alınacak, *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* adlı risalesi değerlendirilecek ve eserin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, 3322 numarada kayıtlı musavver müellif hattı nüshasından hareketle transkripsiyonlu metin tenkidine yer verilecektir. Bu çalışmayla menâsik literatürüne bilinmeyen bir eserin dâhil edilmesi ve tespitlerimize göre en azından güncel kaynaklarda yer etmemiş, varlığı bilinmeyen bir müellifin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

1. Tâlibî'nin Biyografisi Hakkında

Tâlibî'nin biyografisini içeren herhangi bir kaynak tespit edilememiştir. Tâlib veya Tâlibî mahlasını kullanan müelliflerin çoğu on yedinci, bir kısmı da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda yaşamıştır.[4] *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* müellifinin, eserinde verdiği bilgilerden hareketle Kanuni Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) yaşadığı ve risalesini Sultan Süleyman adına yazdığı anlaşıldığından, tespit edilebilen bu müelliflerin aradığımız şair olmadığı açıktır.

Sehî Beg (ö. 955/1548),[5] Latîfî (ö. 990/1582),[6] Kınalızade Hasan Çelebi (ö. 1012/1604)[7] ve Ârif Hikmet Bey (ö. 1275/1859)[8] kaleme aldıkları tezkirelerde Tâlibî mahlaslı bir şairden bahsetmekte, Mehmed Süreyya (ö. 1909) ve Nâil Tuman ise bu şahsın I. Selim devrinde (918-926/1512-1520) vefat ettiğini

---

4 *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı çalışmada Tâlib mahlaslı on, Tâlîbî mahlaslı iki müellif yer almış, Mehmed Nâil Tuman (ö. 1958) da *Tuhfe-i Nâilî* adlı biyografi eserinde Tâlib ve Tâlibî mahlaslı on yedi kişi tespit etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Haluk İpekten, vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 1. Baskı, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 500-502; Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz B 611/1), 828-832.

5 "Ḫᵛoş-ṭabʿ dervīş-nihād ve üslūb-ı şiʿrde kāmil üstād kimesne idi", bk. Günay Kut, *Heşt Bihişt - The Teẕkire by Sehī Beg*, Sources of Oriental Languages and Literatures 5, (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1978), 259.

6 "Kefe vilāyetinden Tatar Ḫān mādiḥlerinden bir ümmī ve ʿamī kimesnedür. Ammā ṭabīʿat-ı şiʿriyyesi ve selāḳat-ı naẓmiyyesi ġāyetde ḫūb ve elfāż u edāsı ṣaḥīḥ u merġūbdur. Lākin kelime ve iʿrābdan ve evzān u buḥūrdan vuḳūf u şuʿūrı olmaduġı bāʿiṣden eşʿārınuñ ṣaḥīḥ maḥallerine müteʿārıż olup muʿāraża itseler ʿadem-i maʿrifetinden sāʾilüñ suʾāline cevāb virüp muʿterizüñ iʿtirāżın defʿ idemezdi ve elfāż u maʿnā yerinde ve ḥaḳḳ-ı edā maḥallinde iken ḥaṣr olup cevāb viremezdi. Bu cümle cühelüñ belāsıdur ve ḳāʾilüñ ḫaṭāsıdur. ...Ammā sābiḳu'ẕ-ẕikr olan Ṭālibīnüñ ʿinde'l-insāf bedāyiʿ-i eşʿārına erbāb-ı bedīʿ u beyān lā diyemezlerdi...", bk. Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım, 1. Baskı, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 374-375.

7 "Kefe vilāyetindendür. Ümmī ve ʿāmī kimesnedür. Şiʿrinde ḳaṭʿā melāḥat yoġ-iken Laṭīfī medḥ édüb bu maṭlaʿını yazmışdur...", bk. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, 3. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), II:582.

8 "Biñ ʿaṣrı şuʿarāsında Kefevī oldığı Mecellede muḥarrerdir. Sāʾir aḥvāli görilmedi", bk. ʿĀrif Ḥikmet, *Teẕkire-i Şuʿarā (İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkıbasım)*, haz. Sadık Erdem, 1. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 100.

söylemektedir.[9] Bu kaynaklarda verilen bilgilerle *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'da şairin kendisi hakkında verdiği bilgilerin birbiriyle örtüşmemesi; üstelik Latîfî'nin, Kefe vilayetinden olduğunu söylediği bu Tâlibî'nin ümmi olduğunu belirtmesi ve onu takdir etmekle birlikte cahiller zümresine yerleştirmesi bu şahsın *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* müellifi olmadığını kanıtlar niteliktedir. İleride görüleceği üzere Tâlibî Erzincanlı olduğu gibi onun, ana dilinin yanında Farsça eserler de kaleme alan "dervīş-nihād" ve eğitimli biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Sehî Beg'in hakkında herhangi bir bilgi vermediği, fakat "dervīş-nihād" olduğunu söylediği Talîbî aradığımız şair olabilirse de bu konuda kesin hüküm vermenin imkânı yoktur. Kısacası Tâlibî hakkında edindiğimiz bilgiler, şimdilik kendisinin *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'da bahsettiği kadardır.

Tâlibî'nin adı ve künyesi, elimize ulaşan ve müellif hattı olduğu anlaşılan nüshanın ketebe kaydından hareketle ʿAbdullāh bin Ḥüseyin bin Ṣāliḥ bin Bāyezīd-i Erzincānī'dir. 929 (1522-1523) yılında, Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında onun sayesinde Mekke'ye yerleşmiş ve mücavir olmuştur [B. 186]. *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'ın yazılmaya başlandığı 952 (1546) ve sunulduğu 954 (1547) yılı itibarıyla en az yirmi beş yıl Mekke'de ikamet etmiştir [B. 188, 236-237]. Eserinin beşinci bölümünü mutasavvıf kişiliğiyle öne çıkardığı ve hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği Seyyid Muhammed bin Seyyid Ahmed el-Huseyni'l-Bâverdî adlı birine ayırması, bu zatın 20 Muharrem 940 (11 Ağustos 1533) Pazartesi günkü ölümünden üzüntü duyması ve ondan ayrıldığı için değersizleştiğini belirtmesi, bu şahsın Tâlibî'nin mürşidi olabileceğini düşündürür [B. 204-235]. 952 (1546) yılında evine gelen Bursalı Şeyh Mustafa'nın Tâlibî'ye mülazım olması ve bu kişiye ders verdiğini belirtmesi onun hocalık veya mürşitlik yönüne de işaret eder [B. 236-244]. Önde gelen şeyh, mürşit ve müritlerle zaman geçirmesi ve sohbetlerde bulunması, bu türden kişileri evinde ağırlaması ve karşılıklı etkileşimde bulunulması sosyal çevresi hakkında da fikir verir. Tâlibî, Sultan Süleyman'ın övgüsünde beş kitabı olduğunu bildirmektedir [B. 187]. Evinde ağırladığı Şeyh Mustafa'nın Farsçayı bilmediği için Tâlibî'nin yazdıklarını anlayamaması, manzum ve mensur türdeki eserlerinin çoğunu Farsça kaleme aldığını gösterir [B. 245-251]. *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* dışında Türkçe herhangi bir eserinin olup olmadığı ise şimdilik meçhuldür. Ömrünün en az yirmi beş yılını Mekke'de geçirmesi, Arapçayı iyi bildiğini düşündürür. *Müşevvik-nâme* metnindeki bazı ifade düşüklükleri ve bu nedenle zaman zaman karşılaşılan anlam belirsizlikleri, Türkçe manzum eser verme konusunda pek de tecrübeli olmadığını söylememize imkân tanır. İleride görüleceği üzere eser içerisinde geçen bazı Türkçe kelimeler mahalli özellikler sergilemekte, buradan hareketle yazı dilinde doğduğu coğrafyanın, doğu ağız grubunun özelliklerini yansıttığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu verilerden hareketle Tâlibî'nin adının Abdullah olduğu, Erzincanlı bir aileye mensup bulunduğu, 929 (1522-1523) senesinde, Sultan Süleyman devrinin ilk yıllarında Mekke'ye yerleştiği, hayatının en az yirmi beş yılını burada geçirdiği, hocalık veya mürşitlik ettiği, 954 (1547) yılına kadar padişah adına beş kitap yazdığı, manzum ve mensur türde Farsça eserlerinin bulunduğu ve Arapçayı bildiği söylenebilir. *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* adlı risalesi dışındaki eserleri şimdilik tespit edilememiştir.

[9] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, 1. Baskı, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5:1623; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 832. Nâil Tuman'ın da belirttiği gibi Şemseddin Sami'nin (ö. 1904) *Kâmûsü'l-Aʿlâm*'da ve Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî*'de mahlasını Tâliʿî şeklinde anması yanlıştır, bk. Şemseddīn Sāmī, *Ḳāmūsu'l-Aʿlām*, (İstanbul: Mihrān Maṭbaʿası, 1311), 4:2989; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5:1623.

2. *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*

2.1. Eserin Adı, Yazılış Sebebi, Yazılış Tarihi ile Şekil ve Muhteva Özellikleri

Müşevvik-nâme-i Hüccâc, tespit edilebildiği kadarıyla daha önce ilk kez I. Mahmud döneminde, Ayasofya Kütüphanesi'nin açılışı (1153/1740) sırasında ve sonrasında 25 Rebiyülâhir 1247 (3 Ekim 1831) tarihinde hazırlanan el yazması iki katalogda zikredilir. Bu kataloglarda, "Kütübü't-Tevārīḫ" başlıklı bölüm içinde, "Kitāb-ı Füṭūhu'l-Ḥarameyn, Türkī, temām-ı nüsḫa nesḫ ḫaṭṭ-ile, vaḳf-ı sulṭānī, cild bir, saṭr-ı saḥīfe 11" şeklinde tavsif edilmiştir.[10] II. Abdülhamid devrinde (1842-1918) hazırlanan Devr-i Hamîdî kataloğuna da "ʿAded-i Umūmī: 3322; Esāmī-yi Kütüb: Fütūḥü'l-Ḥarameyn, Manẓūm; Cild: 1; Lisān, Ḫaṭṭ: Tür[kī], Nesḫ; Saṭır: 11; Esāmī-yi Müellifīn ve Tārīḫ-i Vefāt: ʿAbdullāh bin Ḥüseyni'l-Erzincānī, Tārīḫ-i Teʾlīf 954; Mülāḥaẓāt: Cedvel ve serlevḥa müẕehheb nefīs" şeklinde kaydedilmiştir.[11] Eser daha sonra Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925) ve onu referans alan Franz Babinger'in (ö. 1967) biyografik ve bibliyografik çalışmalarında da söz konusu edilmiştir. Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde "Derc Edilmemiş Olan Târîh Kitâbları" başlığı altındaki bir maddede eser adını *Fütûhu'l-Harameyn*, türünü manzum ve yazma, müellif adını ise Abdullah bin Hüseyin el-Erzincanî şeklinde kaydetmiştir.[12] Babinger de müellif ve eser adı ile kütüphane katalog numarasını zikretmiş, yazılış tarihini 954 (1547) olarak vermiş, risalenin Mekke ve Medine'nin I. Selim tarafından fethini konu edinen bir tarih eseri olduğunu belirtmiştir.[13] Nüshayı gördüğü ve sanatsal yönden tetkik ettiği anlaşılan isimlerden biri de Süheyl Ünver'dir. Ünver, eser ismini "Hāẕā Nüsḫati Fütūḥu'l-Ḥarameyn", yazılış tarihini ise 954 (1547) olarak verir.[14] Eser isminin, yazma ve matbu katalog hazırlayıcıları ile Mehmed Tahir Bey ve Babinger tarafından yanlış zikredilmesi, muhtemelen nüshanın iç kapağı ile vikaye sayfasındaki *Fütūḥu'l-Ḥarameyn* yazısına dayanmaktadır. Bu yazının kim tarafından ve hangi dönemde yazıldığı, bu nedenle eser ismi konusundaki hata silsilesinin ilk halkası belli değildir. Ünver ise nüshanın 1b sayfasındaki ilk serlevhanın içinde yazılı başlığı esas almıştır. Eserin sonunda yer alan

[10] *Ayasofya Kütüphanesi Fihristi*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fihristler Yazma, Nr. 25/1, vr. 108b; *Ayasofya Kütüphanesi Fihristi*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fihristler Yazma, Nr. 25/3, vr. 106b.

[11] *Defter-i Kütüb-ḫāne-i Ayaṣofya*, (Der-seʿādet: Maḥmūd Bég Maṭbaʿası, 1304), 199.

[12] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. M. A. Yekta Saraç, 1. Baskı, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016), 3:1107. Mehmed Tahir Bey'in verdiği bilgilerin Devr-i Hamîdî kataloğundaki sırayı izlemesi, eseri bu katalogdan istifade ederek zikrettiğini düşündürmektedir.

[13] Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, 2. Baskı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 135.

[14] Ünver'in nüsha tetkiki sonucunda elde ettiği bu bilgiler, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Süheyl Ünver Dosya, 145 numarada kayıtlı klasör içinde, Ayasofya Kütüphanesi'ndeki yazmalar hakkında minik kağıtlar üzerine eski yazıyla tuttuğu yüzlerce not ve estampaj arasındaki küçük bir fişte kayıtlıdır. Ünver, zahriye sayfasındaki mühür için "Süleymān bin Selīm mühürlü" notunu almışsa da ileride görüleceği üzere bu tespiti yanlıştır. Yukarıda verilen bilgilerden başka nüshanın sancaktan geldiğini ve eserin manzum, Türkçe ve mesnevi tarzında olduğunu notlamış, mukaddimede Kanuni isminin geçtiğini, tasvirlerin bulunduğu varak numaralarını belirleyerek hangi varakta hangi kutsal mekânın tasvir edildiğini kısmen tespit etmiştir, bk. Süheyl Ünver, "Ayasofya Kütüphanesi", Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Süheyl Ünver Dosya, Nr. 145 [Müteferrik Evrak].

bir beyit, risalenin "fütūḥāt-ı Ḥarem" olduğunu belirtiyorsa da bu ibare eser ismi değil; eserin, Harem'e dair manevi bilgileri ve açılımları (*fütūḥāt*)[15] ihtiva ettiğine yönelik bir ifadedir:

Fütūḥāt-ı Ḥarem'dür bu risāle
Oluban ḳāb-ı aḥbāba ḥavāle [B. 1061]

Babinger'in eserin konusu hakkında yanlış bilgi vermesiyse eseri incelemediğini ve *Fütûhu'l-Harameyn* ibaresi üzerinden böyle bir hükme vardığını göstermektedir.

Müşevvik-nâme-i Hüccâc, mesnevi nazım şekliyle, aruzun hezec bahrinde, *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbıyla yazılmış, 25 bölümden ve toplam 1076 beyitten oluşan bir eserdir. Eser ismi, "Der-beyān-ı sebeb-i naẓm-ı risāle-i *Müşevviḳ-nāme-i Ḥüccāc*..." şeklinde altıncı bölüm başlığı içinde geçmekle birlikte metnin muhtelif beyitlerinde de zikredilmektedir:

Senüñ aduñla feṯḥ-i nāme étdüm
Müşevviḳ-nāme'yi hengāme étdüm [B. 7]

Müşevviḳ-nāme'dür bu nüsḫa éy yār
Yaḳīn lāyıḳ degül daḫl étmeg aġyār [B. 135]

Müşevviḳ-nāme-i Ḥüccāc olsun
Ṭarīḳ-ı ḥacc-içün minhāc olsun [B. 251]

Hacı adaylarını hacca teşvik etmek amacıyla yazılan eser, hac ibadetinin ne şekilde yapılması gerektiği konusunda bilgiler verir. Tâlibî, eserini Kanuni Sultan Süleyman adına, Mekke'de kendisine misafir olan Bursalı Şeyh Mustafa'nın isteği üzerine kaleme almıştır:

Dédi sizden umaram bir risāle
Kim olmış ḳalbüme Ḥaḳ'dan ḥavāle

Olub Türkī lisānı naẓmı şāfī
Muṭavvel olmasun kāfī vü vāfī

Müşevviḳ-nāme-i Ḥüccāc olsun
Ṭarīḳ-ı ḥacc-içün minhāc olsun

Olub **Sulṭān Süleymān** adına hem
Duʿā vü medḥ-i sulṭān içre muḥkem

Ḳabūl étdüm anuñ maḳṣūdını zūd
Muʿīn ola dédüm ger ʿavn-i maʿbūd [B. 249-253]

Eser içerisinde geçen birkaç beyit, eserin yazılmaya başlandığı tarih konusunda fikir verir. Tâlibî, 952 (1546) yılında, Bursalı Şeyh Mustafa'nın Arafat'tan indikten sonra, Şam kafilesinin dönüş yoluna girmesinin ardından kendisine misafir olduğunu ve eseri yazması konusunda tavsiye verdiğini belirtmektedir:

Ṭoḳuz yüz elli iki yıl temāmī
Géçüb min-hicreti ḫayrü'l-enāmī

[15] "Feth: 4. God's opening or bestowing a thing in His providence; a gift of grace, a Providence; assistance in any form. 5. A solving, elucidating a difficulty; solution, elucidation", bk. Sir James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, 5. Edition, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015), 1364.

ʿArafāt'dan éniceg éy bürāder
Mülāzim oldı bize şeyḫ-i reh-ber

Adı **Şeyḫ Muṣṭafā** ol şeyḫ-i İslām
Oluban **Bursa**'dan ol zeyn-i eyyām

Şāmī ḥaccı gédince bizde oldı
İfāde istifāde étdi buldı [B. 236, 242-244]

Arafat'a 9 Zilhicce günü çıkıldığı ve vakfenin ardından güneş battıktan sonra Müzdelife'ye doğru yol alındığı, 10 Zilhicce'de kutlanmaya başlanan kurban bayramının ilk gününün Müzdelife'de geçirildiği bilinmektedir.[16] Şam hacılarının geri döndüğü yönünde verilen bilgi ise kurban bayramı sonrası haccın tamamlandığı 13 Zilhicce 952 (15 Şubat 1546) tarihini takip eden günlere işaret etmektedir. O hâlde eserin bu tarihten sonra yazıldığı kesindir. Tâlibî, eserini 13 Zilhicce 952 (15 Şubat 1546) tarihinden sonra yazmaya başlamış ve muhtemelen kısa süre sonra 953 (1546-1547) yılı içinde Mekke'de tamamlamıştır. Ketebe kaydından anlaşıldığına göre nüsha, tezyini ve tasviri unsurlarla süslendikten sonra, 7 Ramazan 954 (21 Ekim 1547) Cuma günü muhataba sunulmuştur. Kısacası, eserin yazılmaya başlanması ve tüm unsurlarıyla birlikte tamamlanarak sunulması arasında en fazla 1 yıl 8 ay kadar bir süre vardır.

Eserde, mesnevi, kıta ve gazel nazım şekliyle yazılmış Farsça üç şiir peş peşe iktibas edilmiştir. Bu alıntılardan mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış ilki, aruzun remel bahrinde, *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbında olup Emîr Hüseynî Sâdât el-Gûrî el-Herevî'nin (ö. 729/1329'dan sonra) *Kenzü'r-Rümûz* adlı eserinin "Der-beyān-ı Ḥacc" başlıklı bölümündendir.[17] Bu beytin ardından gelen ve "Dil be-dest āver ki ḥacc-ı ekber-est" mısraıyla başlayan iki beyitlik meşhur kıtanın şair aidiyeti problemlidir.[18] Vezin ve redif bakımından bir öncekiyle aynı olan bu manzumeyi Ömer Hayyâm'a (ö. 526/1132 ?), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) ve Abdurrahman-ı Câmî'ye (ö. 898/1492) ait gösteren çeşitli kaynaklar mevcuttur. Diğer alıntı ise aruzun hezec bahrinde, *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün* kalıbıyladır ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Dîvân-ı Kebîr*'inde kayıtlı dokuz beyitlik bir gazeldir. Gazelin beşinci, altıncı ve dokuzuncu beyitleri Abdülbaki Gölpınarlı'nın neşrinde olmadığı gibi diğer beyitleri de doğal olarak nüsha farklarını barındırmaktadır.

Kimi beyitlerde, beytin kuruluşuna bağlı olarak mana muğlak hâle gelmekte ve hatta anlam zar zor çıkarılabilmektedir. Bu durum, Tâlibî'nin Türkçe eser verme konusunda emsallerine göre pek de başarılı olamadığını veya doğu ağız grubunun özelliklerine yer vermesi nedeniyle Anadolu sahasındaki şairlerden ayrıldığını gösterir. Diğer eserlerini Farsça yazdığını bildiğimizden, *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'daki cümle yapısının Farsça cümle yapısının etkisinde olduğu söylenebilir. Redifin kafiye

[16] Abdullah A. Boks, "Arafat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1991), 3:263; Menderes Gürkan, "Vakfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2012), 464-465.

[17] Emîr Ḥuseyn el-Ġūrī, *Kenzü'r-Rümū*z, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, Nr. 2633/1, vr. 17b; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar, Nr. 1160, vr. 10a.

[18] Bu meşhur kıta, sonraki yüzyıllarda yapılmış Mescid-i Haram ve Mekke tasvirleriyle ilişkili baskı, mühür, çini pano, *Enʿâm-ı Şerîf* nüshası, baskı için hazırlanmış üç bronz plaka, levha ve küçük dua kitaplarında da kullanılmıştır, bk. Sabiha Göloğlu, "Kutsallığı İlişkilendirme, Baskı ve Resimlerle Koruma: Geç Dönem Osmanlı Dua Kitaplarında Mekke, Medine ve Kudüs Görsel Üçlemeleri", *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları*, edt. Ayşe Taşkent ve Nicole Kançal-Ferrari, 1. Baskı, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021), 530-531.

işlevinde kullanıldığı, ikfâya başvurulan veya kafiyesiz pek çok beyit vardır.[19] Bölüm başlıklarının bazısı Arapça, bazısı Farsça, bazısı da Arapça ve Farsça karışık olarak kaleme alınmıştır. Eser boyunca dikkati çeken önemli unsurlardan biri başlıklarda hadislerden ve ashabın sözlerinden yapılan alıntılar ile Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli ayetlerinden edilen iktibasların fazlalığıdır.[20] Arapçadan yapılan doğrudan alıntıların yanında pek çok hadis, gizli yahut aşikar Türkçe söylenmiştir [B. 49, 61-64, 96, 97, 270, 284-286 vd.]. Özellikle bölüm başlıklarında zikredilen bazı hadislerin, ilgili bölüm içinde Türkçeyle ifade edildiği örnekler vardır. Bu minvalde doğrudan belirtilmeyen, fakat hadis kaynaklarının incelenmesi neticesinde tespit edilebilecek örneklerle karşılaşılabilecektir. Tavsiye mahiyetindeki beyitlerde ve yine ders çıkarılması amacıyla İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve Bâyezid-i Bistâmî (ö. 234/848 ?) gibi mutasavvıfların başından geçen olayların hikâye edildiği bölümlerde çeşitli tasavvuf ıstılahlarına da yer verilmiş ve bazılarının açıklamaları kısaca yapılmıştır. Eserin, bu nedenle yüzeysel tasavvufi bilgileri de ihtiva ettiği söylenebilir.

2.2. Eserin Konusu

Eser, tevhit bölümüyle başlar. Tâlibî, bu bölümde Allah'ın adıyla sözle başladığını ve eserinin yine ancak onun yardımıyla tamamlanacağını belirtir. Risalenin adını zikrettikten sonra onu, hacıların şevkini artırmak, Allah için mal ve can derdini unutmalarını sağlamak niyetiyle yazdığı söyler. Kâbe'nin insanları çekmek amacıyla donatıldığından, bu vesileyle kulların bağışlanacağından bahseder. Hacıların Kâbe'ye yönelmesinin nedeni Allah'ın cazibesidir. Yer ve gökler direksiz şekilde yaratılmış, yedi yer Allah'ın emriyle meydana çıkarılmış; felek, onun şevkiyle dönmeye başlamış, gökyüzü yıldızlarla donatılmış; yer, güneş sayesinde aydınlatılmış; bitkiler, hayvanlar ve başta Hz. Âdem olmak üzere insanlar ve melekler yaratılmıştır. Doğadaki her canlı Allah'ı şevkle zikretmektedir. Kutsal kitaplar indirilmiş, peygamberler ve evliyalar ortaya çıkmıştır. Hz. Âdem'den başlayarak sırasıyla tüm peygamberler, çeşitli kişiler, kavimler veya nedenlerle pek çok sıkıntı çekmiştir. Allah aşkı bu türden zorluklar üzerine bina edilmiş, varlıktan vazgeçilmesi gerektiği, bu sayede vahdete ulaşılacağı telkin edilmiştir [B. 1-55].

İkinci bölüm naata ayrılmıştır. Yer ve gök, ay ve güneş, tüm âlem Hz. Muhammed için yaratılmıştır. Peygamber miraca yükselmiş, yüceliği iki cihanı kaplamış, Allah yolunda gazalar etmiş ve küfrü ortadan kaldırmıştır [B. 56-82].

Miraç bahsine ayrılan üçüncü bölümün başlangıcında bu hadiseye kısaca değinilmiş, sonrasında dört halifenin ve on iki imamın isimleri teker teker zikredilmiştir. Tâlibî, sahabelerle Peygamber ailesinin birbirinden ayrılamacağını, bunların birbirini tamamladığını ve İslâm'ı süslediğini belirttikten sonra mutahabına çeşitli tavsiyeler vermiştir. Bölümün sonunda sahabenin, Hz. Ali ile ailesinin Rafızi ve

[19] İlgili bazı beyitler için bk. B. 6, 11, 14, 25, 74, 76, 80, 87, 114, 137, 150, 158, 165, 173, 177, 181, 239, 263, 264, 267, 273, 289, 294, 305, 316, 318, 319, 320, 322, 325, 332, 336, 339, 363, 369, 375, 381, 397, 402, 412, 420, 438, 465, 472, 477, 481, 511, 513, 520, 533, 550, 559, 573, 586, 600, 603, 619, 625, 661, 667, 668, 671, 691, 701, 717, 725, 752, 781, 785, 849, 884, 949, 961, 966, 980, 991, 998, 1006, 1033, 1048 vb.

[20] Metin içindeki pek çok ayet iktibası ve mealleri aparatta verildiğinden bunlara burada değinilmeyecektir.

Haricilerden çok çektiğini belirtmiş; bu grupların, Allah'tan belasını bulmasını ve İslâm'ın bekasını dilemiş, hacı adaylarının murada ermesi için dua etmiştir [B. 83-140].

Dördüncü bölümde, Kanuni Sultan Süleyman'ın övgüsüne yer verilmiştir. Cihan hükümdarı olduğu belirtilen Sultan Süleyman, şeriat hamisi, dinin sığınağı, faziletler madeni ve ilmiyle âmil bir padişahtır. İslâm'ın, haccın, sünnetin ve şeriatın düzeni onun sayesinde sağlandığı gibi haccın nizamı da onun adaletiyle sağlanmaktadır. Tâlibî, bu bölüm içinde padişaha muhib olmanın mutluluk kaynağı olduğunu söylemekte, Sultan Süleyman ile Hz. Muhammed arasında bir denklik kurmakta, padişahı sevmenin peygamberi sevmek, peygamberi sevmenin ise Allah'ı görmek gibi olduğunu ifade etmektedir. Sultan Süleyman'ın şan, şeref ve iktidarı sayesinde Allah'ın cömertliğine kavuştuğunu ve bu sayede Harem ehlinden olduğunu, padişahın övgüsünde beş kitap kaleme aldığını, her birini onun fethiyle süslediğini, yirmi üç yıl boyunca mücavir olarak burada bulunduğunu, yazdığı bu Türkçe eserini de burada kaleme aldığını belirtmektedir. Bölüm, padişaha edilen duayla sonlanmaktadır [B. 141-203].

Beşinci bölüm, Seyyid Muhammed bin Seyyid Ahmed el-Huseyni'l-Bâverdî adlı kişi hakkındadır. Dinin ve şeriatin düzenleyicisi olarak zikredilen bu zatın Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin ve Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği, hakikat sultanı olduğu, sekr hâlinde bulunduğu, sema ve vecd hâlinin tükenmediği belirtilmiştir. Hacca niyet ettiği, Harem'de altı yıl mücavir olarak bulunduğu, günlerini ibadetle geçirdiği, günlerden bir gün yine gazaya niyetlendiği, Harem'den Anadolu'ya (Rûm) geçtiği, Sultan Süleyman'a *redif* olduğu, padişahın seferden galip döndüğü, bu zatın yine Kâbe'ye gelerek yaklaşık on yıl daha mücavir olarak kaldığı, 20 Muharrem 940 (11 Ağustos 1533) Pazartesi gününün sonunda öldüğü ve Mualla kabristanına, Hz. Hatice'nin yakınına gömüldüğü aktarılmaktadır [B. 204-235].

Altıncı bölüm, *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'ın yazılış sebebine dairdir. 952 (1545) yılında, Tâlibî'nin yirmi üç yıllık mücavirliği zamanında biri şeyh, diğeri ise Hz. Hüseyin'in soyundan iki kişi ona misafir olur. Bu ikisi hidayet sahibi mürşitler olduğu gibi müritleri de inayet ehlidir. Bir cuma gecesi Tâlibî'nin evinde sohbet ederler. Şeyhin adı Mustafa'dır ve Bursalıdır. Arafat'tan indiğinde Tâlibî'ye mülazım olur, Şam kafilesi dönüş yoluna girdikten sonra Tâlibî'nin yanına gelir ve ondan pek çok şey öğrenir. Şeyh Mustafa, Tâlibî'nin nazım ve nesir türünde kaleme alınmış eserlerini gördüğünde bunları beğenir ve över. Fakat âlim ve fazıl bir zat olmakla birlikte Farsçayı bilmemektedir. Manevi şiiri beğendiği için Tâlibî'den bu minvalde çok da uzun olmayan, hacıları hacca yönlendirecek, Sultan Süleyman'ın adına, onun övgüsünü ve duasını da içeren Türkçe bir risale yazmasını ister. Bunu kabul eden Tâlibî eserini yazmaya başlar ve kaleme aldığı beyitler Şeyh Mustafa tarafından beğenilir. Bölüm, Hz. Muhammed'in ashabına, ailesine ve ümmetine edilen duayla sonlandırılır [B. 236-262].

Yedinci bölüm, Kâbe'ye yönelme, Hz. Muhammed'in hacca dair iki hadisinin işaret ettiği manalar ve hac yolunda mal ve mülkü sarf etme (*infāḳ*) meselelerine ayrılmıştır. Tâlibî, bu bölümün ilk beyitlerinde Allah'ı yâd etmeyi, mal, mülk ve bütün varlığı ona vermeyi telkin ve bunlardan sonra Hakk'ın yoluna yönelmeyi tavsiye eder. Haccın faziletlerinden bahsederken başlıkta alıntılanan ilgili hadislerle bağlantılı olarak hacıların Allah'ın fırkasından olduğunu ve haccı terk edenlerin Yahudi

veya Hristiyan olacağını ifade eder. Hakk'ın yolunda zahmet çekmeyi; çekilen zahmet kadar Allah'ın dergahına yaklaşılacağını söyler ve kendisi için ettiği duayla bölümü sonlandırır [B. 263-297].

Sekizinci bölüm, Mekke'nin faziletine ve burada mücavir olmanın değerine dairdir. Âl-i İmrân, Sebe, Bakara ve Hac surelerinden yapılan hacla ve Mekke'yle ilgili ayet iktibasları vesilesiyle buranın güzelliği vurgulanır. Hz. Muhammed'in Şeyh Hüseyn vasıtasıyla aktarılan hadisine yer verilir. Buna göre, kıyamet sonrasında Mualla mezarlığından yetmiş bin kişi dirilecek, her biri yetmiş bin şefaatte bulunacak ve mahşer ehli bunlara hayran kalacaktır. Bunların, peygamberler veya peygamberlerin neslinden gelen kişiler olduğu zannedilecekse de Allah'dan gelen nida, öyle olmadığını; onların, Allah yolunda can ve mal veren kişiler olduğunu belirtecektir. Allah'ın komşuları ve garipler şeklinde nitelenen bu kimseler, yakınlarından ayrılıp başı taşlara yaslanan, yüzleri toza bulanan, çeşitli zorluklarla gece gündüz yürüyerek hacca giden kişilerdir. Allah, bunlara çektikleri zahmet kadar mükafat verecektir [B. 298-331].

Dokuzuncu bölüm, Kâbe'nin kıyamet vaktinde bir gelin suretinde haşrolacağına, Mekke halkının ve mücavirlerin melekler tarafından Medine'ye götürüleceğine ve Kâbe'nin Hz. Muhammed ile konuşacağına yönelik hadisin açıklamasına dairdir. Hz. Âdem'den başlamak üzere Hz. Muhammed'e gelinceye kadarki bütün peygamberler ve evliyalar Kâbe'yi övmüş, ölü veya diri hepsi yüzünü Kâbe'ye dönmüştür. Hz. Muhammed, Kâbe'nin haşrolacağını ve onun gelin gibi süsleneceğini buyurmuştur. Mahşer vaktinde yetmiş bin kişi melekler eşliğinde Medine'ye gidecek; Peygamber, Allah'ın emriyle sabah vakti başını güneş gibi yerden kaldıracak; Kâbe, Peygamber'e selam edecek, Peygamber de Kâbe'ye ümmetinin hâlini soracak ve onlara şefaat edecektir. Kâbe, bu nedenle bölüm sonunda mağfiret evi olarak nitelenmektedir [B. 332-358].

Onuncu bölüm, Allah'ın Hz. Âdem'e Mekke'nin fazileti konusunda vahyetmesine ve Mekke hareminde mücavir olanlar ile Kâbe'yi ziyaret eden hacıların mertebelerine ayrılmıştır. Bölümün hemen başında, anlatılacakların *Siyer*'de yazılı olduğu ve Vehb b. Münebbih (ö. 114/732) aracılığıyla Hz. Muhammed'den nakledildiği belirtilir. Allah, Hz. Âdem'e Mekke ehlinin zatına komşu olduğunu, Kâbe'yi melekler, cinler ve insanlar vesilesiyle mamur hâle getirdiğini, pek çok kişinin çeşitli yerlerden saçı dağılmış, dudağı kurumuş ve yüzü toza bulaşmış şekilde Kâbe'ye geldiğini, esasında bu ziyaretin zatına yapıldığını, bunlara ihsanda bulunduğunu, Hz. İbrahim'in Kâbe'yi mamur hâle getireceğini, orada Zemzem pınarının kaynayacağını, Makam-ı İbrahim'i ona vereceğini, hacıların ihrama gireceği yerleri (*mevākīt*) ve durak noktalarını (*meşāʿir*) bildireceğini, pek çok kişinin Kâbe'ye geleceğini ve burayı ihya edeceğini, sonunda Hz. Muhammed'in buraya vali olacağını, buranın onun zamanında putlardan ve müşriklerin kötülüklerinden arınacağını, ümmetinin vatanlarından ayrılıp ve çeşitli zorlukları atlatıp buraya akın edeceğini vahyetmiştir [B. 359-423].[21]

On birinci bölüm, keşf-i ayanînin beyanını ve Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Mekke'nin faziletini idrak etmesi konusundaki hikâyeyi içerir. Tâlibî, bu bölümün başında keşf ehlinin üç mertebesi olduğunu

[21] Allah'ın Mekke'nin fazileti hakkında Hz. Âdem'e vahyetmesi hadisesi Ebu'l-Velîd el-Ezrakî (ö. 250/864) tarafından da benzer şekilde yine Vehb b. Münebbih rivayetiyle aktarılmaktadır, bk. Ebu'l-Velîd el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke (Mekke Tarihi)*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, 1. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 50-52.

söyleyerek bunların keşf-i ilmî, keşf-i hayalî ve keşf-i ayanî olduğunu, şeytanın ilk ikisine ulaşıp sonuncuya ulaşamadığını, nitekim masivadan arınanların keşf-i ayanîye kavuşabildiğini belirtir. Şeyh Muhyiddîn-i Arabî uzun zaman Mekke'de mücavir olarak bulunmuş, bu sırada insan özelinde Hz. Muhammed ile Kâbe arasında bir mukayeseye girişmiştir. Peygamber'in onca yüceliğine, insanın küçük bir âlem oluşuna rağmen, taş ve topraktan yapılan Kâbe'ye tazim edilme nedenini on iki yıl boyunca sorgular. Bir gece, bu hâl içinde tavaf alanına girdiğinde güzelliğiyle dikkat çeken bir delikanlıyla karşılaşır. Esasında Kâbe, ona bir delikanlı suretinde görünmüş ve onunla konuşmaya başlamıştır. Bu durum karşısında hayret eden İbnü'l-Arabî tövbe eder. Kâbe, yüceliğinin Allah'tan olduğunu belirterek Hz. İsmail'e inen kurbanın kendisi için indiği, Hz. İbrahim'in eliyle yapıldığı, içinde vahiy ve Kur'ân'ın nazil olduğu, fil hadisesinin kendisi için yaşandığı, Hz. Muhammed ile birlikte aile üyelerinin, ashabının ve dört halifenin kendi içinde meydana çıktığı gibi hadiseleri anarak yüceliğini pek çok delille İbnü'l-Arabî'ye ispat eder. Kendini bilmesini, gurura kapılmamasını, ibadet etmesini, varlık suretinden geçip görünen her şeyin Allah'ın zuhuru olduğunu bilmesini tembihler [B. 424-516].

On ikinci bölüm, Bâyezid-i Bistâmî'nin kıssasına ve Hz. Ebu Bekir'in (ö. 13/634) her an ve her yerde Allah'ı gördüğü yönündeki sözünün anlamına dairdir. Bâyezid-i Bistâmî, Kâbe'ye gittiği sırada yanında bulunanlara hacca ilk kez gittiğinde Kâbe'nin kendisine toprak ve taş olarak göründüğünü; ikincisinde Kâbe'yle birlikte Hakk'ı, üçüncüsünde ise yalnızca ev sahibini, yani Allah'ı gördüğünü söyler. Allah'ın Kâbe'de zuhur ettiğini, mutluluğu burada bulduğunu, onun zuhurunun her şeyde müşahede edilebildiğini, her şeyin bu zuhura tercüman olduğunu belirtir. Bunun ardından Hz. Ebu Bekir'in her anda ve her şeyde Allah'ı gördüğünü söylediği, Allah'tan başka bir şeyden mutluluk duymadığı ifade edilir ve bölüm, duayla sonlandırılır [B. 517-541].

On üçüncü bölüm, hacı adaylarının Kâbe yolculuğuna çıkarken gözetmeleri gereken adabı beyan eder ve Hz. Muhammed'in hacceden kişiler hakkındaki hadisinin manasına odaklanır. Evinden çıkıp Kâbe yoluna ayak basanların anadan doğduğu günkü gibi günahsız olacağı, her adımında yetmiş yıllık ibadet etmiş gibi sevap kazanacağı, evine döndükten sonraki kırk gün boyunca edeceği dualaların da kabul olacağı ifade edilir. Buraya kadarki beyitler, esasında Hz. Muhammed'in başlıkta kaydedilen hadisinin nazmen ifadesidir. Ardından bu yolun riyazet yolu olduğu; bu yolda peygamberlerin, velilerin ve şeyhlerin Allah'a teslim oldukları ve meşakkat çekmek gerektiği söylenir. Hakkı hak sahibine vermek, Allah'tan başka her şeyden vazgeçmek, ibadet etmek, gönülde Allah ateşini yakmak ve Allah'tan başka her şeyi o ateş içine atmak, bu yolda meydana girmek, şeytanı bırakıp Allah'a uymak, ihlasla adım atmak ve dergaha baş koymak gerektiği tavsiye edilir [B. 542-579].

On dördüncü bölüm, Hz. Hasan'ın (ö. 49/669) Bağdat ve Medine üzerinden yaya olarak yirmi beş kez hacca gidişini konu alır. Bölümün ilk beyitlerinde Hz. Hasan'ın Hz. Muhammed'e benzediği, dünya hayatında pek çok zorluk çektiği, buna rağmen kazaya razı olduğu üzerinde durulur. Develerine ve atlarına fakirleri bindirerek, onun yalın ayak vaziyette Bağdat ve Medine üzerinden yirmi beş kez hacca gittiği belirtilir. Bu çabanın örnek alınması gerektiği, bunun muhabbet sayesinde olduğu, muhabbetin ise riyazetten doğduğu vurgulanır ve muhataba, riyazet çekmesi telkin edilir [B. 580-602].

On beşinci bölüm, keşif sahibi ulu bir şeyhin müritleriyle beraber yaya olarak hacca gidişini konu alır. Geçmiş zamanda keramet ve makamatla meşhur, halkın, irşadıyla mutlu olduğu bir şeyh vardır. Bu şeyh, eşekleri olmasına rağmen müritleri ve kendisine tâbi olanlarla birlikte zikir ve inleyişler eşliğinde gece gündüz yaya olarak Kâbe'ye yolculuk etmektedir. Bir menzile eriştiklerinde uyur ve rüyasında ellerinde leğen ve ibrik tutan iki meleğin yeryüzüne indiğini, hacılar arasında dolaştığını görür. Melekler, yaya olarak geldikleri için şeyhin ayaklarını yıkar. Şeyhin binekleri olmasına rağmen yaya olarak yol kat ettiğini ve Allah'ın rızası için Kâbe'ye gittiğini söyler. Şeyh uyandığında bu sırrı yanındakilere açar. Bölüm, meşakkat çekilmesi yönündeki tavsiyeyle sonlanır [B. 603-623].

On altıncı bölüm, ihrama bürünme vakti ve Kâbe'ye yönelmeyle alakalıdır. Tâlibî, gönlün masivadan arındırılmasını, niyet edilerek ihrama girilmesini, bu sırada Allah'a şükretmek gerektiğini ve telbiyeyle ilerlenmesini, bu vesileyle sevaplar kazanılacağını belirtir ve Peygamber'in de böyle yaptığını söyler. Bu şevk ve zevkle Beytü'l-Haram'a girilmesini, Hicr ve Makam-ı İbrahim'e varılmasını, Harem'e girince gusledilmesini, bunun sünnet olduğunu aktarır. Kâbe'yi görünce okunması gereken duayı bildirdikten sonra Bâbü's-Selâm'dan girmeyi, Hacerü'l-Esved'e yönelmeyi, onu selamlamayı (*istilām*) ve el ile yüzü ona sürmeyi salık verir. Niyet edilerek tavafa girilmesini söyler ve kapıya karşı okunacak duayı kaydeder. İlk olarak Rükn-i Irak'a yürünmesini, Mîzâb'a karşı gelindinde belirttiği duanın okunmasını tembihler. Sonra Şâm, ardından Yemânî ve Hacer rükünlerinde okunacak duayı verir. Bu şekilde yedi kez tavaf edilmesini söyler. Kapı ile Hacer arasında Mültezem'in bulunduğunu, burada dualar edilmesini, bütün ihtiyaçların karşılanacağını, sonrasında Makam-ı İbrahim'e gidilmesini, iki rekat namaz kılınmasını ve dua edilmesini, duaların bilinmemesi hâlinde tesbih ve tehlilin de kabul edileceğini, Zemzem kuyusundan içilmesini, Hacerü'l-Esved'e dönülmesini, Safa'ya yönelinmesini, bu sayede tavafın tamamlanacağını ve kişinin günahlardan arınacağını belirtir. Safa'ya çıkmayı söyleyen ve burada okunacak duayı aktaran Tâlibî, ardından Merve'ye varmayı ve burada da aynı duayı okumayı tembihler. Sa'yin yedi defa tamamlanmasının ardından tıraş olunmasını belirterek bölümü sonlandırır [B. 624-670].

On yedinci bölüm, Hasen-i Basrî'nin (ö. 110/728) sözü üzerinden ibadet etme, saadet, ihsan ve cömertlikte bulunma üzerine yoğunlaşmaktadır. Cömertlik göstermenin, ibadet etmenin ve ihsanda bulunmanın önemine değinilerek Allah'ın bunlara fazlasıyla karşılık vereceği belirtilir [B. 671-683].

On sekizinci bölüm, Hasen-i Basrî'nin risalesinde de zikredilen Harem'in faziletine dairdir. Onun aktardığına göre; Hz. Muhammed, Hazvere Kapısı'na gelerek Kâbe'ye hitapla kâfirlerin kendisini buradan çıkardığını, bu nedenle şehirden ayrıldığını söylemiştir. Yeryüzü, Kâbe'den başlayarak yaratılmış, dağlar buradan oluşmaya başlamış; rahmet, âleme buradan saçılmıştır. Peygamber'in belirttiğine göre, meleklere yere inmeleri bildirildiğinde onlar arşın altındaki denizden gusletmiş, Kâbe'ye inmiş, tavafın ardından iki rekat namaz kılıp Makam-ı İbrahim içinde niyaz ve kendi dilekleri için dua etmişlerdir. Yine Peygamber'in aktardığına göre, her kavmin peygamberi buraya gelmiş ve bazıları Harem'in etrafında gömülmüştür. Pek çok kişinin ölümü bit ve açlık nedeniyledir. Hz. İsmail ve Hacer'in kabri Mîzâb'ın altında, Hicr olarak adlandırılan yerdedir. Hz. Nuh, Şuayb, Hud ve Salih'in kabirleri de Makam-ı İbrahim ile Zemzem arasındadır. Kâbe'ye bakmak ibadettir. Bu nedenle Harem ehli kıyamette Allah'ın koruması altındadır. Tâlibî, cennetin sekiz kapısının Mekke içinde

bulunduğunu ve burada bulunanların bu açık kapılardan gireceğini söyler. Bu kapıları Kâbe, Hicr, Rükn-i Yemânî, Rükn-i Hacer, Makam-ı İbrahim, Zemzem, Safa ve Merve şeklinde sıralar. Ardından, Harem etrafında on beş yer bulunduğu bildirilerek bunları Harem boşluğu (*cevf-i Ḥarem*), Rükn-i Esved, Rükn-i Yemânî, Tavaf, Mültezem, Hicr, Mîzâb, Makam-ı İbrahim, Zemzem, Safa, Merve, Arafat, Ma'şer, Mina ve Cemrat şeklinde zikreder. Buralarda ibadet edilmesinin ganimet olduğunu vurgular. Hacer'e dokunulmasını, Makam-ı İbrahim'de, Hicr'de ve Harem etrafında namaz kılınmasını ve dua edilmesini tembihler. Bunları yapanların günahlarından arınacağını, Kâbe'ye karşı oturup ona bakanların dahi bağışlanacağını, hadise dayandırarak Hicr içinde, Rükn-i Şâmî yakınında iki, kapıya karşı dört ve Makam-ı İbrahim'de iki rekat namaz kılınmasını söyler. Tâlibî, kendisi ve hacılar için dua ederek bu bölümü sonlandırır [B. 684-775].

On dokuzuncu bölüm, Mekke'de ihrama girme ve Arafat'a gitme hakkındadır. Zilhicce ayının sekizinci gününde ihrama girilmesi; Kâbe'de, Hicr'in içinde sabah namazının kılınması, hacca niyet edilmesi, tavaf edildikten sonra Makam-ı İbrahim'e gelinerek burada namaz kılınması, telbiye ile Arafat'a doğru yol alınması, Mina'ya varıldığında buradaki mescitte beş vakit namaz kılınması, telbiye ile Sebir Dağı'na çıkılması, Arafat'taki mescitte ikindi ve öğle namazlarının cem edilmesi, hutbenin dinlenmesi, ikindiye yakın vakfeye ve Cebelü'r-rahmet'e yakın durulması, güneş batınca Müzdelife'ye gelinmesi ve akşam ile yatsının cem edilmesi söylenir. Sabah olduğunda Mina'ya gidilmesi, Akabe cemresine yedi taş atılması, başın tıraş edilmesi, kurban kesilmesi, kıyafetlerin giyilmesi, Kâbe'ye gidilmesi, tavaf ile sa'y edilmesi, Mina'ya gidilip üç günde üç cemre atıp Mekke'ye dönülmesi, bir umre daha edilmesi ve bundan sonra Mediye'ye gidilmesi tembihlenir [B. 776-809].

Yirminci bölüm, Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebevî'deki kabrini ziyaret etmenin adabı ve Hz. Ömer'den (ö. 23/644) aktarılan hadisin beyanı hakkındadır. Bölümün ilk beyitleri Hz. Muhammed övgüsünde olup taharetin önemi üzerinde durulur. "Kabrimi ziyaret edene şefaat ederim" ve "Kim ölümümde beni ziyaret ederse sanki hayatımda beni ziyaret etmiş gibi olur" manalarına gelen iki hadis üzerinden Mescid-i Nebevî'nin ziyaret edilmesi gerektiği belirtilir. Bu nedenle son tavafın ardından Mekke'ye veda edilmesi, Harem'den çıkılıp Mediye'ye gidilmesi söylenir [B. 810-839].

Yirmi birinci bölüm, Medine'ye girişin adabına, Hz. Muhammed, Ebu Bekir, Ömer, Makam-ı Cebrail, Hz. Fâtıma (ö. 11/632) ve diğerleri ile Bakî mezarlığının ziyareti bahsine ayrılmıştır. Mediye girince salavat verilmesi, gusledilip temiz kıyafetler giyilmesi, Bâbü's-selâm'ın kapısına gelindiğinde Peygamber'in kabrine yönelinmesi, mihraba varılarak burada namaz kılınması ve belirtilen duanın okunması söylenir. Sonrasında Hz. Ebu Bekir ve Ömer'in kabirlerine, ardından Makam-ı Cebrail ile Hz. Fâtıma'nın mezarına selam verilmesi belirtilir. Buradan çıkıp Bakî mezarlığına gidilmesi, Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim (ö. 10/632 ?), Hz. Abbas (ö. 32/653), Hasan, Hüseyin, Muhammed ibn Zeyne'l-Âbidin (ö. 94/712), Cafer (ö. 148/765), Hz. Osman, Fâtıma, İmam Nâfi b. Abdurrahman (ö. 169/785) ve Malik ile Peygamber'in halası Safiyye (ö. 20/641) gibi kişilerin kabirlerinin ziyaret edilip bunlara selam verilmesi söylenir [B. 840-884].

Yirmi ikinci bölüm, Hz. Hamza'nın (ö. 3/625) ve Uhud şehitlerinin kabirleri ile Mescid-i Kuba, Bi'r-i Osmanî, Mescid-i Zû-Kıbleteyn, Mescid-i Feth ve diğer şehitliklerin ziyaretine dairdir. Beşinci gün

(perşembe) Uhud'a gidilip Hz. Hamza'nın ve Uhud şehitlerine ait kabirlerin; cumartesi günü (*şenbih*) ise sünnete uygun olarak diğerlerinin ziyaret edilmesi salık verilir [B. 885-894].

Yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü bölümler, hac ibadetinin kemaline vurgu yapmak amacıyla Emîr Hüseynî Sâdât el-Gûrî el-Herevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi farklı şairler tarafından Farsça yazılmış üç şiirin alıntılanmasıyla başlar. Ardından hacılara tavsiyeler gelir. Yirmi dördüncü bölümde, özellikle yedi adet olduğu belirtilen zahirî tavaf üzerinde durulmuş ve birbirine uygun zahir ve batının yedi adet olduğu ifade edilerek bunlar ihram, niyet, tavaf, sa'y, Arafat, Müzdelife ve Mina şeklinde sıralanmıştır. Sonrasında etvar-ı seb'a meselesine gelinerek insan vücudunda yedi gaybın olduğu, bunların insana utanç verdiği söylenir. Bunlardan ilk üçü gayb-ı kâlıb, gayb-ı nefsî ve gayb-ı kalbî şeklinde sıralanırken gayb-ı kalbînin içinde de yedi mertebe olduğu ifade edilir. Bunlar, sadr, kalb, şegâf, fu'âd, habbetü'l-kalb, süveydâ ve mühcedi'l-kalb şeklinde sıralanır. Ardından önceki mevzuya dönülüp sıralama gayb-ı sırrî, gayb-ı ruhî, gayb-ı hafî ve gayb-ı Hakkî olarak tamamlanır [B. 895-994].

Yirmi beşinci bölüm, risalenin son bölümü olup peygamberler, veliler, Mekke ve Medine hareminde bulunan mukaddes makamlar vesilesiyle yapılan münacat bahsine ayrılmıştır. Tâlibî, bu bölümde günahkâr bir kul olduğunu belirtip heva, nefs ve şeytan elinden şikayet ederken Allah'a sığınır ve tek tek saydığı peygamberlerin, dört halifenin, Hz. Muhammed'in çevresinde bulunmuş kişilerin, kutsal şehirlerin, Mekke ve Medine'deki pek çok mukaddes yerin hakkı için bağışlanmayı diler. Kendisi ve hacılar için dua ettikten sonra bu risalenin Harem'de yazıldığını belirtir ve Peygamber'e rahmetler dileyerek risalesini sonlandırır [B. 995-1076].

3. Metinde Geçen Bazı İfadelere Mahsus Açılamalı Notlar

Müşevvik-nâme-i Hüccâc, hacı adaylarını bilgilendirmek amacıyla yazılmış rehber nitelikli bir eser olması hasebiyle kendi kendini açıklayan, herhangi bir kavramdan bahsedilmişse bunun izahına kısaca da olsa yer veren bir risaledir. Örneğin, Tâlibî, tasavvufi manada üç farklı keşif hâlinden biri hakkında bilgi verecekken üçünün özelliklerini de ayrı ayrı açıklamış, bu sayede muhataba yalnızca üzerinde durulacak birinin değil, üçünün de açıklamasını yapmıştır. Eserin öğretici mahiyette kaleme alınması muğlaklığının bir nebze olsun giderilmesine, muhataba açık ve basit şekilde hitap edilmesine imkân tanımıştır. Buna rağmen bugünün okuru için izahat gerektiren bazı ifadeler vardır:

➤ **Néler çekdi belā içinde Eyyūb / Ẕeheb tek çıḫdı oddan ġayr-ı mā'yūb, B. 37.** Zorluklara karşı tahammülüyle sabrın değişmez sembolü hâline gelen Eyüp Peygamber, *Tevrat*'ın kendi adıyla anılan bölümünde Tanrı'ya şöyle hitap eder:

> Derim karardı, ve üzerimden düşüyor,
> Kemiklerim de sıcaktan yanmakta.[22]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Eyüb'ün ateşle imtihan edildiğine dair herhangi bir ayet yoktur. Buna rağmen Taberî (ö. 310/923); İblis'in, dininden saptırmak için ona musallat olduğunu, onu ilk olarak malıyla ve

[22] *Kitabı Mukaddes*, "Eyub", Bab 30:30, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2010), 530. Tevrat'ın "Eyub" bölümüne göre Hz. Eyüb'ün uğradığı sıkıntılar bedenini yaraların kaplaması (7:5), kâbuslar görmesi (7:14), derisinin kabuk bağlayarak soyulması (30:30), aşırı zayıflaması (17:7, 19:20) ve sürekli devam eden acıları (30:17) şeklinde sıralanabilir.

çocuklarıyla sınadığını, başına gelen zorlukları büyük bir sabır ve metanetle karşılayınca bedenine musallat olmayı dilediğini, secde hâlindeki Eyüb'ün yanına giderek burnuna üflediğini, tüm vücudunu ateş sardığını ve bedeninin yaralarla kaplandığını aktarır. Beyitte, İsrailiyat aracılığıyla İslâm kaynaklarına girdiği anlaşılan bu hadiseye telmih yapılmakta; Hz. Eyüb'ün ateşten, kusurlarından arınmış şekilde, altın gibi saf ve temiz bir hâlde çıktığı belirtilmektedir. Nitekim onca sıkıntıdan sonra Allah'a yönelen Hz. Eyüp, dualarının kabul edilmesi sonucunda önceki hâline ve güzelliğine kavuşmuştur.[23]

➤ **Néler çekdi Şuʿayb ol şāh-ı ʿālī / Göz-ile cān vérüb buldı vişāli, B. 39.** Bazı İslâm tarihçileri ve müfessirler, kutsal kitaplarda geçmemesine rağmen Hz. Şuayb'ın, yakıcı bir ateşle helâk edilen kavmi için fazlasıyla üzüldüğünü ve ağladığından gözlerinin kör olduğunu belirtmiştir. Zahirî körlüğün önemli olmadığı vurgulanırken Hz. Şuayb'ın örnek gösterildiği eserler vardır.[24]

➤ **mühre-i mār, B. 47.** Büyük yılandan elde edilen, donuk renkte, yılan ısırıklarına karşı kullanılan ve zehri vücuttan çıkaran, bu sayede insanı ölümden kurtaran kemiğe benzer nesne. On beşinci yüzyıl Osmanlı hekimlerinden Muhammed b. Mahmûd-ı Şirvânî'nin *Tuhfe-i Murâdî* adlı eserinde şu bilgiler verilir:

> Yılan mühresi, böyük yılanlardan çıḳar, uzunṣaġu degirmi durur, rengi ṭonuḳ durur ve gāh olur kim, üzerinde nişānlar bulunur. Ḳaçan kim aṣlī ḳara yüñe dürteler, aġarur. Eger bu mühreyi yılan ışırduġı yire ḳoyalar veyā üzerine baġlayalar, aġuyı ṣaru ṣu-y-ıla zaḫmından ol ḥadd-ile çeker, çıḳarur kim, bedenlerinde hīç miḳdār-ı ẕerre aġu ḳalmaz, ölümden ḳurtılurlar ve eger bu mühreyi dāyimī bilelerinde götüreler, hīç bir aġu añlara kār-ger olmaz ve eger bu mühreyi saḥḳ idüp yılan ışırduġı yire ḳoyalar, aġuyı çeküp ṭaşra çıḳarur ve bu mührenüñ aṣlīsi ve ḫāliṣi be-ġāyet maṭlūb ve merġūb ve ʿazīzü'l-vüdūd olur.[25]

Metinde, önemli kazanımların zorluklar ardından elde edilebileceğini belirtmek amacıyla kullanılmış, bu bağlamda yılan ve mühre arasındaki tenasüpe ve tezata dikkat çekilerek *mühre-i mā*rın yılansız bulunamayacağı ifade edilmiştir.

➤ **Żarūret olmayınca Ḥaḳ Teʿālī / Démezdi nefsüñ öldür ḳoy ḫayāli, B. 50.** Bakara Suresi'nin 54. ayetine telmihtir. Hz. Musa'nın buzağıya tapan kavmine hitabı içinde "faḳtulū enfusekum" şeklinde geçer. "Bilhassa sufiler tarafından, 'İçinizdeki kötü duyguları öldürün' şeklinde yorumlanmaktadır."[26]

➤ **Bi-lā-keyf, B. 83.** Kelime anlamıyla, bir şeyin nasıl olduğuna dair soru sormadan o şeyi olduğu gibi kabul etmek manasınadır. Kelâm geleneğinde ise Kur'ân-ı Kerîm'in keyfiyetini, Allah'ın nasıl ve niçinliğini yorumlamaya çalışmadan, ayetlerde geçen teşbihleri olduğu gibi kabul ederek anlamayı esas alan ehl-i sünnet akaidinin temel prensiplerinden biridir. Bu prensip, "bir taraftan Allah'ın

[23] İbn Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî (Taberî Tarihi)*, çev. Cemalettin Saylık, 1. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 1:331-332.
[24] İbn Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1:335-336; Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000), 366.
[25] Muhammed b. Mahmûd-ı Şirvânî, *Tuhfe-i Murâdî (İnceleme-Metin-Dizin)*, haz. Mustafa Argunşah, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999), 208-209.
[26] Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, 2. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 40.

aşkınlığını (*teşbih*'e karşı) ve Kur'ân'ın otoritesini (bu teoriyi kabullenenlere göre *ta'til*, yani Allah'ı sıfatlarından tecrit etmek demek olan *tevil*'e karşı) ortaya koyarken, diğer taraftan insanın Allah'ın zâtını tanıyamayacağını iddia etmektedir."[27]

➤ **mir'āt-ı Bārī, B. 88.** Hz. Muhammed'in miraca yükselmesi ve burada Allah ile yakınlaşması sonrasında tüm varlıktan geçtiği ve varlığının (*vücūd*) tamamen Allah'ın aynası olduğu belirtilmiştir. "Allâh'ın zat, sıfat, isim ve fiillerine mazhar ve tecelligah olması itibarıyla umumi manada insana, özel manada kâmil insana ayna (*âyîne*, *mir'at*) ve *mir'ât-ı Hak*, *âyîne-i Rahmân* denir."[28] Ayna, tasavvuf anlayışında özellikle insan-ı kâmilin kalbininin sembolüdür. Sultan Süleyman'ın övgüsüne ayrılan dördüncü bölümde, onun zatının da "Ḥaḳ'uñ mirʾātı" olduğu belirtilmiştir [B. 168].

➤ **sikke ur-, B. 162.** Farsçada *sikke zeden* olarak geçen "revnak vermek, süslemek" manasına gelen ifade.[29] Sultan Süleyman'ın övgüsünde kullanılmıştır.

➤ **sekr, B. 217, 218.** Kelime olarak sarhoşluk, mestlik, kendini kaybetme manasına gelmekte, tasavvuf ıstılahında "zahirî ve batınî kayıtları bir yana bırakıp Hakk'a yönelmek, kuvvetli bir varid (tecellî) ile kendinden geçip ruhî bir haz ve zevke erme"[30] hâlini ifade etmektedir.

➤ **ṣaḥv, B. 218.** Ayıklık, kendinde olma, kendine gelme anlamındaki sahv, tasavvuf ıstılahında "hislerini yitiren ve kendinden geçen ârifin hissine dönmesi, kendine gelmesi" manasında kullanılır ve bu hâli tarif eder. "Sekrden (sarhoşluk, kendinden geçme hâlinden) sonra gelen sahv, temyiz (ayırt etme) hâline dönerek elem veren şeyle haz veren şeyi birbirinden ayırt edebilmek, fakat Hakk'ın rızasına muvafık olduğu için elem veren şeyi tercih etme, bu uğurda acı duymama, aksine elem veren şeyden zevk alma manasına gelir. ...Sahv, gaybet hâlinin sona ermesinden sonra his ve şuur hâline dönüştür. Sekr ise gaybet hâlinden daha ziyade bir hâldir."[31] Tâlibî, sekr ve sahv hâllerini es-Seyyid Muhammed b. Seyyid Ahmed el-Hüseyni'l-Bâverdî'ye ayırdığı bölümde zikretmekte ve bu zatın sekr hâlinin galip olduğunu, sekrinin sahv hâlinin içinde bulunduğunu belirtmektedir.

➤ **Ma'lā, B. 232, 311.** Cennetü'l-Mu'allâ olarak bilinen Mekke'nin en eski mezarlığı. Harem-i Şerif'in iki kilometre kuzeyinde bulunur. İslâm öncesi kaynaklarda ve ilk devir İslâm tarihlerinde Hacûn olarak geçmekte, Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'in (ö. 577), amcası Ebu Talib'in (ö. 620) ve eşi Hatice'nin (ö. 620) buraya gömüldüğü bilinmektedir. Hacûn olarak bilinen bu yer Mekke'nin fethinden sonra Ma'lât olarak anılmaya başlanmış, mezarlık da Makberetü'l-Ma'lât adıyla meşhur olmuştur. "Arapça kaynaklarda kelime bazen sonundaki 'tâ' harfi düşürülerek yazılmış, Türkçe eserlerde de bazen bu şekliyle معلا, bazen de sonundaki 'elif' harfi 'yâ'ya dönüştürülerek معلى imlâsıyla kaydedilmiş

---

27 Binyamin Abrahamov, "Bi-lâ Keyfe Doktrini ve İslâm Kelâmındaki Temelleri", çev. Orhan Ş. Koloğlu, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, (2002): 214-215.

28 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1995), 72.

29 Raḥīm ʿAfīfī, *Ferheng-nāme-i Şiʿrī Ber-Esās-i Āṣār-i Ṣāʾirān Ḳarn-i Sevvom Tā Yāzdehom Hicrī, Şāmil-i Terkībāt, Kināyāt, Iṣṭılāḥāt*, (Tehrān: Surūş, 1374), II:1460.

30 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 457-458.

31 Zafer Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı, (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 882-883.

ve muhtemelen bundan dolayı Türkler kelimeyi 'muallâ' şeklinde okuyagelmiştir."[32] Tâlibî de kelimeyi "Maʿlā" şeklinde kullanmaktadır.

➤ **Şāmī ḥaccı gédince bizde oldı, B. 244.** Anadolu'dan yola çıkan hac kafilesi çeşitli menzilleri aştıktan sonra Mekke'ye varmakta, dönüşte ise Şam kervanıyla birlikte önce Şam'a ardından Anadolu'ya geçmektedir.[33] Bursalı Şeyh Mustafa'nın ise Şam hacılarının gidişi sonrası Tâlibî'ye misafir olduğu ve ondan ders okuduğu belirtilmektedir. Bu durum, hac için Anadolu'dan Mekke'ye gelen Şeyh Mustafa'nın hac sonrası kervanla geri dönmediğini göstermektedir.

➤ **muẓallel bi'l-ġamāme, B. 258, 811.** "Bulutla gölgelenmiş" manasına gelen terkip. Ebu Talib'in Hz. Muhammed ile Şam yolculuğu sırasında Peygamber'in üzerinde ilerleyen buluta telmihtir.

> Bahîrâ onlara büyük bir ziyafet verdi. Zira kervanı izlerken bir bulutun onu gölgelediğini gördü. Vardıklarında Bahîrâ'ya yakın bir ağacın gölgesinde istirahat ettiler. Bahîrâ ağacı gölgeleyen bulutu ve ağacın dallarının Resulullah'ın (sav.) üzerinde toplanıp onu gölgelediğine şahit olunca manastırdan indi.[34]

Bu ifade, Allah tarafından korunmayı ve gözetilmeyi sembolize etmektedir.

➤ **Yaḫar İslām küfri ḥacc günāhı / İkisin maḥv éder faẓl-ı İlāhī, B. 280.** Bir önceki beyitle birlikte değerlendirildiğinde Hz. Muhammed'in, Müslüman olmanın geçmişteki günahları sileceği yönündeki "el-İslâmu yecubbu mâ kablehû"[35] hadisine telmihtir. Peygamber'in hacceden ve günah işlemeyen kişinin anasından doğduğu günkü gibi olacağı yönünde bir hadisi daha bulunmakta, bu hadis de ilgili beyitler bağlamında değerlendirilebilmektedir. Benzer beyitler için bk. B. 504, 547, 662, 744.

➤ **mīṣāḳ-ı ümem, B. 363.** Ümmetlerin yemini manasına gelen ifade. İnanışa göre, Hz. Âdem yaratıldıktan ve soyundan gelenler çoğaldıktan sonra Allah ümmetine kendisinin Rab, onlarınsa kul olduğuna dair yemin ettirmiş ve bu yemin kağıt üzerine yazılarak Hacerü'l-Esved'in içine yerleştirilmiştir. Mīṣāḳ-ı ümem terkibi bu hadiseye telmih olmalıdır. 729 numaralı beyitte de Allah'ın bütün yeminleri Hacerü'l-Esved'in içinde sakladığı belirtilir. Ayrıntılı bilgi için "Biri Rükn-i Ḥacer'dür kim yedullāh / Ḳamunuñ ʿahdin onda gizleyüb şāh, B. 729" maddesine bakınız.

➤ **keşf-i ʿilmī, B. 426.** Keşif, gizli olanı açığa çıkarma anlamının yanında tasavvuf ıstılahatı içinde "perdenin ötesindeki gaybî hususlara ve hakiki şeylere, bunları yaşayarak ve temaşa ederek vâkıf olmak" manasına gelmektedir. Tasavvuf kaynaklarında birbirinden çeşitli ve sayıca da farklı keşif türlerinden bahsedilmiştir.[36] Tâlibî, keşif hususunda İbnü'l-Arabî'nin başından geçen olayı anlattığı

---

32 Mustafa Fayda, "Cennetü'l-Muallâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1993), 7:387-388.

33 Ozan Kolbaş, "Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi (İnceleme - Metin Tenkidi - Nesre Çeviri - Açıklamalar - Sözlük - Özel Adlar Dizini)", (Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2021), 153.

34 İbn Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî (Taberî Tarihi)*, çev. Cemalettin Saylık, 1. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 2:283.

35 Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 406.

36 Ayrıntılı bilgi için bk. Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 549-553; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 310-311.

bölüm içinde keşf ehlinin üç payesi olduğunu söyleyerek bunlardan birini keşf-i ilmî şeklinde açıklar. Bu keşif türünde şeytanın hilesi olduğunu belirtir ve onun hilesine aldanmamak gerektiğini vurgular. Nazari ilimlere ait mertebelerin gösterildiği bu keşif hâlinde anlayış ve kavrayışlarla gelen yanılgıların şekli ve ilahi sırrın işleyiş tarzı bilinir.[37]

➤ **[keşf-i] ḫayālī, B. 426.** Keşf ehline tasvir, his ve hayal âleminin gösterildiği, böylelikle varlıktaki her şeyin anlaşıldığı hâldir.[38] Tâlibî'nin belirttiğine göre şeytanın dahlettiği bir diğer hâl budur.

➤ **keşf-i ʿayānī, B. 426, 428-430, 646 [Başlık: 11].** Tâlibî'ye göre şeytanın etki edemediği, masivadan arınanların ulaşabildiği, İbnü'l-Arabî'nin de vardığı keşif hâli. Tasavvuf ehline göre "keşflerden biri de insan suretlerine benzer suretlerin, inen ve kalkan perdelerin ve beyaz örtülerin"[39] gösterildiği hâller de vardır ki bu hâl, İbnü'l-Arâbî'nin başından geçen hadiseyle de ilgili görünür. Nitekim anlatılan hikâyede o, Kâbe'yi bir delikanlı suretinde görmüş ve onun açıkladıkları neticesinde hakikate ermiştir. Benzeri türde bir diğer hikâye, sonraki bölümde [B. 517-527] Bâyezid-i Bistâmî için de anlatılmaktadır.

➤ **küllī ḥāli, B. 431.** Anlatıcak hikâyede İbnü'l-Arabî'nin içinde bulunduğu keşif hâlini ve sonrasını izah için kullanılmıştır. Küll, tasavvuf ıstılahında vâhidiyet itibarıyla Allah'ın ismidir ve Allah'tan başka her şey ondan zuhur etmiştir.[40]

➤ **mīleyn-i aḫḍar, B. 508.** İki yeşil direk. Safa ve Merve tepeleri arasında yer alır. Erkek hacı adaylarının sa'y ederken bu iki yeşil direk arasında hervele yapması, yani kısa adımlarla süratli ve çalımlı şekilde yürümesi sünnettir.[41]

➤ **Onuñ-çün aġzına Ṣıddīḳ-ı ser-ver / Ḳoyub daşı déyüb Allāhu ekber, B. 531.** Hz. Ebu Bekir'in günah işlemekten ve yerli yersiz konuşmaktan çekindiği için ağzına çakıl taşı koyduğuna dair rivayete telmihtir. Tâlibî, Hz. Ebu Bekir'in her anda ve her şeyde Allah'ı gördüğünü belirtirken, ağzına bu nedenle taş koyduğunu söyler. Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'inde geçen bu rivayet, Yusuf Sıdkî el-Mardinî (ö. 1902) tarafından şöyle tercüme edilmiştir:

> Ebū Bekr'in sīreti kesret-i samt ve sükūt idi, hatta ağzına ufak taşı koyardı tā ki lā-yaʿnī kelāmından lisānını keff ede ve sīreti böyle iken o mutaʿassıb ve fuzūlī nerede ona yakışır ki onun hubb ve velāsını daʿvā ede o hāl ile ki kendi sīretinde kendisi seyr etmez.[42]

➤ **böyüḫ ḥacc, B. 591.** Zilhicce ayında yapılan hac ibadetine verilen isim. *Hacc-ı ekber* olarak da geçer. Buna mukabil belirlenmiş bir vakti olmayan, Arafat ve Müzdelife vakfelerinin, şeytan taşlama ve

---

37 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 552.
38 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 552.
39 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 552-553.
40 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*,
41 Salim Öğüt, "Sa'y", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2009), 36:207.
42 Yusuf Sıdkî el-Mardinî, *Mesîru Umûmi'l-Muvahhidîn Şerh u Terceme-i Kitâb-ı İhyâu Ulûmi'd-Dîn - İhyâ Tercüme ve Şerhi (Çeviri Yazı - Tıpkıbasım)*, haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 7:154-155.

kurban kesme ibadetlerinin yapılmadığı umreye ise küçük hac manasında *hacc-ı asgar* da denir.[43] Hz. Hasan'ın yaya olarak yirmi beş kez haccettiği belirtilen bölümde zikredilir.

➤ **Ḥazvere Bābı, B. 686.** Bâb-ı Benî Hakîm b. Hizâm, Bâb-ı Benî Zübeyr b. el-Avvâm, Bâb-ı Hızâmiyye şeklinde de anılan kapı. Hacıların, veda tavafı sonrası bu kapıdan çıkarak Mekke'yi terk etmeleri nedeniyle Bâbü'l-Vedâ olarak da anılmıştır.[44] Tâlibî'nin Hasen-i Basrî'den aktardığı rivayete göre, kâfirlerin zulmüne tahammül edemeyen Hz. Muhammed, Harem'den çıkarak Hazvere Kapısı'nda durmuş; burada, kâfirler zulmetmeseydi bu şehirden çıkmayacağını belirtmiştir. Aynı rivayet, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde de aktarılır:

> İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah (s.a.v.), Hazvere mevkiinde durup şöyle dedi: 'Bildim ki (ey Mekke) sen, Allah'ın yerlerinin en hayırlısısın. Ve Allah'ın en çok sevdiği yersin. Eğer halkın, beni senden çıkarıp sürgün etmeseydi, ben kendiliğimden çıkıp gitmezdim.[45]

➤ **Cemī'-i yér çekildi Mekke'den bil, B. 690.** Beyitte, Hz. Muhammed'e atfen yeryüzünün ve dağların Kâbe'den açıldığı ve yayıldığı, diğer bir ifadeyle dünyanın buradan yaratılmaya başlandığı söylenir. Bu inanış, Mircea Eliade'nin merkez simgeciliği kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Eliade'ye göre dünyanın merkezinde; yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünün kesişim noktasında kutsal dağ bulunur. Tapınak, saray, kraliyet merkezi veya kutsal şehir bu dağla özdeştir. Bu nedenle bu merkezler *axis mondis* -dünyanın ekseni- kabul edilir. Doğu toplumlarında bu gibi pek çok merkez bulunur. Bu merkez, Yahudiler için Kubbetü's-Sahre'nin üzerine inşa edildiği kaya (*saḫre*), Müslümanlar için Kâbe, Hristiyanlar içinse Golgotha'dır. Dünyanın bu merkezlerden başlayarak yaratıldığına inanılmaktadır.[46] Beyitteki ifade de bu inanışın bir tezahüdür.

➤ **Daḫı İsmā'īl ü Hācer anası / Olub taḥt-ı Mīzāb evvel ikisi, B. 717.** Mīzāb kelimesinden sonraki sözcük nüshada "ol" okunacak şekilde harekelenmişse de bu okuyuşun vezni bozduğu açıktır. Bir sonraki beytin "yéne" kelimesiyle başlaması ve vezin zarureti, kesin olmamakla birlikte kelimenin "evvel" okunması gerektiğine işaret etmektedir. Beyitte Hz. İsmail ile Hacer'in kabir yerlerinden bahsedilmektedir. İslâm kaynakları, Mîzâb-ı Rahmet, Mîzâb-ı Kâbe veya Altın Oluk şeklinde anılan ve Kâbe damında biriken suların aşağı akmasına vesile olan oluğun altında, Hicr denilen yerde gömülü olduklarını aktarmaktadır.[47]

➤ **Biri Rükn-i Ḥacer'dür kim yedullāh / Ḳamunuñ ʿahdin onda gizleyüb şāh, B. 729.** Allah'ın bütün yeminleri Hacerü'l-Esved'de gizlediği yönündeki bu ifade, Hz. Ömer ve Hz. Ali arasında geçtiği

---

43 Mukadder Ârif Yüksel, *Siyer, Hadis ve Tefsir Bağlamında Haccın Ahkâm ve Menâsiki*, 1. Baskı, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 174.

44 Ayrıntılı bilgi için bk. Eyüb Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn (Haremeyn Tarihi, Mir'ât-ı Mekke) (İnceleme-Metin)*, haz. Ömer Fâruk Can ve F. Zehra Can, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 2:1068-1070.

45 İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye - Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), 3:308.

46 Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed Fakîh, *Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi'ş-Şerîfe (Kutsal Mescitlerin Vasıfları) (İnceleme - Tenkitli Metin - Tıpkıbasım)*, haz. Ozan Kolbaş, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2023), 200-201.

47 Ahmet Özel, "Altın Oluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1989), 2:537; Ahmed Fakîh, *Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi'ş-Şerîfe*, 224.

belirtilen bir hadiseye ve Hz. Ali'nin bu hadise sırasındaki rivayetine telmihtir. Ezrakî'nin *Ahbâru Mekke* adlı eserinde şu şekilde geçer:

> ...Yüce Allah Âdem'i (as.) yarattığı vakit sırtını meshetti, zürriyetini belinden çıkardı; Âdem'in zürriyetine, kendisinin Rab, onların da kul olduklarını ikrar ettirdikten sonra bir kâğıt üzerine onlardan yazılı söz aldı. Bu taşın (Hacerülesved) o zaman iki gözüyle bir dili vardı. Allah Teâlâ ona: "Ağzını aç!" buyurdu ve ona o sayfayı yutturdu. Hacerülesved taşını bu yere yerleştirdikten sonra ona: "Kıyamete kadar sana gelenlere şahitlik edeceksin," buyurdu.[48]

➤ **Minā'ya varıcaḳ mescide uygil, B. 781.** Mina'ya varıldığında içinde beş vakit namaz kılınması tavsiye edilen ve ismi belirtilmeyen mescid, Mescid-i Hayf adıyla bilinir. Hz. Muhammed'in veda haccı sırasında çadır kurduğu ve cemaatle namaz kıldığı yere yapılmıştır. İslam kaynakları pek çok peygamberin eskiden beri ibadet yeri olduğu anlaşılan bu yerde ibadet ettiğini aktarmaktadır.[49]

➤ **Varub bu ẕevḳ-ıla ʿArfāt'da iclāl / Girüb mescide ol şevḳ-ıla ḫᵛoş-ḥāl, B. 784.** Arafat'ta olduğu belirtilen ve adı zikredilmeyen mescid, Mescid-i Nemîre'dir. Öğle ve ikindi namazları vakfe öncesi cem edilerek burada kılınır.[50]

➤ **Şeppīr ü Şepper, B. 861.** Doğrusu Şebpīr ve Şebper olmakla birlikte Şepper ü Şüpper şeklinde de geçen, sırasıyla Hz. Hüseyin ve Hasan için kullanılan tabir. Şebpīr, Süryancada Şebper'in musaggarı, Arapçada Hüseyn'in eş anlamlısıdır. Şebper ise Süryancada güzel manasınadır ve Arapçası hasendir.[51] On altıncı yüzyıl bektaşi şairlerinden Seher Abdal'ın iki şiirinde şu şekilde zikredilir:

> ʿAlīʾye ṣıdḳ ile cāndan eger taṣdīḳ ḳılduñsa
> Şefāʿat ola maḥşerde saña Şebpīr ü Şebper'den
>
> Ḥayder'dür eyā bil ki imāmeyn-i şehīdeyn
> Yaʿnī Ḥasen biri Ḥüseyn Şebpīr ü Şebper[52]

➤ **Daḫı ṣayḥānī naḫl-i Biʾr-i ʿOs̱mān, B. 892.** Ṣayḥānī, Medine'ye mahsus bir hurma çeşitinin adıdır.[53] Bi'r-i Osman ise Medine'nin güneybatısında yer alan Akîk Vadisi'nin aşağısında, sel sularının toplandığı yerde bulunan eski kuyulardan biridir. Rûme kuyusu olarak da bilinir. Hicretten sonra Müslümanların su ihtiyacını karşılamak amacıyla Hz. Osman tarafından Yahudi olduğu söylenen birinden satın alınmış, Müslümanlara vakfedilmiş, bundan sonra Bi'r-i Osmân şeklinde de anılmaya

---

48 Ebu'l-Velîd el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 306.

49 Ayrıntılı bilgi için bk. Ebu'l-Velîd el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 506-508; Nebi Bozkurt, "Mescid-i Hayf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, 2004), 29:277-278.

50 Ayrıntılı bilgi için bk. Dursun Ali Şeker, "Mescid-i Nemîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, 2004), 29:290-291.

51 Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü - Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemâl Kurnaz, (İstanbul: H Yayınları, 2009), 441.

52 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 2. Baskı, (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1955), 89-90.

53 Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît - Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, 1. Baskı, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 2:1176.

başlanmıştır.[54] Buradan su içmeye gelenlerin attığı hurma çekirdeklerinden dolayı çevresinin hurma ağaçlarıyla dolduğu rivayet edilir.

➤ **eṭvār-ı sebʿa, B. 968.** Tasavvuf anlayışı içerisinde ortaya çıkan çeşitli görüşlere göre değişmekle birlikte tab (tabiat), nefs, kalb ruh, sır, hafî ve ahfâ olarak sıralanabilecek yedi tavır. Ferîdüddîn-i Attâr'ın (ö. 618/1221) *Mantıku't-tayr*'ında ise aşk, mağfiret, istiğna, tevhid, hayret, fakr ve fena şeklinde belirlenmiştir.[55]

➤ **ṣadr, B. 980.** Göğüs, sine. Tâlibî, 978 numaralı beyitte kalp içinde yedi mertebe olduğunu söyler ve bunları kısa açıklamalar eşliğinde sıralamaya başlar. Kalbin ilk mertebesi sadr olup Ebu Abdullah Muhammed Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) *Beyânü'l-fark beyne's-sadr ve'l-kalb ve'l-fu'âd ve'l-lüb* adlı eserinde açıklandığına göre düşmanlığın, şehvetin, arzuların ve ihtiyaçların dâhil, kötülüğü emreden nefs-i emmarenin hâkim olduğu, ahkam, ahbar ve zahirî ilimlerden öğrenilen şeylerin korunduğu yerdir. Tâlibî'nin de belirttiği gibi sadr İslâm'ın evi, İslâm nurunun mekânıdır.[56]

➤ **ḳalb, B. 980.** Kalp mertebelerinin ikincisi. Hakîm et-Tirmizî'nin *Beyân*'ına göre sadrın içi, iman nurunun cevheri, "huşu, takva, mehabbet, rıza, yakîn, havf, reca, sabr ve kanaatın nurudur."[57] Tâlibî de kalbin iman yeri olduğunu belirtmektedir.

➤ **şeġāf, B. 981.** Kalbin dış zarı. Tasavvuf ıstılahında, kalp mertebelerinden biri. Tâlibî, üçüncü sıraya yerleştirdiği bu mertebeyi rahmet madeni olarak nitelendirmekte ve aşkın buraya mahsus olduğunu söylemektedir. Aşkın sarayı; sevgi, halkı sevme ve onlara merhamet etme madenidir.[58]

➤ **fu'ād, B. 982.** Hakîm et-Tirmizî'ye göre üçüncü, Tâlibî'ye göre dördüncü makam olarak nitelendirilen fuad, "marifet, havatır ve rü'yet mevkiidir. Kişi ne zaman istifade ederse (maddi ya da manevi bir bilgi ya da idrakta bulunursa), önce fuâdı sonra da kalbi istifadede bulunur. Sedefin içinde inci, sadrın içinde kalb olduğu gibi, fuâd da kalbin içindedir. ...Görme mevkiidir, görür, kalb ise bilir."[59] "Temaşa mahallidir."[60]

➤ **ḥabbetü'l-ḳalb, B. 983.** Kalpteki tane. Tâlibî'ye göre kalp mertebelerinin beşincisi ve basiret madenidir. Habbe, tane manasına gelmekte olup kalpte sevginin doğduğu yerdir. "Hakk'a yönelen sevginin mahalli"[61] olduğu belirtilir.

---

54 Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Rûme Kuyusu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2008), 231-232; İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medîne (Medine Tarihi)*, çev. Fatih Mehmet Yılmaz, 1. Baskı, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 161-162.

55 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 65-66.

56 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 517; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 297.

57 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 517.

58 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 956; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 297.

59 Erginli (edt.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 518.

60 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 297.

61 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 297.

➤ **süveydā, B. 984.** Kalbin altıncı mertebesi. Tâlibî'nin aktardığına göre esrarın ve esmanın kaynağı. Gaybın keşfedildiği mahal.

➤ **mühcedi'l-ḳalb, B. 985.** Kalbin yedinci mertebesi. Sıfatların, zatın ve esmanın tecelli ettiği yer. "İlahi nurların tecelli mahalli."[62]

➤ **Ola[r] aṣḥāb-ı Kehf biz rābiʿiyüz, B. 1005.** Eserin sonundaki münacaat bölümünde geçen bu beyit bir öncekiyle birlikte değerlendirildiğinde Talîbî, Allah'ın yolunda samimi şekilde ilerleyen yüce kimselerin kulu olduğunu söylemekte, bunları Ashab-ı Kehf'e, kendisini ise Kehf Suresi'nin 22. ayetine telmihle Ashab-ı Kehf'in dördüncüsüne, yani Kıtmir adıyla bilinen köpeklerine benzetmektedir:

> [Ey Peygamber!] Şimdi bazıları, 'O gençler üç kişiydi, dördüncüleri köpekleriydi.'; bazıları, 'Aslında onlar beş kişiydi, altıncıları köpekleriydi.'; bazıları da 'Yok, onlar yedi kişiydi, sekizincileri köpekleriydi.' diyerek, bilgi sahibi olmadıkları bir konuda atıp tutacaklar...[63]

Bu sayede tevazu kisvesini bürünen Tâlibî, onlar kadar değerli olmadığını, fakat onların hizmetinde bulunduğunu ifade etmektedir.

➤ **Dār-ı Ḫazrān, B. 1028.** İlk Müslümanlardan Erkam b. Ebu'l-Erkam'ın (ö. 55/675) Safa tepesi civarındaki evi. Bu ev, Abbasi halifelerinden Ebu Cafer el-Mansur (ö. 158/775) tarafından satın alınmış, sonradan oğlu Muhammed el-Mehdî-Billâh'a (ö. 169/785) bağışlamış, o da Musa el-Hâdî (ö. 170/786) ile Harun Reşid'in (ö. 193/809) annesi olan hanımı Hayzürân'a (ö. 173/789) hediye etmiştir. Ev, bu nedenle Dârü'l-Hayzürân şeklinde meşhur olmuştur.[64] Tâlibî'nin metninde "Ḫayzürān" ismi "Ḥażrān" şeklinde yanlış yazılmakla birlikte, iki heceli telaffuzu da muhtemelen vezin zaruretiyledir.

4. Metnin İmlasına ve Fonetiğe Dair Dikkat Çekici Bazı Hususiyetler

Ketebe kaydından hareketle müellif hattı olduğu anlaşılan yazmanın metin imlasında özellikle harekelere bağlı olarak standartın dışına taşan bazı dil hususiyetleriyle karşılaşılmaktadır. Standart imlaya bağlı olarak yazılanların yanında kimi kelimelere konulan harekeler, müellifin Erzincanlı olması hasebiyle muhtemelen telaffuzu yansıtmaktadır. Aynı kelimenin, standart dışına taşan imlasının ve sesletiminin yanında standarta bağlı kalınarak yazıldığı ve harekelendiği de görülmektedir. Bu nedenle metin imlasının karışık özellik sergilediği açıktır. Bazı kelimelerin açıkça yanlış yazılması ve harekelenmesi ise bunları göz ardı edebilmemize olanak sağlamakta ve bu türden imlaların ve harekelerin ağız özelliğini yansıttığını söylememize engel olmaktadır. Yazmada, açıkça yanlış şekilde harekelenen kelimeler de mevcuttur. ***ét-*** kelimesinin ***üt-*** [B. 17a] şeklinde ötreyle harekelenmesi bariz hatalara örnek olarak gösterilebilir. ***varlıḳ*** kelimesi bazı yerlerde ***varlaġ*** [B. 53, 126, 289] şeklinde üstünle harekelenmişse de bir yerde, ilk olarak *varlaġ* şeklinde üstünle yazılmış, sonradan üstünü silinip aynı kalemle kesrelenerek *varlıġ* şeklinde düzeltilmiştir [B. 51]. Bu düzeltme nedeniyle

---

62 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 297.

63 Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 338.

64 Mükrimîn [Ḫalîl Yinanç], "Terceme-i Ḥāl: ʿAbdullāh bin Mesʿūd", *İslām Mecmūʿası*, 39, (10 Muḥarrem 1334, 6 Teşrīn-i Ṣānī 1331): 828, n. 3. Ayrıntılı bilgi için bk. Kasım Kırbıyık, "Hayzürân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1998), 17:106-107.

kelimenin *varlıġ* şeklinde telaffuz edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. ***çek-*** kelimesi bir yerde ***çik-*** [B. 14] şeklinde kesreyle harekelenmişse de diğer yerlerde ***çek-*** [B. 11, 26, 30, 31, 36, 37 vs.] şeklinde üstünle harekelenmiştir. *yarat-* fiili bir yerde ***yarıt-*** [B. 15], bir başka yerde Allah kastedilerek ***yaradan*** [B. 525] şeklinde harekelenmiştir. Bunların aksine nüshada, muhtemelen bölgesel Erzincan ağzını yansıttığı düşünülebilecek birtakım imlalarla da karşılaşılmaktadır. Bunların bir kısmı harekelere bağlıyken bir kısmı imlaya dayalıdır. Harekeye bağlı sesletimlerin bazısı *Derleme Sözlüğü*'nde de tanıklanmıştır. Örneğin, "bağışlamak" manasına gelen ***yarlı-*** kelimesi ***yarla-*** [B. 11, 12]; ***neler*** kelimesi, metinde geçtiği her yerde kesreyle ***néler*** [B. 30, 37, 39, 42, 44, 128], ***ne*** kelimesi [B. 31, 32, 34 vd.] bazen ***né*** [B. 31, 40], ***ev*** kelimesi [B. 302, 711] çoğu zaman kesreyle ***év*** [B. 302, 357, 477, 520-522, 540, 546, 549 vd.], ***eyle-*** kelimesi [B. 277, 290, 291, 343 vd.] bazı yerlerde kesreyle ***éyle*** [B. 6, 133, 139, 177], ***gözet-*** kelimesi bir yerde ötreyle ***gözüt-*** [B. 93] şeklinde harekelenmiştir. ***bağışla-*** kelimesi [B. 115, 353, 356, 503 vd.] bir yerde ***bakışla-*** [B. 14], ***üç*** sayı ismi [B. 188, 425, 521 vd.] bir yerde ***yüç*** [B. 237], ***yıl*** kelimesi [B. 188, 223, 229, 231 vd.] bazen ***ıl*** [B. 198, 437], ***gibi*** benzetme edatı geçtiği her yerde ***gimi*** [B. 16, 97, 181, 185, 220, 288, 326, 345 vd.] şeklinde imla edilmiştir. "İleri" manasına gelen ***ireli*** [B. 49, 604], "aha, işte" manasına gelen ***han*** [B. 476, 479] ve "kov-" manasındaki ***ḳav*** [B. 1003, 1044] kelimeleri de bu cümledendir.[65]

Art damak n'si bazı yerlerde *nūn kāf* harfleriyle (*n̂ĝ*) imla edilmiştir: *de**n̂ĝ**iz* [B. 41, 693, 915, 923, 991], *i**n̂ĝ**ile-* [B. 298], *mi**n̂ĝ*** [B. 459], *be**n̂ĝ**zer* [B. 583], *ṣo**n̂ĝ**ra* [B. 620], *ye**n̂ĝ**ile-* [B. 643, 730, 911], *Ta**n̂ĝ**rı* [B. 746].

anuñ, *onuñ* ve *bunuñ* gibi *kāf* harfiyle biten kelimelerden sonra yine *kāf* harfiyle başlayan bir kelime geldiğinde iki *kāf* harfi yazmak yerine ikisi tek bir harfle gösterilmiştir: *Anu**[ñ]k**in* (انوكِين) [B. 150], *bunu**[ñ] g**imi* (بُونُوكِيمِى) [B. 516], *onu**[ñ] k**im* (اوُنُوكِيمْ) [B. 574, 856].

ḳ - ḫ değişikliği metin içerisinde kimi kelimelerde karışık şekilde yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra Osmanlı sahasında *ḫ* sesleri genellikle *ḳ* sesine dönüşmüş, Azeri sahasında ise *ḫ* sesi yaygınlık kazanmıştır:[66] *aḫıt-* [B. 322, 643, 787], *aḫşam* [B. 791], *baḫır* [B. 601], *çıḳ-* [B. 63, 359, 546, 603 vd.], *çıḫ-* [B. 37, 83, 345, 494], *ḳoḫıt-* [B. 788], *uyḫu* [B. 296, 611].

Eski Anadolu Türkçesi devrinde kelime başında *b - m* değişikliği karışık olarak görülürken bu devrin hemen ardından Osmanlı Türkçesinde kelime başındaki *m-* seslerinin tamamıyla terk edildiği ve *b-* sesine dönüştüğü bilinmektedir. Azerbaycan sahası ise *m-* şeklini muhafa etmiştir.[67] Metinde, kelime başında *b - m* değişiminin görüldüğü bazı kelimeler *mīm* harfiyle imla edilmiştir. Bu durum, Eski Anadolu Türkçesi haricinde, Azerbaycan muhitiyle ilişkili doğu grubu ağızlarına dâhil edilen Erzincan

[65] *Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*, 3. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), IV:2548; Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük ve Dizinler)*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995), III:19; Münir Erten, *Diyarbakır Ağzı (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, 2. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 161. "İreli" kelimesi Hatâyî-yi Tebrîzî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde de tanıklanmaktadır, bk. Recep Demir, "Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme - Metin)", (Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006), 179, 185, B. 331, 386.

[66] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, (İstanbul: Bayrak Basım, Yayım, Dağıtım, 2009), 89.

[67] Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 90-91.

ağzının[68] özeliğini yansıtıyor olabilir: ***m**in* [B. 291, 311, 312, 340, 341, 438, 484, 500, 516 vd.], *mi**ñg*** [B. 459], ***m**unca* [B. 970], ***m**indür-* [B. 592, 618].

Çokluk birinci şahıs emir ekinin *-AlI* şeklinde kullanıldığı bir örnek vardır: *gör**eli*** [B. 471-472]. Bu kullanım şimdiye kadar tespit edilebildiği kadarıyla Çankırı ağzında tanıklanmıştır. Hatâyî-yi Tebrîzî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde de benzer örneklerle karşılaşılır.[69] Bu ortaklık; ekin, özellikle doğu ağzına mahsus olduğuna işaret etmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi devrinde vokal uyumunun dışına çıkan ve çoğu zaman yuvarlak vokalli kullanılan *-sUz* isimden isim yapım eki,[70] kimi yerde -sIz şeklinde harekelenmiştir: *on**sız*** [B. 12], *direk**siz*** [B. 15], *ılan**sız*** [B. 47], *dīn**siz*** [B. 127, 285], *şek**siz*** [B. 169, 353], *gümān**sız*** [B. 173], *devā**sız*** [B. 460], *diken**siz*** [B. 560], *edeb**siz*** [B. 628], *ḳulaḳ**sız*** [B. 914], *ḥad**siz*** [B. 923], *şerīk**siz*** [B. 929], *sen**siz*** [B. 1054].

-ġıl/-gil emir eki, ses uyumuna bağlı olmaksızın eklendiği her kelimede *-gil* şeklindedir: *var**gil*** [B. 273, 420, 786, 849, 876, 881], *al**gil*** [B. 273], *durma**gil*** [B. 282], *uy**gil*** [B. 289, 573, 781], *oyan**gil*** [B. 296], *boyan**gil*** [B. 296], *saç**gil*** [B. 420], *donat**gil*** [B. 563], *yaḳ**gil*** [B. 571], *bıraḳ**gil*** [B. 571], *yandur**gil*** [B. 572], *dur**gil*** [B. 579, 656, 786], *ol**gil*** [B. 597, 660, 804, 848], *oḳı**gil*** [B. 649, 853], *dut**gil*** [B. 661], *aç**gil*** [B. 671], *çıḳar**gil*** [B. 671], *ḳıl**gil*** [B. 849].

-n akkuzatif ekinden önce gelen üçüncü teklik şahıs iyelik eki ötreyle gösterilmiştir: *fiġān**un*** [B. 22].

Lokatif eki (*-dA*) konsonant uyumuna bağlanarak kimi kelimelerde *-tA* şeklinde yazılmakta, üstelik ayrı bir harfle gösterilmeyip kendinden önceki harfle imla edilmektedir. Örneklerin az bir kısmında şedde kullanılırken çoğunda böyle bir tasarrufta bulunulmamıştır: *ḥayret**te*** (حَيْرَتَه) [B. 27, 28], *ḳıyāmet**te*** (قِيَامَتَه) [B. 54, 724], *ġāyet**te*** (غايتَه) [B. 368 (şeddeli)], *ḥaḳīḳat**te*** (حَقِيقَتَه) [B. 377], *ʿibādet**te*** (عِبَادَتَه) [B. 699, 738, 753 (şeddeli), 806].

Ablatif eki (*-dAn*), bir yerde konsonant uyumuna bağlanarak *-tAn* şeklinde yazılmış, ayrı bir harfle gösterilmeyip kendinden önceki harfle imla edilmiştir: *riyāżet**ten*** (رِيَاضتَنْ) [B. 599].

Akkuzatif eki (*-I*) kullanılmadığı hâlde akkuzatif manasını yüklenen kelimeler vardır: *Bu **şerbet** içmeyince lezzet olmaz* [B. 51]; *Éşitgil bu **ḥikāyet** olma ġam-nāk* [B. 579]; *Yeñile eski ahdüñ bu **duʿā** ét* [B. 643]; *Oḳuyub bu **duʿā** éy ḳurretü'l-ʿáyn* [B. 651] vb.

Akkuzatif ekinin datif (*-A*) işlevinde kullanıldığı görülür: *Ṣıfātuñ kim şühūd oldı temāmī / ʿİbādet eyle ẕāta gir Maḳām**'ı*** [B. 912].

[68] Mehmet Cihat Üstün, "Erzincan (Merkez) Ağzının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı", (Yüksek Lisans Tezi, Kars: Kafkas Üniversitesi, 2008), 21.

[69] Mehmet Kiremit, "Yapraklı İlçesi (Çankırı) Ağzı", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986), 43; Demir, "Hatâyî-i Tebrizî", 154, 156, 173, 175, B. 65, 82, 265, 291 vd.

[70] Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 161.

Datif ekinin akkuzatif işlevinde kullanıldığı görülür: *Gel éy ḥācī olan Beytü'l-ḥarām'a / Ziyāret ét yéne ḫayrü'l-enāma* [B. 810].

Lokatif ekinin, ablatif işlevinde kullanıldığı örnekler vardır: *Saçuban ḥoḳḳa-i nuṭḳında cevher* [B. 685]; *Ḥarem'de çıḳuban ol ḫāṣ-ı der-gāh* [B. 686].

Tamlananın ek almadığı belirtisiz isim tamlaması örneği mevcuttur: ***Nübüvvet gül-sitānuñ*** *ġoncesidür* / ***Vilāyet cūy-bāruñ*** *nercesidür* [B. 206]

Görülen geçmiş zaman ekinin *-dI* şeklindeki standart imlasının yanında *-tI* şeklinde yazıldığı örnekler vardır: *incidti* [B. 32], *aştı* [B. 67], *yaptı* [B. 486], *ḳoptı* [B. 492], *érişti̇ler* [B. 610], *içti̇ler* [B. 699], *baṭṭı* [B. 915].

Görülen geçmiş zamanın ikinci teklik şahıs çekiminde ekin konsonant uyumuna bağlandığı örnekler vardır. Genellikle *-dUñ* şeklinde imla edilen ek, kendinden önceki sese bağlı olarak *-tUñ* şeklinde de yazılır: *donattuñ* [B. 11, 18], *bézittüñ* [B. 21], *érişti̇üñ* [B. 649].

-An partisip eki, bir yerde *-In* şeklinde kesreyle imla edilmiştir: *girinüñ* [B. 45].

-An partisip ekinin lokatif şekliyle gerundium durumuna geçmiş hâlinin *-IndA* şeklinde harekelendiği görülmektedir: *varında* [B. 519].

-mAyIncA gerundium eki bazı kelimelerde kesreyle *-mIyIncA* şeklinde harekelenmiştir: *olmıyınca* [B. 50], *gétmiyince* [B. 51], *içmiyince* [B. 51].

ol- fiilinin *-Ub* gerundium eki almış hâli bildirme eki (*-DIr*) fonksiyonunda kullanılmıştır: *Çü sende* ***yoḳ olub*** *keşf-i ʿayānī / Bārī iḥsān göziyle görgil anı* [B. 646*]; Dün ü gün durmayub azıtmeg işi / Yaḳub* ***saçub olub*** *daġıtmeg işi* [B. 999] vb.

Her ne kadar Türk dili üzerine yapılan çalışmalarda örneğine rastlanamamışsa da imlada bir hata yoksa *-Am* ekinin *-Ub* gerundium fonksiyonunda kullanıldığı iki örnek vardır: çıḫam [B. 83], tökem [B. 687].

Arapça ve Farsça bazı kelimelerin birbirinden farklı şekilde harekenlendiği, yanlış imla edildiği veya yanlış değilse bile en azından harekeye dayalı olanların ağız özelliğine göre harekelendiği söylenebilir. Fakat aynı kelimenin standart imlaya dayalı örnekleri de bulunduğundan bunların tamamının ağız özelliğini yansıttığı söylenemez. Örneğin, sözlüklerde ***nüşşāb*** şeklinde karşılaşılan kelime, yazmada ***neşāb*** [B. 69]; ***bilā-*** eki ***belā-*** [B. 83]; ***ṣıfāt*** kelimesi [B. 57, 114, 164, 166 vd.] ***ṣafāt*** [B. 114]; ***mużırr*** kelimesi ***mażırr*** [B. 121], ***ʿırḳ*** kelimesi ***ʿarḳ*** [B. 121], ***rifʿát*** kelimesi [B. 970] ***refʿát*** [B. 161, 300, 564, 576, 713, 798, 819, 1007]; ***seyr*** kelimesi [B. 922, 925] ***siyr*** [B. 163]; ***efʿāl*** kelimesi ***ifʿāl*** [B. 223]; ***kirām*** [B. 234, 857] kelimesi ***kerām*** [B. 234]; ***rükn*** kelimesi [B. 648, 640, 651, vd.] ***rekn*** [B. 278]; ***fırḳa*** kelimesi ***farḳa*** [B. 283, 678, 952]; ***ʿanā*** kelimesi ***ʿinā*** [B. 293, 972]; ***melāẕ*** kelimesi [Başlık: 5] ***milāẕ*** [B. 350]; ***ümem*** kelimesi [B. 390, 406] ***ümim*** [B. 363]; *ʿumrān* kelimesi ***ʿimrān*** [B. 368]; ***ḥill*** kelimesi [B. 33] ***ḥall*** [B. 388]; ***sirāc*** kelimesi [B. 812] ***serāc*** [B. 392]; ***ḥaşr*** kelimesi ***ḥışr*** [B. 405]; ***miʿcen*** kelimesi ***maʿcen*** [B. 537]; ***saʿdeyk*** ifadesi [B. 373, 636] ***saʿdiyk*** [B. 569, 631, 783]; ***kemāhī*** kelimesi [B. 166, 503] ***gümāhī*** [B. 577]; ***Ḥasen*** ismi [B. 100, 684, 872, vd.] ***Ḥüsün*** [B. 580]; ***sıbṭ*** kelimesi [B. 190] ***subṭ*** [B. 580]; ***mekārim*** kelimesi ***mükārim*** [B. 584]; ***ketf*** kelimesi ***kitf*** [B. 585]; ***ḥubb*** kelimesi ***ḥabb*** [B. 590]; ***fetā*** kelimesi ***fütā*** [B. 614]; ***lāyıḳ*** kelimesi [B. 135, 147, 328, vd.] ***lāyuḳ*** [B. 615]; ***iḥrām*** kelimesi [B. 624, 626, 966 vd.] ***eḥrām*** [B. 376, 778, Başlık: 16]; ***kefen*** kelimesi ***kefin*** [B. 626]; ***Mültezem*** ismi [B. 537,

1023] ***Mültezim*** [B. 653, 736]; ***Ṣafā*** ismi [B. 538, 661, 664, vd.] ***Ṣıfā*** [B. 666]; ***zirāʿat*** kelimesi ***zerāʿat*** [B. 672]; ***muḥrim*** kelimesi ***muḥrem*** [B. 694]; ***kevn*** kelimesi [B. 72, 494, 708] ***küvn*** [B. 709]; ***Hācer*** ismi ***Hācir*** [B. 717]; ***Minā*** ismi [B. 781, 801, 806, vd.] ***Münā*** [B. 737]; ***bidʿat*** kelimesi [B. 137] ***bedʿat*** [B. 781]; ***vaḳfe*** kelimesi ***vaḳfi*** [B. 786]; ***cemre*** kelimesi [B. 796, 807] ***cimri*** [B. 802]; ***ḫasāret*** kelimesi [B. 1059] ***ḫısāret*** [B. 815]; ***binti*** kelimesi ***benti*** [B. 860] ve ***vaḥy*** kelimesi [B. 358, 362, 363, vd.] ***vuḥy*** [B. 1029] şeklinde harekelenmiş ve imla edilmiştir. Standart imlada ilk sesi *vāv* harfi olmadan yazılan ***Uḥud*** ismi [Başlık: 22] ilk hecesi *vāv* harfi ve ikinci hecesi kesreli olarak ***Uḥıd*** [B. 885, 888] şeklinde imla edilmiştir. Farsça ***fiġān*** [B. 788, 791] kelimesi ***füġān*** [B. 22] ve ***feġān*** [B. 24], ***bāġçe*** kelimesi ***bāġçi*** [B. 23]; ***nuḫustīn*** kelimesi ***niḫustīn*** [B. 59]; ***gümān*** kelimesi ***gimān*** [B. 173]; ***kūşiş*** kelimesi ***kūşeş*** [B. 416]; ***girāmī*** kelimesi [B. 385] ***kerāmī*** [B. 547] ve ***ṭaşt*** kelimesi ***ṭışt*** [B. 612] şeklinde harekelenmiştir. Bu gibi örneklerden hareketle, metinde tek örneği bulunan veya her seferinde aynı şekilde harekelenen kelimelerin ağız özelliğini yansıtıp yansıtmadığı veya yanlış imla edilip edilmediği meselesi muğlaktır. Bunların yanında, kelimelerin harf esasına göre doğrudan yanlış yazıldığı örnekler de vardır: ***i*mām** kelimesi ***ī*mām** [B. 110]; *rūḥ* kelimesi *rū**h*** [B. 260]; ***mücmel*** kelimesi ***mücemmel*** [B. 505]; *cā**h*** kelimesi *cāḥ* [B. 1007] ve *bi'r* kelimesi *bī**r*** [B. 892, 1024] şeklinde imla edilmiştir.

Yabancı kökenli kelimelerin yazımında orijinal imlanın bozulduğu durumlar söz konusudur. Örneğin, kimi kelimelerde *elif* harfiyle yazılması gereken *uzun ā* sesi yazılmamış (***ă***), yazılmaması gereken *elif* harfiyle yazılmış (***ạ***), *yā* harfiyle yazılması gereken *uzun ī* sesi yazılmamış (***i***), yazılmaması gereken *yā* harfiyle yazılmıştır (***į***). Bu türden tasarruflarda aruz vezninin de etkisi vardır: *sem**ă**vāt* [B. 15, 62, 1022, Başlık: 17,], *İsm**ă**ʿī**l*** [B. 35, 485, 717, 1011, 1015], *ṣal**ạ**vă**t*** [B. 845], *Raḥm**ă**n* [B. 152, 444, 672, 1010, 1073], *s**ă**mān* [B. 267], *peyġ**ă**mber* [B. 700, 890]; *d**i**n-dār* [B. 246, 606], *taʿẓ**i**m* [B. 425], *ʿayān**i*** [B. 428], *m**i**leyn* [B. 508], *M**i**zāb* [B. 649], *zār**i*** [B. 850], *huşyār**i*** [B. 850], *meşāʿ**į**r* [B. 389].

Farsça ***her*** kelimesinin, özellikle başına getirilen *ki* veya *kim* bağlacından sonra ***er*** şeklinde imla edilmesi dikkat çekicidir: *Ki **er** biri* [B. 95], *kim **er** birinde* [B. 425], *kim **er** bir* [B. 512, 687, 937, 965], *kim **er** ḳavmüñ* [B. 698].

Farsça terkiplerin *yā* harfiyle gösterildiği örnekler dışında [*tecellī-yi*, B. 87, *cism-i*, B. 214 vb.]; ötre ile gösterildiği pek çok yer vardır: *ḳalb-i aʿdā* [B. 70], *ziynet-i kevn* [B. 72], *ḫāṣ-ı der-gāh* [B. 73, 686], *dīn-i İslām'uñ* [B. 92], *faḫr-ı ʿālem* [B. 94], *raḥmet-i Ḥaḳ* [B. 260], *faẓl-ı raḥmet* [B. 283], *Ḥabīb-i ẕü'l-Celāl'üñ* [B. 334], *mest-i şevḳ* [B. 416], *feyż-i Vehhāb* [B. 423], *iclāl-i cāhum* [B. 479], *luṭf-ı ḫāṣ* [B. 541], *feyż-i ʿāmuñ* [B. 541], *ẕikr-i lebbeyk* [B. 628], *āyāt-ı der-gāh* [B. 766], *dīn-i İslām'ı* [B. 856], *cāmiʿ-i Ḳurʾān'a* [B. 876*], İmām-ı Nāḳiʿ* [B. 881], *ʿarż-ı ḥācāt* [B. 887], *cism-i ḫāk* [B. 933], *mirʾāt-ı āyāt* [B. 947], *resm-i āṣārına* [B. 1006], *çetr-i bār-gāhı* [B. 1013], *ḫātem-i kül* [B. 1018], *Mescid-i Ḫayf-ıla* [B. 1022], *ʿaḳl-ı kül* [B. 1051], *mest-i müdām* [B. 1069].

Farsça *ve* bağlacı, manzum metinlerde genellikle *u*, *ü* veya *vu*, *vü* şeklinde okunurken bunların yanında müellif tarafından ***ve*** [B. 23, 24, 43, 48, 805] şeklinde okunmak üzere üstünle de harekelenmiştir.

Vezin gereği med yapılması gereken bazı kelimelerdeki açık hece kesreyle gösterilmiştir: *çār*ı*-yārı* [B. 94], *çār*ı*-yāra* [B. 94], *vecd*ı [B. 216] vb.

5. Nüshada Yer Alan Tasvirler

Nüsha, toplam beş adet tasviri ihtiva etmektedir. Mescid-i Haram, Arafat Dağı, Meş'ari'l-Haram Mescidi, Mina Pazarı ve Mescid-i Nebevî'nin görselleştirildiği bu resimler, açılış sayfasındaki tezhibin göz alıcılığına göre daha sade bir teknikle yapılmıştır. Yakın tarihli nüshalardaki benzeri tasvirlerle mukayese edildiğinde bunların yanında daha sıradan bir görünüm arz ederler. Örneğin, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5145 numarada kayıtlı Zilkade 927 (Ekim/Kasım 1521) tarihinde tamamlanmış *Sıfâtü'l-Harameyn* nüshasında yer alan resimler, elimizdeki nüshanın tasvirlerine göre renk çeşitliliği bakımından daha zengin ve teknik itibarıyla daha göz alıcıdır.[71] Ayrıca *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* nüshası, benzeri türde kaleme alınan musavver nüshaların yanında az sayıda tasviri barındırmaktadır. Örneğin, Muhyî-yi Lârî'nin *Fütûhu'l-Harameyn* adlı eserine ait 949 (1542-1543) tarihli yazmada[72] çeşitli mekânlara dair on bir tasvir yer alır. Tasvir sayısı aynı eserin sonraki yıllarda oluşturulmuş farklı nüshalarında da değişkenlik gösterir ve yaklaşık olarak yirmiyi bulur. Farklı eserlere ait nüshaların Arafat Dağı veya Müzdelife gibi aynı mekânı gösteren resimlerinde ilgili mekâna dair daha fazla ayrıntı ve açıklamaya yer verilirken elimizdeki nüsha bu konuda da daha basit bir görünüm arz eder ve genellikle ilgili mekândaki tek bir unsura odaklanır. Bu resimler, erken tarihli olmaları hasebiyle on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllara tarihlendirilen *Fütûhu'l-Harameyn*, *Delâ'ilü'l-Hayrât* ve *En'âm-ı Şerîf* türündeki eserlerde yer alan benzeri tasvirlere nispetle daha basittir.[73] Kutsal mekânları anlatan musavver yazmaların kimisinde, tasvir edilen yapının açıklaması resim üzerine veya altına yazılırken bu nüshada böyle bir tasarrufta bulunulmamıştır. Bu türden resimlerin asıl amacı, resme bakacak kişiyi bilgilendirmektir. Bu resimler, hacı adaylarının hayalini kurduğu veya bir vesileyle gerçekte görebileceği kutsal mekânlardaki yapıların yerlerini bulabilmeleri için takip edilmesi gereken güzergâh hakkında yardımcı olmak amacıyla eserlerde yer almaktadır.[74]

Müşevvik-nâme nüshasında en çok lacivert, ardından açık pembe, beyaz, gri, yeşil, yaldız, kırmızı, koyu pembe, kahverengi (açık ve koyu olmak üzere iki ayrı tonu) ve siyah renk kullanılmıştır. Lacivert daha çok zemin rengi olarak tercih edilmiştir. Bununla birlikte, Mekke Haremi ile Mescid-i Nebevî'nin iki ayrı sayfayı kaplayan tasvirinde iç ve dış alan zemini renk bakımından birbirinin tersidir. Kâbe ve tavaf alanının zemininde lacivert, bu alanın dışında açık pembe zemin tercih edilmesine karşın, Mescid-i Nebevî'nin iç zemini açık pembe, dış çevresi ise lacivertle boyanmıştır.

34a sayfasının tamamını kaplayan ilk tasvir Mekke Haremi'ni gösterir (EK III). Sağında beyaz renkle Hicr ve dört tarafında mezhep imamlarının namaz kıldırdıkları dört makam tasvir edilmiştir. Aynı alanın alt kısmında minber, Makam-ı İbrahim ve Makam-ı Zemzem gibi bazı yapılar görülür. Kare

---

71 Ḥayātī ʿAbdu'l-ʿazīz b. Maḥmūd el-Isfahānī, *Ṣıfātü'l-Ḥarameyn*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 5145, vr. 12a, 31a, 32b vd.

72 Muḥyī-yi Lārī, *Fütūḥu'l-Ḥarameyn*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail, Nr. 102/2.

73 Krş. Göloğlu, "Kutsallığı İlişkilendirme, Baskı ve Resimlerle Koruma", 522, 524, 535. Sabiha Göloğlu, "Depicting the Holy: Representations of Mecca, Medina, and Jerusalem in the Late Ottoman Empire", (Doktora Tezi, İstanbul: Koç Üniversitesi, 2018), 371-372; 378-381, 388-390, vd.

74 Charlotte Maury, "İki Harem Bölgesinin (Haremeynü'ş-Şerifeyn) Osmanlı Dönemindeki Tasvirleri: Topografik Diyagramlardan Perspektifle Çizilmiş Görünümlere", *Tasvir: Teori ve Pratik Arasında İslam Görsel Kültürü*, edt. Nicole Kançal-Ferrari ve Ayşe Taşkent, 1. Baskı, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 235.

şeklinde düzenlenen iç alanın etrafı kemerlerle çevrili olup bu kemerlerde toplam kırk adet kandil asılıdır. Dikdörtgen planlı ana alanın sağında üç, solunda iki ve altında bir adet minare bulunur.

Bir diğer tasvir, 42a sayfasının alt yarısında yer alır. Arafat Dağı'nı ve dağın tepesindeki yapıyı gösterir (EK IV). Zemin yine lacivert olup Arafat Dağı, tasvir alanının ortasında yer alır ve pembe tonlarında bir renkle boyanmıştır.[75] Mescid-i Müzdelife'yi yansıttığı tahmin edilebilen bina,[76] dağın tam tepesine konumlandırılmıştır. Tepeye çıkan ve mescidin kapılarına ulaşan merdivenler dağın iki tarafından yükselmekte olup beyaz renkle boyanmıştır. Basamaklar, belirginleştirilmek amacıyla koyu gri tonlarda gölgelendirilmiştir.

43a sayfasının üst yarısında bulunan üçüncü tasvir Müzdelife'de yer alan Meş'ari'l-Haram Mescidi'ni gösterir (EK V).[77] Zemin yine lacivertle kaplanmıştır. Etrafı duvarla çevrili mescit, tasvir alanının ortasında yer alır ve sağında basamak (*derece*) görülür.

Dördüncü tasvir, 43b sayfasında, metin arasındadır. Mina Pazarı'nı göstermekte olup her bir sırada altışar tane olmak üzere iki sıra hâlinde toplam on iki binayı tasvir etmektedir (EK VI).

Beşinci resim, 46a sayfasının tamamını kaplar ve Mescid-i Nebevî'yi gösterir (EK VII). İç zeminin sol üst köşesindeki kubbeli yapı Ravza-i Mutahhara'dır. Duvar yüzeyi beyaz üzerine kare desenle süslenmiştir. Buranın içinde yer alan diğer kubbeli yapı ise Hücre-i Saadet adıyla bilinen Hz. Aişe'nin (ö. 58/678) odasıdır. Odanın üzerindeki lacivert ve yaldızlı kubbe, Memluk sultanı el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalâvûn (ö. 689/1290) tarafından yaptırılan ve Kubbetü'n-Nûr adıyla bilinen[78] kubbe olmalıdır. Mekânın duvarları yeşil üzerine beyaz zikzak desenle; Hz. Muhammed, Ebu Bekir ve Ömer'e ait kabirlerin lacivert etrafına yaldızla tasvir edildiği görülür. Baş ve ayak taşıyla diğerlerinden ayrılan en üstteki mezarın Peygamber'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Mekânın iki yanında, buraya giriş çıkışı sağlayan iki kapı yer alır. Sağ tarafta yer alan minber, Minber-i Nebi'dir. Bu minber ile Mekke Haremi tasvirinde yer alan minber birbirinin aynı şekilde çizilmiş ve yine aynı renklerle bezenmiştir. Bu mekânda kemerler bulunmakta, her kemere birer kandil asılmaktadır. Mescid-i Nebevî de aynı şekilde kemerler ve kandillerle çevrelenmiştir. Mescid'in ortasında hurma ağacı, hurma ağacının yanında ise benzeri örneklerden anlaşıldığı üzere Hazine şeklinde adlandırılan bina yer alır.

Yavuz Sultan Selim'in (ö. 926/1520) Hicaz bölgesini fethinin ardından kutsal topraklarda imar faaliyetleri başlatan ilk Osmanlı hükümdarı, oğlu Sultan Süleyman'dır. Zeren Tanındı'nın dikkat çekici tespitine göre kutsal kent ve yörelerle ilgili eserlerin yazılıp resimlenmesi ilk kez Süleyman devrine

---

[75] Muhyî-yi Lârî'ye ait bir başka *Fütûhu'l-Harameyn* nüshasında da Arafat Dağı'nın benzeri renkle tasvir edildiği dikkat çeker, krş. Muḥyī-yi Lārī, *Fütūḥu'l-Ḥarameyn*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, Nr. 1870, vr. 30b.

[76] Bu ihtimal, benzeri bir tasvire ve bu tasvir üzerinde yer alan açıklama yazısına dayanmaktadır. Arafat Dağı'nın görüldüğü bu tasvirde dağın üzerindeki yapının yanına "Mescid-i Müzdelife" yazılmıştır, bk. Muḥyī, *Terceme-i Fütūḥü'l-Ḥaremeyn*, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, Nr. 1312, vr. 35a. [Eser, kütüphane kataloğunda Muhyî adına kayıtlıysa da Amîkî'ye aittir.]

[77] Nüsha üzerinde belirleyici herhangi bir ibare yoksa da benzeri türde eserlerde yer alan tasvirlerle ve bu tasvirlerin etrafına yazılan açıklama yazılarıyla karşılaştırıldığında binanın Meş'ari'l-Haram Mescidi olduğu anlaşılmaktadır, krş. Muḥyī-yi Lārī, *Fütūḥu'l-Ḥarameyn*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertev Paşa, Nr. 259M02, vr. 31b; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, Nr. 1870, vr. 32b.

[78] Mustafa Sabri Küçükaşçı, *Abbasilerden Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi*, 1. Baskı, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007), 214.

rastlamaktadır. Bu rağbet, padişahın kutsal şehirlere yönelik başlattığı imar faaliyetlerinin bir sonucu olmalıdır.[79] *Müşevvik-nâme-i Hüccâc* nüshası muhtemelen bu türden resimli yazmaların ilkleri arasında yer almakta ve bu yönüyle önem arz etmektedir. Resimlerin benzeri konularda yazılmış diğer eserlerin nüshalarında görülen tasvirlere oranla basit bir teknikle yapılmış olması ve renk skalasındaki darlık, eldeki sınırlı imkânlarla ve belki de örnek alınacak nüshaların azlığı veya yokluğuyla ilgilidir.

6. Nüsha Tavsifi ve Nüshanın Düşündürdükleri

Müşevvik-nâme-i Hüccâc metninin tespit edilebilen tek nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, 3322 numarada kayıtlıdır (**A**). Bordo renkli meşin kaplı cilt içindedir. 214 x 150 - 125 x 73 mm ebadındadır. 58 varaktır. İç kapağın ortası yaldızla şemselidir. Bunun üzerinde celi sülüs hatla "Fütūḥu'l-Ḥaremeyn" yazısı okunmaktadır. Vikaye sayfasında "Yégirmi altı Kitāb-ı Fütūḥu'l-Ḥarameyn Nesḫ 11" ibaresi ve hemen altına sonradan kurşun kalemle "Nāẓımı Ṭālibī, resimleri vardır" ifadesi ve "Ayaṣofya 3322" katalog numarası yazılmıştır.

Zahriye sayfasının başında nesih yazıyla "Sancaḳdan Gelen" notu yer almaktadır. Sayfa ortasında ise I. Süleyman'ın şehzadesi Selim'in "Selīm bin Süleymān Ṣāh Ḫān el-muẓaffer dāʾimā" yazılı mührü vardır. Aynı sayfanın sol kenarında eski rakamlarla "3322" notu, altında "Allah'a her daim hamdolsun! Allah bize hidayet lutfetmeseydi, biz doğru yolu bulup bu nimetlere eremezdik"[80] mealinde A'râf Suresi'nin 43. ayetinden kısmi iktibasın bulunduğu I. Mahmud'un "el-Ḥamdü lillāhi'l-leẕī hedānā li-hāẕā ve mā kunnā li-nehtediye levlā en hedānallāh Vaḳf-ı Maḥmūd Ḫān bin Muṣṭafā Ṣāh el-muẓaffer dāʾimā"[81] yazılı vakıf mührü yer almaktadır. Ardından nüshanın I. Mahmud tarafından vakfedildiğini ifade eden ve Evkaf-ı Harameyn-i Şerifeyn müfettişi Şeyhzade Ahmed Efendi (ö. 1151/1738'den sonra) tarafından yazılan teftiş kaydı vardır: "Ḳad vaḳafe hāẕihi'n-nüsḫati'l-celīletu sulṭānü'l-aʿẓam ve'l-ḫāḳānü'l-muʿaẓẓam mālikü'l-berreyn ve'l-baḥreyn ḫādimü'l-ḥarameyni'ş-şerīfeyn es-sulṭān ibn es-sulṭān es-sulṭānü'l-Ġāzī Maḥmūd Ḫān vaḳfen ṣaḥīḥen şerʿiyyen li-men ṭālaʿa ve yebṣur vaʿtebera ve yeẕkur ecẕelallāhu teʿālā ṣevābehu ve evfere ḥarrerehu'l-faḳīr Aḥmed Şeyḫ-zāde el-müfettiş bi-evḳāfi'l-ḥarameyni'ş-şerīfeyn ġufire lehumā." Kaydın altına ise bu zatın Farsça ve talik hatla "Yā Rab zi tó tevfīḳ temennā kóned Aḥmed" yazılı mührü basılmıştır. Mührün sağ yanında teyit pençesi yer almaktadır (EK I).

Nüshanın 1b ve 2a sayfalarının ortaları metnin ilk on beytine ayrılmış, beyit araları beynessütur tekniğiyle süslenmiş, her iki sayfada beşer satırlık yazı alanının etrafı tezhiplenmiştir. Eserin başlığı, her iki sayfada da yazı alanının altındaki ve üstündeki kırmızıyla çerçevelenmiş toplam dört serlevhanın içine yazılmıştır. Sayfalar, lacivert zemin üzerine yaldızla, kırmızı ve mavi renkte hatayi motiflerle dönemi için ileri bir teknikle bezenmiş, tezhip alanının etrafı ise tığlarla süslenmiştir (EK II).

---

[79] Zeren Tanındı, "İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri", *Journal of Turkish Studies - Orhan Şaik Gökyay Armağanı II*, 7, (1984): 412.

[80] Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 191.

[81] Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 61.

Metin, cetvellenmiş nohudi renkte kağıda, 11 satır üzerine, siyah mürekkeple ve harekeli nesih hatla yazılmıştır. Sayfalar reddadelidir. Kimi beyitlerde çeşitli tashihler vardır. Başlıklar ve başlık mahiyetinde yazılan dua cümleleri özel olarak ayrılan bölümlere, sarı, mavi ve kırmızı mürekkepledir. Mürekkep rengi, başlığın uzunluğuna göre her bir satırda birbirini takip eden sırayla farklıdır. Farklı renklerin, özellikle dua cümlelerine dikkat çekmek amacıyla kullanıldığı düşünülebilir. 5a, 5b, 6a ve 6b sayfalarındaki bazı beyitler mail olarak derkenara yazılmış ve cetvel içine alınmıştır. 34a, 42a, 43a, 43b ve 46a sayfaları tasvirlidir. 58b sayfasının sağ derkenarında Şehzade Selim'in mührü vardır. Nüsha, aynı sayfada yazılı ketebe kaydına göre müellif hattı olup 7 Ramazan 954 (21 Ekim 1547) Cuma günü sunulmuştur. Ketebe kaydının başındaki "Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'l-meliki'l-vehhāb" yazısı, metnin hattıyla aynıysa da kaydın devamı, geleneğe bağlı olarak farklı, tevki'-rika arası özensiz bir nesih hatladır.

Başı (1b): **Hāẕā Nüsḫati Fütūḥü'l-Ḥarameyni'l-'İẓām**

İlāhī nāmeyi āġāz étdüm
Senüñ aduñla ṭarḥıń sāz étdüm

Sonu (58b): Olub miskü'l-ḫitāmān-ıla muḫtem
Ḳadīm ü Ḳādir ü ʿAllām u Aʿlem

Temmetü'l-kitāb ... Ramażāni'l-Mübārek 954

Kanuni Sultan Süleyman adına yazılmış bir esere ait nüshanın zahriyesinde ve ketebe kaydının yanında Şehzade Selim'e ait mührün bulunması ve yine zahriyede nüshanın sancaktan geldiğine dair notun yer alması, nüshanın Şehzade Selim'in elinde olduğunu açıkça göstermektedir. Ketebe kaydının 954 (1547) yılını vermesi, nüshanın, Selim'in Manisa sancağında vazifeli olduğu dönemde (1544-1558)[82] tamamlandığına işaret etmektedir. Buradan hareketle ve ketebe kaydında geçen *ʿüriże* (arz edildi) ibaresinin delaletiyle nüshanın bir şekilde Şehzade Selim'e sunulduğu, Selim'in tahta çıktığı sırada veya öncesinde İstanbul'a gittiği veya gönderildiği, yahut başka bir vesileyle saray kütüphanesine dâhil olduğu, ardından I. Mahmud tarafından kurulan ve 24 Muharrem 1153 (21 Nisan 1740) tarihinde açılan[83] Ayasofya Kütüphanesi'ne bağışlandığı ve saraydan çıkarak bu kütüphaneye girdiği, Ayasofya Kütüphanesi'nin 1967 yılında bir koleksiyon olarak Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ne devredilmesiyle[84] bu kütüphaneye nakledildiği anlaşılmaktadır. Nüshanın İstanbul'a ne zaman gittiği bilinmediğinden, eserin muhatabı Sultan Süleyman tarafından görülüp görülmediği konusunda kesin bir şey söylemek de zordur.

Üzerinde durulması gereken konulardan biri de eserin yazılış tarihi ile ketebe kaydındaki tarih arasındaki farktır. Tâlibî, yukarıda ayrıntılarıyla izah edildiği üzere risalesini 13 Zilhicce 952 (15 Şubat 1546) gününü takip eden süreçte yazmaya başlamıştır. Ketebe kaydında ise iki ayrı 954 tarihi vardır ve bu tarihler birbirinden farklı kişiler tarafından atılmıştır. İlki, çerçevenin içinde yer almakta olup

[82] Şerâfeddin Turan, "Selim II", *İslâm Ansiklopedisi*, (Eskişehir, 1997), 10:434.
[83] İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, 2. Baskı, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 196.
[84] Günay Kut, "İstanbul'daki Yazma Kütüphaneleri", *Yazmalar Arasında - Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*, haz. Fatma Büyükkarcı-Yılmaz, 1. Baskı, (İstanbul: Simurg Yayınları, 2005), 261.

büyük bir ihtimalle müellifin kaleminden çıkmadır. Nitekim 4 rakamının Farsların kullandığı şekilde (۴) yazılması, belki de diğer eserlerini Farsça kaleme aldığını bildiğimiz Tâlibî'nin yatkınlığına işaret ve elinden çıktığını söyleyebilme imkânına delildir. Diğer tarih ise ketebe kaydını çevreleyen çerçevenin dışına, ilk yıl kaydının hemen altına yazılmıştır ve 4 rakamı bu sefer Arapların kullandığı şekildedir (٤). Metin içindeki verilerden hareketle ulaştığımız 13 Zilhicce 952 gününden sonraki tarihler ile ketebe kaydındaki 954 yılı, eserin en fazla 1 yıl 8 ay gibi bir süre içerisinde tamamlandığı göstermektedir. Bu nedenle eserin 953 (1546-1547) yılı içinde tamamlandığı; bunun, metinle aynı hatla yazılan "Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'l-meliki'l-vehhāb" ibaresiyle tasdiklendiği, ardından veya yazılış süreci içerisinde açılış sayfasındaki tezhibin ve eser içerisindeki tasvirlerin yapıldığı, 954 yılında bir şekilde Şehzade Selim'e sunulduğu, sunulmadan evvel "Temmetü'l-kitāb..." ibaresinden sonraki boş alanın tevki'-rika arası özensiz bir nesih hatla doldurulduğu ve en sona eserin sunuluş tarihinin atıldığı ihtimal dâhilinde söylenebilir (EK VIII). Bu düşünceler doğruysa, eser 953 (1546-1547) yılında Kanuni Sultan Süleyman namına Mekke'de yazılmış, süreç içerisinde tezyini ve tasviri unsurlar eklenmiş ve padişaha ulaştırılması için, 7 Ramazan 954 (21 Ekim 1547) Cuma günü Manisa'da bulunan oğlu Şehzade Selim'e sunulmuştur. Ketebe kaydına eserin tamamlanış tarihinden ziyade sunuluş -sunulmaktan kasıt eserin bitirilip muhataba/okuyucuya arz edilmesi değilse- tarihinin atılması ise ilginçtir.

7. Metnin Transkripsiyonunda Tutulan Yol

- Transkripsiyonda Reşit Rahmeti Arat'ın belirlediği ilmî transkripsiyon kurallarına,[85] *labial hı*'nın (*vâv-ı ma'dûle*'nin) yazımında Tulga Ocak'ın önerilerine[86] uyulmuştur: *ḫ*ᵛ*oş*, *ḫ*ᵛ*ān*, *ḫ*ᵛ*ār* vb.
- Nüshanın müellif hattı olması ve önemli dil hususiyetlerini barındırması nedeniyle metnin transkripsiyonunda çoğu zaman nüshadaki harekelere bire bir bağlı kalınmıştır. Ayrı kelimenin birbirinden farklı harekelerle imla edilmesinden dolayı kelimelerin yazımında birlik sağlanmamış, okunuşun değiştirildiği durumlarda yapılan değişiklik aparatta belirtilmiştir: *şehen-şāh - şehin-şāh, pādşāhī - pādişāh* vb.
- Beyitler üçer üçer numaralandırılmış, farklı nazım şekliyle yazılan alıntı şiirlere kendi içinde de numara verilmiştir.
- Fonolojiye göre "pe" (پ) sesiyle telaffuz edilmesi gereken kimi kelime ve ekler "be" (ب) harfiyle yazılmışsa aynen transkribe edilmiştir: *olub* vb.
- Klasik imlada *elif* harfiyle yazılan *ā* sesi yazmada *elif* ile yazılmamışsa *ă*, klasik imlada *elif* harfiyle yazılmayan *a* sesi yazmada *elif* ile yazılmışsa *ạ*, klasik imlada *elif* ile yazılmayan *e* sesi yazmada *elif* ile yazılmışsa *ē*, klasik imlada *yā* harfiyle yazılması gereken *ī* sesi *yā* harfiyle yazılmamışsa *ï*, klasik imlada *yā* harfiyle yazılmaması gerekirken yazmada *yā* harfiyle imla edilen *i* sesi *į* ve harf olarak yazılmayıp tenvinle gösterilen *n* sesleri *ń* harf karakteriyle gösterilmiştir: *Raḥmă̈n, İsmă̈ʿīl, peyġă̈mberüñ, ṣalạ̈văt, gédē̈ler, yédē̈ler, zārï̈ye, huşyārï̈ye, bāḳï̈ye, dï̈n-dār, taʿẓï̈mini, meşāʿį̈rüñ* vb.

[85] Reşit Rahmeti Arat, "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu", *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I*, haz. Osman Fikri Sertkaya, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987), 32-68.

[86] Tulga Ocak, "Labial hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış - Nevin Önberk Armağanı*, haz. Mehmet Ölmez, (Ankara: Simurg Yayınları, 1997), 167-172.

- Bazı kelime ve ekler, kafiye delaletiyle ses uyumuna yani telaffuza göre transkribe edilmiş, bu minvalde *a* ile *e* arası bir sesi karşılayan *kapalı a* sesi,[87] *á* harfiyle gösterilmiştir: *türābá, Ḥáyy, rif'át, muṭáhhár* vb.
- *Kapalı e* sesi, *é* harfiyle gösterilmiş, *hīç* ve *tīz* kelimeleri de bu harfle transkribe edilmiştir: *ét, yér, héç, téz* vs.
- "Teʿālā" kelimesi kimi yerlerde kafiye gereği "Teʿālī" şeklinde okunmuştur.
- İmlada gösterilmeyip vezin gereği sesin düşürülmesi gereken yerler alt çizgi "_" işaretiyle gösterilmiştir: *şavṭı_oldı, varluġuñı_oña* vs.
- Semih Tezcan'ın teklifi uyarınca[88] velar ünlülü kelimelerin son sesinde görülen tonlulaşmaya mukabil palatal ünlülü kelimelerin son sesindeki tonlulaşma temayülü dikkate alınarak ardından vokalle başlayan bir kelime gelmesi durumunda *kāf* harfiyle biten Türkçe kelime ve eklerin sonundaki */k/* sesi */g/* şeklinde okunmuştur: *gög ehli*, *éniceg éy* vb.
- Birleşik yazılan *ile* bağlacıyla *-idi* ve *-ise* gibi ekler ses uyumuna sokularak kelimeye - işaretiyle bağlanmış, *elif* harfiyle ayrı imla edilenler ise ayrı yazılmıştır: *cān-ıla, ṣıdḳ-ıla, raḥmet ile*, *görüb-idi*, *müdām idi*, *baġlatmış-ıdı*, *ʿāşıḳ-ısañ* vb.
- Vezin gereği eksik kelime veya ekler tamir yoluna gidilerek köşeli parantez [ ] içerisinde metne eklenmiştir.
- Okunamayan kelimeler metin içinde köşeli parantez içerisinde sıralı noktalarla [...] belirtilmiş ve orijinal görüntüsüne aparatta yer verilmiştir. Metin içinde okunuşundan emin olunamayanlarda da aynı yol tutulmuştur.
- Eser isimleri ve farklı dillerden yapılan iktibaslar italik dizilmiştir. Ayet ve hadis alıntılarının Türkçesi aparatta gösterilmiştir.
- Nüsha içerisindeki resimlerin hangi mekânı tasvir ettiği belirlenmiş ve metinde geçtiği yerler köşeli parantez içerisinde verilen açıklamayla belirtilmiştir.
- Makalenin, "Metinde Geçen Bazı İfadelere Mahsus Açılamalı Notlar" başlıklı bölümünde izah edilen çeşitli kavramların geçtiği beyit veya mısraların yanına * işareti konulmuş, böylece metnin okunması sırasında ilgili maddelere beyit numarası esasıyla bakılmasına işaret edilmiştir.

[87] Mertol Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 1. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 66-67.
[88] Semih Tezcan, *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*, 1. Baskı, (Ankara: Simurg Yayınları, 1994), 12-13.

8. *Müşevvik-nâme-i Hüccâc*'ın Transkripsiyonlu Metin Tenkidi

[MÜŞEVVİḲ-NĀME-İ ḤÜCCĀC]

[*mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*]

1.1. Hāẕā nüsḫati fütūḥü'l-ḥarameyni'l-ʿiẓām

[1b] 1. İlāhī nāmeyi āġāz étdüm
Senüñ aduñla ṭarḥıñ sāz étdüm

Tevekkül eyledüm Perverdigār'a
Muʿīn ola bu ʿāciz ḫᵛār u zāra

Mücemmel eyleyüb dilümde güftār
Ṣavāba maḥv olub āṣār-ı inkār

4. Senüñ ḥükmüñde heb fehm ü irādet
Senüñ mülküñde heb ʿáyn-i seʿādet

ʿİbādet cümle mevḳūf-ı rıżādur
Seʿādet luṭf u cūd-ı Kibriyā'dur

1.2. Ve minhācü'z-züvvāru ḫayrü'l-enām

[2a] **1.3. Ve müşevviḳ-ı ḥüccāc-ı beytü'l-ḥarām**

Seʿādet yéne mevḳūf-ı ʿināyet
ʿİnāyet éyle yā Rab sen ʿināyet

7. Senüñ aduñla feṭḥ-i nāme étdüm
Müşevviḳ-nāme'yi hengāme étdüm

ʿİnāyet eyledüñ feṭḥ oldı nāme
Érişdür fażl u cudūñla temāmá

Ḥācīler şevḳını arturmaḳ-içün
Ḥaḳ-içün māl ü cān unutmaḳ-içün

10. Namāzum orucum ḥaccum zekātum
Senüñ emrüñledür mevt ü ḥayātum

1.4. Belleġa-nāllā-hu ve iyyā-hum dārü's-selām

[2b] Donattuñ Kaʿbe'yi ceẕb étmeg-içün
Çeküb ḳullaruñı yarlamaġ-içün

Egerçi yarlamaġ onsız revādur
Ki fażl u ḳudretüñ lā-müntehādur

13. Nebī dédi ki *ḫuffet bi'l-mekārih*
Ḳamu uçmaḳ yolı sen olma kārih

Senüñ ceẕbüñ çeker ḥüccācı oña
Bahāne eyleyüb baḳışlar oña

Direksiz yaradan arż u semāvāt
Yédi yér emrüñ-ile oldı iṣbāt

16. Felek şevḳuñla girdi çerḫe dāyim
Döner ṣūfī gimi çerḫinde ḳāyim

Semā étdüñ müzeyyen yulduz ile
Yéri ḳılduñ münevver gündüz ile

Donattuñ māh u ḫᵛurşīd ile eyyām
Münevver gün müzeyyen leyl-i ıẕlām

19. Nebāt u cānever ḥayvān u insān
Düzündi emrüñ-ile ʿarş u keyvān

Ẓuhūr-ı Ādem ü ḫayl-i melāyik
Niẓām étdüñ ḳamu minhā ve-ẕālik

Bézittüñ yéryüzin bāġ-ıla enhār
Çiçekler açulub her yérde gül-zār

[3a] 22. Fiġānun aġnayub bülbül gül-içün
Ḳızarub açulub gül bülbül-içün

Gögercin bāġçelerde nāle nālī
Sañadur ẕikr ü tesbīḥ ü ḫayāli

Çayırlarda fiġān eyler hezārān
Mülāzim çaġurur yā Ḥáyy ü Raḥmān

25. Senüñ şevḳuñla nergis ḥayret étmiş
Teveccüh eyleyüb başını salmış

11a Donattuñ : Donatuñ **A**
13a *ḫuffet bi'l-mekārih:* "Güçlüklerle kuşatılmıştır." Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Huffeti'l-cennetü bi'l-mekârihi ve huffeti'n-nâru bi'ş-şehevâti* (= *Cennet, güçlüklerle, cehennem, aşırı isteklerle kuşatılmıştır*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 308.
14a çeker : çiker **A**
15a yaradan : yarıdan **A**
17a étdüñ : ütdüñ **A**
18a Donattuñ : Donatuñ **A**
21a Bézittüñ : Bézitüñ **A**
22a Fiġānun : Füġānun **A** ; aġnayub (?) : **A**
23a bāġçelerde : bāġçilerde **A**
23b tesbīḥ ü : tesbīḥ ve **A**
24a fiġān : feġān **A**
24b ü : ve **A**

Çekübdür ʿışḳuñ-ıla lāle dāġlar
Ciger yéne temām şol ġamdan aġlar

Çiçekler pārçesi bu būstānuñ
Olup ḥayrette heb bu dāstānuñ

28. Yér ü gög ehli bu ḥayrette ḳalmış
Cemīʿ-i enbiyā ḥayrete dalmış

Nüzūl oldı kitāb u enbiyālar
Ẓuhūr étdi temāmī evliyālar

Néler çekdi bular ʿışḳ iḫtimāli
Saçub cānlar bölüşdiler cemāli

31. Ṣafī Ādem né çekdi Şīṯ ü İdrīs
Ne aġular içürdi mekr-i İblīs

Yéne Nūḥ-ı Nebī Hūd-ıla Ṣāliḥ
Ne incidti ikisin ḳavm-i Ṭāliḥ

[3b] Ḫalīl'üñdür yapan Beytü'l-ḥarām'ı
Oña Ḥill ü Ḥarem vérdüñ Maḳām'ı

34. Ne gördi cevr ü ẓulm-i küfr-i Nemrūd
Ulaşdı nār içinde faźl-ı maʿbūd

Yéne İsmāʿīl'i ḳurbān éderken
Tecellī eyledi ẕātına ẕü'l-menn

Yéne İsḥaḳ u Yaʿḳūb'uñ firāḳı
Ne çekdi Yūsuf-içün iştiyāḳı

37. Néler çekdi belā içinde Eyyūb
Ẕeheb tek çıḫdı oddan ġayr-ı māʿyūb *

Zekeryā ile Yaḥyā iki sulṭān
Ḳılıçla bıçḳıyıla vérdiler cān

Néler çekdi Şuʿayb ol şāh-ı ʿālī
Göz-ile cān vérüb buldı viṣāli *

40. Yéne Mūsā_ibn ʿİmrān şāh-ı devrān
Né çekdi küfr-i Firʿavn ẓulm-i Hāmān

Muẓaffer oldı Mūsā üzerine
Baturdı deñgize nāruñ içine

Yéne ʿĪsī-yi Meryem rūḥ-ı muṭlaḳ
Néler çekdi Yehūd'uñ cevrin el-ḥaḳ

43. Ḥabīb-i Ḥaḳ Teʿālā Muṣṭafā'dur
ʿAẕīmü'l-ḳadr u faḫr-i aṣfiyādur

[4a] Néler çekdi Ebū Cehl-i denīden
Velīd ü Şeybe'den her bir şaḳīden

Senüñ ʿışḳuñ yolı bu rifʿátidür
Bu meydāna girenüñ ḫilʿátidür

46. Bu ʿışḳuñ kār-gāhınuñ esāsı
Belā üzerine olmış bināsı

Ḳoyub faḳra ġınā ḫārıyla gül-zār
Ilansız héç bulunmaz mühre-i mār *

Belā vü renc ile genc-i ṣafādur
Bu maʿnī de ḥadīṯ-i Muṣṭafā'dur

49. Ölüñ ondan ireli kim ölürsiz
Kim ölmekden dirilmekler bulursız

Żarūret olmayınca Ḥaḳ Teʿālī
Démezdi nefsüñ öldür ḳoy ḫayāli *

Bu varlıġ gétmeyince vaḥdet olmaz
Bu şerbet içmeyince leẕẕet olmaz

52. Bu maʿcūnuñ ḫavāṣı oş ʿayāndur
Şifā bulmek ḥayāt-ı cāvidāndur

İlāhī Muṣṭafā ḫulḳıyla yol vér
Géder bu varlıġı yolına yol vér

Onuñ şerʿi ile ḫatmét ser-encām
Ḳıyāmette şefāʿat ola inʿām

[4b] 55. Onuñla ḥaşr olub āl-ile aṣḥāb
İlāhī istecib yā Ḥáyy [ü] Tevvāb

2. Fī-naʿti'n-nebī ʿaleyhi efḍali'ṣ-ṣalāt ve's-selām ve ʿalā āli ve ṣaḥbi-hi ve sellim

İlāhī ḥamd-i ẕātuñ bī-nihāyet
Bulunmaz oña héç ḥadd-ile ġāyet

Beyān ẓarfına girmez baḥr-ı ẕātuñ
Beyāndan dışra evṣāf-ı ṣıfātuñ

27b ḥayrette : ḥayrete **A**
28a ḥayrette : ḥayrete **A**
37b çıḫdı : çeḫdi (?) **A**
43b u : ve **A**
45a rifʿátidür : refʿátidür **A**
45b girenüñ : girinüñ **A**
48a vü : ve **A**
50a olmayınca : olmıyınca **A**
51a gétmeyince : gétmiyince **A**
51b içmeyince : içmiyince **A**
53b varlıġı : varlaġı **A**
54b Ḳıyāmette : Ḳıyāmete **A**

58. Senüñ aduñla şıḳḳ-ı ḫāme oldı
Muḥammed máẓhár-i hengāme oldı

Nuḫustīn ḥarf kim çekdi ḳalem zūd
Bu naḳş oldı ʿayān Allāh maʿbūd

Onuñ yanınca naḳş oldı Muḥammed
Resūl-i Ḥaḳ ḥabīb-i Ḥáyy-i sermed

61. Onuñ-çün oldı bu çerḫ-i muʿallaḳ
Onuñ-çün oldı bu arż-ı muṭabbaḳ

Onuñ-çün oldı heb arż u semāvāt
Ne varsa kāyin olub yéne her at

Onuñ nūrundan oldı mihr ü māhı
Çıḳardı ʿarşuñ üste bār-gāhı

64. Onuñ-çün oldı heb eyvān u keyvān
Onuñ-çün oldı heb eyyām u devrān

[5a] Olub ḥamd-i Ḫudā vü naʿt-ı Aḥmed
Budur milk-i ebed rāyāt-ı sermed

Kim ol sālār-ı milk-i *kun fe-kān*dur
Müsellem ḫᵛāce-i iki cihāndur

67. Cihād étdi Nebī dünyāyı aştı
Süpürdi ẓulmeti envār-ı sāḫṭı

Kemān-ı *ḳābe ḳavseyn*i ḳurılu
Oluban *iẕ rameyte* oḳı ṭoġru

Müheyyā *ḳābe ḳavseyn*i elinde
Nüşāb-ı *iẕ rameyte* çoḳ bélinde

70. Bi-ʿavn-i Ḥaḳ melāyik yār olmış
Cenāḥ u ḳalb-i aʿdā hep daġılmış

Dutubdur heybeti iki cihānı
Kim oldur şeh-süvār-ı lā-mekānī

Ḥaḳ'uñ adıyla adı hem-ʿināndur
Kim adı ziynet-i kevn ü mekāndur

73. *Ḳul in kuntum tuḥibbūn* dédi Allāh
Oña tābiʿ olandur ḫāṣ-ı der-gāh

Onuñ ẕātı durur maḳṣūdum oldur
Oña tābiʿ olan maḥbūbum oldur

Olur *naṣruń min Allāh* yār-ı ġārı
Neden kim Ḥaḳḳ'a vérdi iḫtiyārı

76. Ġazālar eyledi Ḥaḳḳ'uñ yolına
İnandılar ḫalā[yıḳ] ḥaḳ sözine

Ẓuhūr étdi rümūz-ı *kuntu kenzeń*
Açılub sırr-ı vaḥdet her yañadáń

Onuñ tebʿiyyetidür ḳurbetullāh
Kim oldur rāyet-i *yuḥyīkumullāh*

[5b] 79. Kemāl-i vaḥdet-i Ḥaḳ ẓāhir oldı
Ḥarem şirk-i ṣanemden ṭāhir oldı

Ne deñli müşkülātı enbiyānuñ
Kim ol baġlatmış-ıdı cümle ḥālüñ

Dem-i *innā fetaḥnā*dan açıldı
Onuñ devr ü zemānında saçıldı

82. *Le-ʿamru-k* tācıdur *yā-sīn* ḥışārı
Açubdur muʿciziyle hep diyārı

3. İşāretu ilā-mi'rāci-hī ʿaleyhi'ṣ-ṣalāt ve's-selām

Çıḫam miʿraca Ḥaḳ envārı gö[r]di
Bilā-keyf-i taʿayyün yārı buldı *

Érişdi *ḳābe ḳavseyn*e kemāli
Muʿaẓẓam étdi *ev ednā* celāli

59a Nuḫustīn : Niḫustīn **A**
62b her at (?) : هرات **A**
66a *kun fe-kān*: "...'Ol!' der ve o şey de oluş sürecine girer", Kur'ân-ı Kerîm, "Bakara", 2:117, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 52.
68b *iẕ rameyte*: "...attığın zaman...", Kur'ân-ı Kerîm, "Enfâl", 8:17, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 213.
69b Nüşāb-ı : Neşāb-ı **A**
73a *Ḳul in kuntum tuḥibbūn*: "...de ki: Allah'ı gerçekten seviyorsanız...", Kur'ân-ı Kerîm, "Âl-i İmrân", 3:31, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 89.
75a *naṣruń min Allāh*: "...Allah'ın nasib edeceği bir zafer...", Kur'ân-ı Kerîm, "Saff", 61:13, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 623.
77a *Kuntu kenzeń*: Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaktü'l-halka li-u'rafe (li-ya'rifûnî)* (= *Ben, bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için yaratıkları yarattım*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 505.
78b *yuḥyīkumullāh*: "Allah sizi diriltir." Ayrıca bk. Kur'ân-ı Kerîm, "Bakara", 2:28; "Enfâl", 8:24; "Hac", 22:66; "Rûm", 30:40; "Câsiye", 45:26.
81a *innā fetaḥnā*: "[Ey Peygamber! Hiç şüphen olmasın ki biz sana [Hudeybiye'de] büyük bir fetih ve zaferin yolunu açtık", Kur'ân-ı Kerîm, "Fetih", 48:1, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 572.
82a *Le-ʿamru-k*: "Senin canın sağolsun", Kur'ân-ı Kerîm, "Hicr", 15:72, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 305.
83b Bilā- : Belā- **A**
84b *ev ednā*: "...hatta bu mesafeden daha fazla yaklaştı", Kur'ân-ı Kerîm, "Necm", 53:9, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 590.

85. Maḳām-ı ḳurbetidür *lī-maʿallāh*
Sıġamaz onda ġayrı ol şehin-şāh

Başīret bi'l-başar cemʿ oldı mālı
Zi-ḫ^{v}od bī-ḫ^{v}od olub gördi cemāli

Tecellī-yi liḳā gördi göz-ile
Liḳāyı bā-beḳā gördi sır ile

88. Temāmī varlıġından oldı ʿārī
Vücūdı oldı hep mir'āt-ı Bārī *

Reʾānī ḳad-reʾa'l-Ḥaḳ ol nişāndur
Le-ʿamru-k ol nişāna tercümāndur

Müheyyā oldı *mā evḥā*dan éy cān
Ne ḥācet istedi Ḥaḳ étdi sāmān

91. Getürdi armaġanlar ümmetine
Donatdı yéryüzini sünnetine

[6a] Buyurdı ẓāhir ü bāṭın temāmī
Bézetdi dīn-i İslām'uñ niẓāmı

Cemīʿ-i āl ü aṣḥābı gözetdi
Ne deñlü yérlü yérine düzetdi

94. Emīr ü faḫr-ı ʿālem çār-yārı
Açub Ḥaḳ çār-yāra her diyārı

Ebū Bekr ü ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlī'dür
Ki er biri bu dīnüñ diregidür

Dédi semʿ u başar Ṣıddīḳ-ı ser-ver
Benüm nuṭḳum olan dilümde ʿÖmer

97. Baña ʿOs̱mān-ı ʿAffān cān gimidür
ʿAlī'nüñ cānıyam cānum ʿAlī'dür

Bulardur ḫāṣ-ı der-gāh-ı İlāhī
Bulardur dīn-i İslām'uñ penāhı

Bulardur cümle aṣḥāb iḫtiyārı
Bulardur cān véren heb Ḥaḳḳ'a varı

100. İmām-ı dīn Ḥasen ḳuṭb-ı rıżādur
Yéne şāh-ı şehīd-i Kerbelā'dur

Emīn-i dīn ʿAlī'dür dīn-i ʿubbād
Érişür Bāḳır u Ṣādıḳ'a irşād

İmām-ı ʿAskerī Mehdiyy-i Hādī
Ẓuhūr éder vücūdı [...]dādı

103. Olar aṣḥāb bular āl-i Nebī'dür
Bulara ẓulm éden lā-şek ġabīdür

Olar semʿ ü başar bunlar bedendür
Ayırmaḳ birbirinden bu nedendür

Olar ayrılmaz ammā ayıran kim
Éder nefsini ḳahr-ı Ḥaḳḳ'a teslīm

106. İmām-ı Kāẓım u Mūsā Rıżā'dur
Taḳī ile Naḳī heb muḳtedādur

[6b] Olardur dīn-i İslām'uñ penāhı
Bulardur luṭf-ı inʿām-ı İlāhī

Olardur rāfiʿ-i erkān-ı İslām
Bulardur ḫüccet ü burhān-ı İslām

109. Olardur şerʿ-i İslām['a] ḳavāyim
Bulardur ehl-i İslām'a ʿazāyim

Olardur ḥükm-i Ḳur'ān'uñ niẓāmı
Bulardur ehl-i Īmānuñ imāmı

Ḥanīfī Şāfiʿī vü Mālikī bil
İmām-ı Aḥmed ol dīn sāliki bil

112. İmām-ı ḫāmis ol Süfyān-ı S̱evrī
Ebū Ḥāmid Muḥammed ḳuṭb-ı devrī

Bular heb dīn-i İslām'ı bézetdi
Ne varsa farż u sünnet hep düzetdi

İlāhī bu cemāʿát ḥaḳḳıyiçün
Ṣıfāt-ı pāk ü āyātuñ ḥaḳıyçün

85a *lī-maʿallāh*: Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Lî-maʿa'llâhi vaktün lâ-yese'unî fîhi melekün mukarrebün ve lâ-nebiyyün mürselün* (= *Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir*", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler,* 591.

89a *Reʾānī ḳad-reʾa'l-Ḥaḳ*: "Beni gören şüphesiz Hakk'ı görmüştür." Hadisten kısaltılarak iktibas edildiği anlaşılan ifadenin bir başka versiyonu şöyledir: *"Men re'a'l-hakka fekad re'â nefsehû* (= *Hakkı görmek (isteyen) kendisine baksın*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler,* 662. Bu beyitteki alıntının çevirisi hüviyetindeki ifade için 181. beytin ikinci mısrasına bakınız.

90a *mā evḥā*: "...vahyedeceğini vahyetti", Kur'ân-ı Kerîm, "Necm", 53:10, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 590.

93a gözetdi : gözütdi **A**

102b [...] : [illegible] **A**

110a imāmı : īmāmı **A**

111a bil : ~~hem~~ bil **A**

114b Ṣıfāt-ı : Ṣafāt u **A**

115. Cemīʿ-i ümmet-i dīn-i Muḥammed
Bağışla cümlesin éy şāh-ı sermed

Géder arada olan iḫtilāfı
Yérüñdür cümlesin ḳalb eyle ṣāfī

İlāhī bu duʿāyı müstecāb ét
Muṭahhar ḳavlümi heb müsteṭāb ét

118. Éşit bu remz-i vaḥdet éy ḳarındaş
Gözüñ aç olma sen evbāşa yoldaş

Vücūduñda gör imdi ʿarş u ferşi
Melāyikle beşer ṭayr-ıla vaḥşi

Eyi yavuz ḳamusında ʿayāndur
Edeb ét görme egri kim ziyāndur

121. Mużırr olan ḫilāfı heb gédergil
Muḫālif olanuñ ʿırḳını kesgil

[7a] Olub Ḥaḳ rūḥ u ḳalb olub Muḥammed
Oluban muṭṭaşıl āl-ile Aḥmed

ʿAnāṣırdur vücūduñ çār-yārı
Kim ondandur vücūduñ iʿtibārı

124. Cevāriḥ cümle-i müʾminleri bil
Vefā ét onlara cevr étme sevgil

Ki tā müʾmin olasın pāk-dāmān
Olaruñla ḳopara Ḥáyy [ü] Ġufrān

Ki müʾmindür yaḳīn mirʾāt-ı müʾmin
Géder varlıġ ḳalur vallāhi müʾmin

127. Bulara daḫl éden īmānı yoḳdur
Olubdur dīnsiz ölür cānı yoḳdur

Néler çekdi ṣaḥābe rāfıżīden
Ne aġu_içişti Ḥayder ḫāricīden

ʿAlī vü āline ḫāricī aʿdā
Olubdur Ḥaḳ Teʿālā étdi rüsvā

130. Şaḳīdür rāfıżī ḫāricīdür şūm
İkisin maḥv ét yā Ḥáyy ü Ḳayyūm

Bu ikiye İlāhī çoḳ belā vér
İkisin ḳahr édüb nāra cezā vér

Bu iki bed-ṣıfat bed-ẕāt u bed-kām
Muʿaẓẓam dīn-i İslām étdi bed-nām

[7b] 133. İkisine İlāhī laʿnet éyle
Olara intiḳāmuñ şiddet éyle

Démezem bundan artuḳ bu maḳūle
Selāmum āl ü aṣḥāb u Resūl'e

Müşevviḳ-nāme'dür bu nüsḫa éy yār
Yaḳīn lāyıḳ degül daḫl étmeg aġyār

136. Żarūret bu ḳadar hem yād oldı
Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳ-içün irşād oldı

İlāhī dīn-i İslām-ıla saḫla
Muḫālif bidʿat ehli[n] cümle daşla

Ulaşdur cümle ḫüccācı murādá
ʿAṭā ét ḥac yolında çoḳ ziyāde

139. İlāhī **Ṭālibiyy**'e raḥmet éyle
Mübārek dostlaruñla daʿvet éyle

Meşāyiḫüñ yolına ṣābit étgil
Cemīʿ-i māsivādan ṣāmit étgil

4. Der-medḥ-i pādişāh-ı islām-penāh mürebbī-yi ṭarīḳ-ı ehlullāh ḥāfıẓu bilādullāhi nāṣır-ı ʿibādullāhi'l-müşerrifü teşrīf *eṭīʿūllāhe ve eṭīʿūr'-rasūle ve ulī'l-emri minkum* [8a] **es-sulṭān ibni's-sulṭān ibni's-sulṭān ebu'l-muẓaffer Sulṭān Süleymān ibni Sulṭān Selīm Ḫān min āl-i ʿOṣmān ḫalledallāhu teʿālā mülke-hū ve sulṭāne-hū ve efāżа ʿale'l-ʿālemīne birre-hū ve iḥsāne-hū**

Maḥaldür feth édem nuṭḳum duʿāya
Édem medḥ ü şenālar pādşāya

142. Cihān şāhen-şehi sulṭān-ı ʿādil
Feżāyil maʿdeni ʿilmiyle ʿāmil

Şerīʿat ḥāmisi dīnüñ penāhı
Vücūdı luṭf-ı Ḥaḳ ẓıll-ı İlāhī

115b cümlesin : cümlesini **A**
117b Muṭahhar ḳavlümi heb : Muṭahhir heb ḳulumı **A**
121a Mużırr : Mażırr **A**
121b ʿırḳını : ʿarḳını **A**
125a olasın : ola sen **A**
126b varlıġ : varlaġ **A**
130b ét : eyle **A**

4 ***eṭīʿūllāhe ve eṭīʿūr'-rasūle ve uli'l-emri minkum***: "Ey Müminler! Allah'a itaat edin; aynı şekilde Peygamber'e de itaat edin. Yine tıpkı sizin gibi mümin olan yetki ve otorite sahiplerine [yöneticilere, âlimlere] de itaat edin...", Kur'ân-ı Kerîm, "Nisâ", 4:59, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 121.

142a şāhen-şehi : şāhān-şehi **A**

Ḳapusı meʾmeni her bī-nevānuñ
Bulunur merhemi her bir yaranuñ

145. Devā-yı derd-i her bī-çāre onda
Müşerref her biri āzād u bende

Vücūdı máẓhár-i ʿadl ü emāndur
Muʿīn-i her żaʿīf-i nā-tüvāndur

Muʿanʿan aṣl u nesli pādşāhī
Yaraşur lāyıḳ-ı ṭuġrā-yı şāhī

148. Niẓām-ı şerʿ ü sünnet ḥacc u İslām
Onuñ inʿāmı éder anı itmām

[8b] Onuñ ʿadliyledür ḥaccuñ niẓāmı
Ṣevābına şerīk olub temāmī

Ṣevābuñ héç birisin nāḳıṣ étmez
Anu[ñ]kin buña bunı oña vérmez

151. *Fe-men delle ʿalā ḫayriń* buyurdı
Nebī her birisin Ḥaḳ'dan duyurdı

Zihī fażl-ı İlāhī luṭf-ı Raḥmān
Buña maḫṣūṣ olub **Sulṭān Süleymān**

İlāhī her nefesde ʿizz ü cāhı
Ziyāde ét onuñ iḳbāl-i şāhī

154. Şeh ü şeh-zādeler peyveste mesrūr
Olub aʿdāya hem küffāra manṣūr

Éde ʿilm ü ṣalāḥ-ıla müzeyyen
Ḳamu evlādını luṭf-ıla ẕü'l-menn

Bulub fī-ẓıll-ı ẕāt-ı **Şeh Süleymān**
Ḳamu neşv ü nemā serv-ile aġṣān

157. Olalar dīn ẓuhūrında muẓaffer
Dāyim ḫaḍrā olur serv-i ṣanavber

Bu serv-ile budaġlaruñ kemāli
Kemālidür bularuñ dīn kemāli

Olub ḥāmī-yi dīn-i Aḥmedī'nüñ
Dutub iclāl-i mülk-i sermedīnüñ

[9a] 160. İki ʿālemde sulṭānlıḳ müsellem
O[n]uñdur kim olur ʿadl-ile hem-dem

Felek-rifʿát muʿīn-i ehl-i īmān
Cihānuñ sāye-bānı **Şeh Süleymān**

Ezel naḳḳāşı kim naḳş étdi anı
Urub sikke **Süleymān**-ı zamānı *

163. Ḳıdem baḫrında seyr étdürdi Allāh
Muʿanʿan bi'l-ʿayān oldı şehen-şāh

Ẓuhūr étdi celāl-ile cemāle
Érişe bu ṣıfāt-ıla kemāle

Cemīʿ-i ehl-i fażla luṭfın éde
Farīḳ-ı ehl-i ẓulme ḳahrın éde

166. Kim oldı bu ṣıfāt-ı pādşāhī
Muḳarrer salṭanat olur kemāhī

Çatulur mülk-i fānī bāḳiye zūd
Bulur dünyīde vü ʿuḳbīde maḳṣūd

Ḥaḳ'uñ mir'ātıdur ẕāt-ı şerīfi
Ṭarīḳı sünnet ü meẕheb Ḥanīfī

169. Ṭarīḳ-ı ehl-i sünnet Ḥaḳ yolıdur
Buña sālik olan şeksiz velīdür

Bu yoldan enbiyā Ḥaḳḳ'a çalışdı
Bu yoldan evliyā Ḥaḳḳ'a ulaşdı

[9b] Zihī saʿd u seʿādet pādşāha
Bu yoldan sālik olubdur İlāh'a

172. Muḫālif bilmedi bu yolı sürmek
Gözi görmez işi aṣḥāba ürmek

Beyānumdur gümānsız kim ʿayāndur
Nebī'den bil beyānum oş ʿayāndur

Ḥaḳ'uñ fażlıyla cānı şād olsun
Cemīʿ-i ġayġudan āzād olsun

175. Ḳılıcı emr-i Ḥaḳḳ-ıla töker ḳan
Olub cān-ıla pey-rev Şāh-ı Merdān

Érişmiş ẕātına çoḳ fażl-ı Mevlā
Ḳılıcıyla donatdı dīn ü dünyā

Ziyāde éyle yā Rab ʿömri[n] anuñ
Ki ʿömri ʿālemüñ cānıdur anuñ

151a *Fe-men delle ʿalā ḫayriń*: Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Men delle alâ hayrin fe-lehû mislu ecri fâilihî* (= *Hayra öncülük eden, onu işlemiş kadar sevap kazanır*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 626.

152b Buña : Bu ki **A**

161a rifʿát : refʿát **A**

163a seyr : siyr **A**

163b şehen-şāh : şehān-şāh **A**

173a gümānsız : gimānsız **A**

178. İlāhī ʿālemüñ cānını saḫla
Cemīʿ-i ālem-içün anı saḫla

Muḥibdür ẕātına her cān u her dil
Onuñ-çün olmışam medḥinde bülbül

Muḥibb olmaḳ oña ʿáyn-i ṣafādur
Ki ḳalbi ʿáyn-i mihr-i Muṣṭafā'dur

181. Seni sevmeg anı sevmek gimidür
Onı sevmek Ḥaḳ'ı görmek gimidür

[10a] Seni sevmeg ʿibādetdür ʿibādet
Bilür lā-şek bunı ehl-i seʿādet

Nebī'nüñ dīniyiçün cān fidādur
Şeh-i ġāzī ġazāda muḳtedādur

184. Kim oldur ḳātil-i aʿdā-yı İslām
Muẓaffer éde dāyim Ḥáyy [ü] ʿAllām

Yaḳīn faḫr éderem şāh-ı zemāna
Nebī faḫrı gimi Nūşirrevān'a

Senüñ ferrüñle buldum fażl-i Mevlā
Ḥarem ehlinden étdi Ḥaḳ Teʿālā

187. Donatdum béş kitābum medḥüñ-ile
Bézettüm her birin ḥaḳ fetḥüñ-ile

Yégirmi üç yıl-ıdı kim mücāvir
Bu Türkī nüsḫa oldı anda ẓāhir

Bu niʿmet şükrine çoḳ vére tevfīḳ
Bi-ḥaḳḳ-ı Muṣṭafā Bū Bekr-i Ṣıddīḳ

190. Bi-āl-i müctebā Fārūḳ u ʿOsmān
Be-sıbṭeyn-i Nebī vü Şāh-ı Merdān

Be-ḥaḳḳ-ı cümle aṣḥābı Nebī'nüñ
Bi-eyhim ıḳtedeytum her birinüñ

Bi-ḥaḳḳ-ı Bū Ḥanīfe dīn imāmı
Kim ondan ictihād oldı niẓāmı

[10b] 193. Be-ḥaḳḳ-ı Mālik ol aṣḥāb-zāde
Direkler étdi İslām'a ziyāde

Bi-ḥaḳḳ-ı Şāfiʿī [ol] İbni İdrīs
Bi-ḥaḳḳ-ı Aḥmed ü *Zühd*-ile tedrīs

İlāhī heb ḫavāṣuñ ḥürmetiyçün
Olaruñ ʿizz ü cāh u ḳurbetiyçün

196. **Süleymān**-ı zemāna çoḳ beḳā vér
Cemīʿ-i ehl-i beytine ʿaṭā vér

Onuñ erkānı olsun cümle manṣūr
Olub aʿdāsı anuñ cümle maḳhūr

Çoḳ ıllar çoḳ zemān ʿadl-ile iḥsān
Ola pāyende ẕāt-ı **Şeh Süleymān**

199. Cemīʿ-i ümmehāt ābā vü ecdād
Mükerrem āline evlād u aḥfād

Ḳamuya raḥmet étsün Ḥaḳ Teʿālī
Ki bundan yég duʿā olmaz kemālī

Ḥarem'de bu duʿā oldı müheyyā
İcābet eyleyüb luṭf-ıla Mevlā

202. Muḥammed Muṣṭafā vü āl [ü] aṣḥāb
İlāhī istecib yā Ḥáyy ü Vehhāb

Duʿācı **Ṭālibī** işi duʿādur
Olub maḳbūl onı Ḥaḳ'dan uma dur

[11a] **5. Der-medḥ-i sālik-i Şamedānī ve şāh[...]-ı sidre-i feżā-yı lā-mekānī ḥażret-i seyyidī ve seyyidī ve melāẕi's-seyyidi'l-ḥasībi'n-nesīb es-Seyyid Muḥammed bin Seyyid Aḥmed el-Ḥuseyni'l-Bāverdī taġammadahullāhu teʿālā bi-raḥmeti-hī ve ġufrāne-hū ve nefeʿa-nallāhu ve'l-müslimīne bi-berekāti-hī ve berekāti cede-hu āmīn yā rabbe'l-ʿālemīne**

Niẓām-ı şerʿ ü dīn **Seyyid Muḥammed**
Nübüvvet menşeʾsi evlād-ı Aḥmed

205. Emīrü'l-müʾminīn'üñ bāġı naḫli
Ḥuseyn-i Kerbelā'nuñ ferʿ ü nesli

Nübüvvet gül-sitānuñ ġoncesidür
Vilāyet cūy-bāruñ nercesidür

187a kitābum medḥüñ-ile : kitābum-~~ıla~~ medḥüñ-ile **A**
191b *Bi-eyhim ıḳtedeytum*: Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Ashâbî ke'n-nücûmî bi-eyyihim ıktedeytüm ihtedeytüm* (= *Ashabım, yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 59.
193a Mālik : Māliki **A**
202a "Muḥammed" isminin üstüne "Be-ḥaḳḳ-ı" okunabilecek bir kelime yazılmışsa da yazı karakterinden dolayı doğruluğu şüphelidir.
5 **[...] :** ; **Bāverdī** : **Bārūrdī** (?) A
206b Derkenara, "nerces" kelimesinin açıklaması kabilinden "nergesidür" ifadesi yazılmıştır.

[11b] Şerīʿat-rev ṭarīḳat reh-ber-i dīn
Merābit ṭayy édüben ehl-i temkīn

208. Riyāż-ı ʿışḳ içinde ʿaḳl u cānı
Édüb seyrān feżā-yı lā-mekānı

Görüb-idi çoḳ aʿyān-ı ṭarīḳat
Anuñ-çün oldı sulṭān-ı ḥaḳīḳat

Érişüb ẕātına her dem ḥarāret
Éderdi ıẓṭırāb u vecd-i ḥālet

211. Emīrü'l-muḫliṣīn şerʿ-ile hādī
Niẓām-ı ehl-i maʿnī ictihādı

Arıtdı Ḥaḳ yolına cism ü cānı
Arıtmek cism ü cāndur ʿışḳ şānı

Alubdur çaḳ kenārına nigārı
Nigār āṡārıdur eṭvārı varı

214. Dutuban cām-ı cism-i bāde-rengi
Görünen bāde mi yā bāde-yengi

Kemāl-i ḳurbetinden müntehī kim
ʿİbādet ḫıẕmetinde mübdetī kim

Müdām idi semāʿ u vecd ḥāli
Olub mecẕūb [...] cemāli

217. Cemālinden celāli ġālib-idi
Onuñ-çün sekr ḥāli ġālib-idi *

[12a] Maḳām-ı ṣaḥv içinde sekri mevcūd *
Olur bu evliyādan nādirü'l-cūd

Bulunmaz evliyāda heb bu ḥālet
Zehī luṭf u kerem fażl u celālet

220. Vücūdı ḳum gimi ṣudan doyamaz
Semāʿ u vecd ḥālātı tükenmez

Anuñ-çün bilmediler bu kemāli
Vilāyet gizlü olur lā-yezālī

Düşüb ḳalbine şevḳ-ı ḥacc-ı İslām
Gelüben ḥacc-ı İslām étdi itmām

223. Ḥarem'de oldı altı yıl mücāvir
Olub efʿāl-i birr-ile muẓāhir

Olub meşġūl-i her nevʿe ʿibādet
Mücāhid dün gün ü sáʿy ü ziyāret

Yéne göñlinde ʿazm oldı ġazāya
Ulaşa Ḥaḳ yañadan bu ʿaṭāya

226. Ḥarem'den Rūm'a vardı ol yañaya
Redīf oldı şeh-i ṣāḥib-ḳırāna

Süleymān-ı zemān sulṭān-ı manṣūr
Muẓaffer oldı küffār oldı maḳhūr

Dönüb Kaʿbe'ye geldi şeyḫ-i reh-ber
Dil ü cān feyż-i Ḥaḳḳ-ıla münevver

[12b] 229. Ḳarīb on yıla deg oldı mücāvir
Érişdi vaʿde-i Ḥaḳ öldi ẓāhir

Muḥarrem ayuñ yégirmi güninde
Ölüb iṡneyn güninüñ āḫirinde

Ṭoḳuz yüz ḳırḳ yıldı yevm-i tārīḫ
Ki cān tapşura Ḥaḳḳ'a ḥażret-i şeyḫ

232. Göçüb Maʿlā'ya ḳondı şeyḫ-i ser-ver *
Ḫadīce Ana ḳurbında muṭáhhár

İlāhī meşhedine tā ḳıyāmet
Édüb bārān-ı raḥmetüñ kerāmet

Cemīʿ-i ol mezārāt-ı kerāma
Yaġub yaġmur-ı raḥmet ḫāṣ u ʿāma

235. Firāḳ[ı] **Ṭālibī**'ni eylemiş ḫᵛār
İlāhī raḥmetüñle bile ḳurtar

6. Der-beyān-ı sebeb-i naẓm-ı risāle-i Müşevviḳ-nāme-i Ḥüccāc beytullāhi'l-ḥarām ve yevm-i tārīḫ-i ān ve's-selām

Ṭoḳuz yüz elli iki yıl temāmī
Géçüb min-hicreti ḫayrü'l-enāmī

[13a] Yégirmi yüç yıldı kim mücāvir
Girüb ḥüccāc-ı Beytullāh-ı ṭāhir

238. ʿAzīzlerden iki mihmānum oldı
Olardan luṭf u cūd iḥsānum oldı

Bu bende-ḫānede cumʿa gécesi
Anı ṣoḥbetler étdi her birisi

207a Şerīʿat-rev (?) : [illegible] **A**
208b feżā-yı : ḳażā-yı **A**
216a [...] : [illegible] **A**
220a ḳum : ~~ṣu~~ ḳum **A**
223b efʿāl-i : ifʿāl-i **A**
6 **yevm-i tārīḫ** : **yevme yārīḫ** A
239b Anı (?) : [illegible] **A**

Biri şeyḫ ü biri sādāt-ı ʿālī
Müşarrıḳlar bi-fażl-ı Ḥaḳ Teʿālī

241. İkisi mürşid-i şāḥib-hidāyet
Mürīdler bile çoḳ ehl-i ʿināyet

ʿArafāt'dan éniceg éy bürāder
Mülāzim oldı bize şeyḫ-i reh-ber

Adı **Şeyḫ Muṣṭafā** ol şeyḫ-i İslām
Oluban **Bursa**'dan ol zeyn-i eyyām

244. Şāmī ḥaccı gédince bizde oldı *
İfāde istifāde étdi buldı

Faḳīrüñ néçe nüsḫa gördi maʿlūm
Olub naẓm-ıla vü neṯr-ile merḳūm

Ṯenā étdi begendi şeyḫ-i dïn-dār
Görüben her zemān éderdi tekrār

247. Egerçi ehl-i ʿilm ü fāżıl idi
Velī Fārsī dilinde rācil idi

[13b] Belīġ étdi beyānıyla rivāyet
Severdi maʿnevī naẓmı bi-ġāyet

Dédi sizden umaram bir risāle
Kim olmış ḳalbüme Ḥaḳ'dan ḥavāle

250. Olub Türkī lisānı naẓmı şāfī
Muṭavvel olmasun kāfī vü vāfī

Müşevviḳ-nāme-i Ḥüccāc olsun
Ṭarīḳ-ı ḥacc-içün minhāc olsun

Olub **Sulṭān Süleymān** adına hem
Duʿā vü medḥ-i sulṭān içre muḥkem

253. Ḳabūl étdüm anuñ maḳṣūdını zūd
Muʿīn ola dédüm ger ʿavn-i maʿbūd

Eger tevfīḳ-ı Ḥaḳ olur muḥaṣṣal
Olur maḳṣūdı olan heb mufaṣṣal

Teveccüh çünkim oldı ṣarf-ı maṭlūb
Müretteb oldı néçe beyt-i merġūb

256. Begendi ḫᵛoş be-ġāyet şād oldı
Bu maʿnī ḳalbüme irşād oldı

İlāhī **Ṭālibī**'ye vér niẓāmı
Bula bu şevḳ-nāme hep temāmı

Ḥācīler çekile Beytü'l-ḥarām'á
Ziyāretden muẓallel bi'l-ġamāme *

[14a] 259. Nebiyyü'l-Hāşimī sulṭān-ı ʿālem
Nebīler pādişāhı faḫr-i ādem

Hezārān raḥmet-i Ḥaḳ elf ṣalavāt
Anuñ āline vü rūḥına bi'ẕ-ẕāt

Yéne aṣḥāba bile tābiʿīne
Cemīʿ-i ümmetine her birine

262. Mutābaʿ lā-yezālī tā ḳıyāmet
Mülāzim müstedām u oş kerāmet

7. Der-beyān-ı teveccüh-i beytullāhi'l-ḥarām ez-ser-i iḫlāṣ ve işāret be-maʿnī-yi ḥadīṯ-i ḥażret-i nebevī ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ve *inne'l-İslāme yehdimu mā-ḳable-hu ve inne'l-ḥacce yehdimu mā-ḳable-hu* ve dīger ḥadīṯ-i *men māte fe-lem yeḥucce fe-li-yemut in-ṣā'e Yehūdiyyen* [14b] *ev Naṣrāniyyen* ve faẓīlet-i infāḳ der-rāh-ı ḥacc ve's-selām temmet

Gel imdi ʿāṣıḳ-ısañ Ḥaḳ yolına
Géder şekküñ inan Ḥaḳḳ'uñ sözine

Göñül ṣıdḳıyıla Allāh'ı yād ét
Tażarruʿ eyleyüb feryād u zār ét

265. Géder ġaflet dégil Allāh Allāh
Ki sensin cümle-i işümden āgāh

Ḥaḳ'ı yād eyleyen Ḥaḳ'dur enīsi
Ḥaḳ'ı fikr eyleyen Ḥaḳ'dur celīsi

Vücūduñ varlıġını aña vérgil
Bu dünyānuñ sāmānın aña vérgil

268. Müselmān ol müselmān ol müselmān
Çalış İslām-ıla İslām'a vér cān

246a begendi : negendi **A**
250a şāfī : ~~tertīb~~ şāfī **A**
253a étdüm [derkenar] **A** : étdi [satır içi] **A**
260b rūḥına : rūḥına **A**
7 **teveccüh-i** : **tevcīh-i** A
inne'l-İslāme yehdimu mā-ḳable-hu ve inne'l-ḥacce yehdimu mā-ḳable-hu: "Şüphesiz İslâm önce[den işlenmiş günahları] yok eder; hac da önceden işlenen günahları yok eder."
men māte fe-lem yeḥucce fe-li-yemut in-ṣā'e Yehūdiyyen ev Naṣrāniyyen: "Haccetmeden ölenler Yahudi veya Hristiyan olarak ölsün."
268a Müselmān ol müselmān ol müselmān : Müselmūn ol müselmūn ol müselmūn **A**

Ḥaḳ'uñ yolına vér māl-ıla cānı
Vérür Ḥaḳ saña milk-i cāvidānı

Ḥadīṯ-i ḳudsīdür bu maʿnī éy yār
ʿAyāndur bu ʿayān ḫ̬ᵛoş étme inkār

271. Teveccüh eyle Ḥaḳḳ'uñ yolına zūd
Bulursun Ḥaḳ yolında cümle maḳṣūd

[15a] Géder göñlüñde küllī māsivāyı
Ḥaḳ-içün ḳıl ʿibādet ḳo riyāyı

Riyā vü semʿini ḳo ṣıdḳa vargil
Fenāyı vér beḳāyı ele algil

274. Namāzuñ orucuñ ḥaccuñ zekātuñ
Temām étdüñ temām oldı necātuñ

Teveccüh eyle Beytullāh'a şimdi
Sürüb yüzüñi şol der-gāha şimdi

Kaʿbe'nün ḳapusına başuñı ḳoy
Yaramaz fiʿl ile sırdaşuñı ḳoy

277. Tecennüb eyle münhiyyāt-ı şerʿi
Edā ḳıl emr-i Ḥaḳ aşlına ferʿi

Béşinci rüknidür İslām'a ḥaccın
Gelür her yañadan *min kulli feccin*

Yaḳub mā-ḳablini ḥacc-ıla İslām
Zehī raḥmet zehī fażl-ıla inʿām

280. Yaḫ̬ar İslām küfri ḥacc günāhı
İkisin maḥv éder fażl-ı İlāhī *

Dédi ḥüccāca vaḳdullāh ser-ver
Olur dīn milkine küllī muẓaffer

Eger bulduñ bu yolda istiṭāʿat
Revān ol durmagil éy ehl-i ṭāʿat

[15b] 283. Ḥācīler Ḥaḳ Teʿālā fırḳasıdur
Olara fażl-ı raḥmet vérésidür

Olar ki terk-i ḥacc étdi müdārā
Cühūd olur gereg olsun Naṣārā

Yehūd u Ermenīnüñ mevti anuñ
Olur dīnsiz bulur ẓulmātı anuñ

286. Ḥadīṯ-i Muṣṭafā'dur bu meʿānī
Buyurmış ṣāḥib-i sebʿa'l-meṯānī

Meger kim ʿöẕr-i şerʿī olsa anı
Bula Ḥaḳḳ'uñ ʿaẕābından emānı

Olar gimi bu yola sen ḳadem bas
Fidā ḳıl māl u cānı ḳılma vesvās

289. Géder şeyṭānuñı Raḥmān'a uygil
Cemīʿ-i varlıġuñı oña vérgil

Bedel vére saña her birine on
Muẓāyif eyler anı Ḥáyy ü Raḥmān

Vérür her dāneye min dāne dört yüz
Cihār eyler cihāruñ géce gündüz

292. Saña her bir direm her bir ḳadem yol
Vérür Ḥaḳ ḥac ṯevābın olma maʿlūl

ʿAnā çek Ḥaḳ yolına étme ikrāh
ʿAnā ḳadrince olur ḳurb-ı der-gāh

[16a] Cihānuñ varlıġı bir nesne degmez
Bu yol esrārını her kimse bilmez

295. ʿAceb bu dünyeyiçün cān vérürsin
Temāmī dīn-ile īmān vérürsin

Oyan bu ġaflet uyḫ̬udan oyangil
Bu ʿışḳuñ reng-i alına boyangil

İlāhī **Ṭālibī**'ye ḳıl ʿināyet
Bula bu şevḳ-nāme ḫ̬ᵛoş nihāyet

8. Der-beyān-ı şemmeī ez-faẓīlet-i Mekke-i müşerrefe zādehallāhu teʿālā şerefeń ve muhābeteń ve taʿẓīmeń ve şerefe mücāvirat ve müteżāʿaf būden beytü'l-ḥarām ve şerefe faẓīlet-i ratbe-i mücāvirān-ı ḥarām ve's-selām

298. Gel imdi ʿāṣıḳ-ısañ Ḥaḳ yolına
Onuñ şevḳında āh étgil iñ̄gile

278a rüknidür : reknidür **A**
278b *min kulli feccin*: "...dünyanın dört bir yanından", Kur'ân-ı Kerîm, "Hac", 22:27, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 382.
283a fırḳasıdur : farḳasıdur **A**
284a Olar ki : Olaruñ **A**
288a Olar gimi : Gimi anlar **A** [Mukaddem-muahhar işareti vardır] : Anlar gimi **A**
289b varlıġuñı : varlaġuñı **A**
290b Ḥáyy ü : Ḥáyy-i **A**
293a ʿAnā : ʿİnā **A**
293b ʿAnā : ʿİnā **A**

Celālüñ mázẖáridür Kaʿbetullāh
Cemālüñ mázẖáridür Allāh Allāh

[16b] *Ve lillāhi'l-ʿale'n-nās*'ı náẕár ét
Bu maʿnī rifʿátin fehm ét ḥaẕer ét

Ḫalīl'üñ yapusı Ümmü'l-Ḳurā'dur
Ḥabīb'üñ ḳapusı Beyt-i Ḫudā'dur

Dédi Ḥaḳ *beldetuń rabbuń ġafūr*
Evi gör év isi nūr üste nūr

Ḫiṭāb-ı *ṭahhirā beytī* onuñdur
Bu ḳurbet nisbeti küllī onuñdur

Bu ḳapuda duran bulur necātı
Bulub ḳor maḥv olub her seyyiʾātı

Ḥabīb-i ẕü'l-Celāl'üñ ḳıblesidür
Ḥaḳ'uñ luṭfı vü faẓluñ vérgisidür

Bunuñ şerḥ ü beyānı dile gelmez
Bunuñ ḳurbunda mekr ü ḫīle ṣıġmaz

Ve-men yuridi fīhi ʿizzetin gör
Nuẕīḳhu min ʿaẕābin şiddetiń gör

Édüb ol bu mekān u her mekānda
Ki Ḥaḳ'dur nāẕıruñ her yérde onda

Ḥaḳ'ı her yérde ḥāżır görmeyen kim
Olubdur *ṣummu bukmuñ aʿmā*ya taḳsīm

Olubdur Şeyḫ Ḥuseyn'den bu rivāyet
Nebī'den ṣāḥib-i dīn ü dirāyet

[17a] Ki Maʿlā'dan ḳopa yétmiş min ādem
Olub yüzlerine bedr ay ḫādém

Éde her biri yétmiş min şefāʿat
Bulur Ḥaḳ cānibinden bu şecāʿat

Bularuñ cāh-ı envārına aʿyān
Ḳaluban ehl-i maḥşer cümle ḥayrān

Ki yā Rab bu cemāʿát enbiyādur
Olub yā enbiyā nesli revādur

Olub ehl ü ʿayālidür olaruñ
Veyā nesli tebārıdur olaruñ

Gelüb Ḥaḳ'dan nidā maḥşer éline
Érişüb bu nidā çaḳ her birine

Bular yoḳ enbiyā éy maḥşer ehli
Ne olaruñ tebārıdur ne nesli

Ġarīblerdür bular ḳonşılarumdur
Yolumda cān u māl vérmişlerümdür

Ḳoyubdur cümle ehlin yār-ı ġāruñ
Benüm-çün isteyüb ḳoymış nigārın

Yasanub başını daşlara ḳoymış
Bulaşub tobraġa yüzin toz étmiş

İçinde nār-ı ʿışḳuñ közi dāyim
Duruban ẓāhiri ḫıdmetde ḳāyim

[17b] Firāḳuñ şerbetin her laḫẓa içmiş
Gözinden heb ciger ḳanın aḫıtmış

Gédermiş rāḥatın ḳoymış selāmet
Ulaşub cisme çoḳ seng-i melāmet

Yörimekdür işi her géce gündüz
Güneş bekler günüzün géce yılduz

Benüm şevḳum alubdur varlığını
Çeküb her yañadan baña özini

Gehī vādīde geh dağlarda ḥayrān
Olub Mecnūn gimi biryān u giryān

Gelüb ḳapuma yüzin sürmeg-içün
Vérüb ʿışḳ-ıla cānın görmeg-içün

Baña lāyıḳ olan budur kerāmāt
Bile ḳurbetler-ile cümle her ẕāt

300a *Ve lillāhi'l-ʿale'n-nās*: "...her mümin kişinin Kâbe'yi ziyaret [hac] etmesi, Allah'a karşı ifa edilmesi gereken bir vecibedir...", Kur'ân-ı Kerîm, "Âl-i İmrân", 3:97, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 97.

300b rifʿátin : refʿátin **A**

302a *beldetuń rabbuń ġafūr*: Ayetin aslı şöyledir: "*beldetun ṭayyibetun ve rabbun ġafūr*: "...ne güzel bir yurdunuz var; rabbiniz de ne kadar lütufkâr!", Kur'ân-ı Kerîm, "Sebe", 34:15, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 481.

303a *ṭahhirā beytī*: "Evimi, ...arınmış hâlde tertemiz tutun", Kur'ân-ı Kerîm, "Bakara", 2:125, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 53.

307a *Ve-men yuridi fīhi*: "(...kim Mescid-i Harâm'da şirk adına zulüm ve zorbalık) yaparsa...", Kur'ân-ı Kerîm, "Hac", 22:25, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 382. ‖ *Ve-men* : *Fe-men* **A**

307b *Nuẕīḳhu min ʿaẕābin*: "...çok elemli bir azap tattıracağız", Kur'ân-ı Kerîm, "Hac", 22:25, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 382.

309b *ṣummu bukmuñ aʿmā* : Ayetin aslı şu şekildedir: *ṣummuń bukmuń ʿumyuń*: "...sağır, dilsiz ve körlürler...", Kur'ân-ı Kerîm, "Bakara", 2:171, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 60.

316a çaḳ : **A**

326a geh : gehī **A**

Yolumda ne ḳadar çekdi meşáḳḳát
Vérürem cennet ü ʿizz ü muḥabbet

Baña ṭālib olan budur ṣafāsı
Vefā étdi ṣafā buldı vefāsı

331. İlāhī bunlaruñla **Ṭālibī**'ni
Ḳoparub rūşen étgil gözlerini

9. Der-beyān-ı ḥadīṯ-i ḥaşr şoden-i Mekke-i [18a] **müşerrefe zādehallāhu şerefe ve mehābete ve taʿẓīmeń der-ṣūret-i ʿarūsī der-ġāyet-i ḥüsn ve cemāl bā-cümle-i ṭāʾifān ve mücāvirān ve borden-i Mekke-i müşerrefe-rā melāʾiketi tā Medīne-i münevvere ve seḫun goften-i Kaʿbe-i muʿaẓẓime bā-ḥażerāt-ı risālet-penāhī ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ilā āḫire**

Dé imdi Kaʿbe ḥaşrı néce olur
Resūl-i Ḥaḳ bunı néce buyurur

Onuñ kim cānı bulmış reşş-i nūrı
Cüvār-ı Kaʿbe'de bulur ḥużūrı

334. Yaḳīn iclāl-i Ḥaḳḳ'uñ máẓháridür
Ḥabīb-i ẕü'l-Celāl'üñ reh-beridür

Cemīʿ-i evliyā vü enbiyālar
Başın ḳoymış ḳopar tā rūz-ı maḥşer

[18b] Gerek Ādem gerek Ḫātem ḳamusı
Édüb taʿẓīm-i Mekke her birisi

337. Ölü olsun gerek diri yüzini
Dönüben Kaʿbe'ye dutmış gözini

Bu maʿbed-ḫāne-i ʿubbād-ı Ḥaḳ'dur
Bu sözde küll-i millet müttefiḳdür

Nebī buyurdı Kaʿbe ḥaşr olınur
Donaturlar gelin düzgin urınur

340. Vérür yétmiş min oña ḫalḳa Tañrı
Temāmı nūrdan olub ḫalḳa varı

Dutub her ḫalḳa[yı] yétmiş min ādem
Ḳamusı ṭāyifin olub mükerrem

Bu ziynet bu cemāl-ile kemāli
Éder bu nevʿe ẓāhir Ḥaḳ Teʿālī

343. Medīne['ye] degin şöyle gédēler
Melāyik ṭāyifin eyle yédēler

Başını ḳaldurub yérden Muḥammed
Ḥaḳ'uñ emri[yi]le ol şāh-ı sermed

Çıḫub güneş gimi deñizden enver
Ṣabā vaḳtı olub ʿālem münevver

346. Selām édüb Resūl'e Kaʿbe fi'l-ḥāl
Nebī vérür cevāb ʿizzetle iclāl

[19a] Ḫiṭāb éder oña yā Kaʿbetullāh
Beni ét ümmetüm ḥālinden āgāh

Nedür ḥāli olaruñ téz beyān ét
Érişdür cānuma rāḥat revān ét

349. Déyüb Kaʿbe oña k'éy ḫāṣ-ı der-gāh
Ḥabīb-i Ḥaḳ Resūl-i ṣafvetullāh

Melāẕ u melce-i evlād-ı Ādem
Şefīʿ-i yevm-i maḥşer faḫr-ı ʿālem

Cemīʿ-i zāyir olan ṭāyifīnüm
Şefāʿat éderem Ḥaḳ'dan yaḳīnüm

352. Oları ḳurtarub Ḥaḳ'dan murādum
Olub Ḥaḳ luṭfıyıla bu güşādum

Şefāʿat eyle mā-bāḳīye sen zūd
Bağışlar saña şeksiz Ḥáyy ü maʿbūd

Şefāʿat eyle Ḥáyy ü Kirdigār'a
Ulaşdur oları Dārü'l-ḳarār'a

355. Hezārān evliyā vü enbiyālar
Édüb cānlar fidā bu yolda yek-ser

Ḥarem'üñ sākini hem yolcıları
Bağışlar cürmini Ḥaḳ cümle varı

Ḥarem'dür maġfiret évi revān ol
Vérüb cān Ḥaḳ ʿaẕābından emān ol

[19b] 358. Bu taʿẓīmi vü tekrīmini gör kim
Buyurmış Ādem'e Ḥaḳ vaḥy ü taʿlīm

10. Vaḥy-āmeden-i Ḥaḳ subḥāne-hū ve teʿālā ber-Ādem-i ṣafī ʿalā-nebiyyi-nā ve ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām baʿde ez-mīṣāḳ-ı ümem bi-cihet-i fażīlet-i Mekke-i müşerrefe zādehallāhu teʿālā şerfeń ve muhābeteń ve taʿẓīmeń

339b urınur : ururlar **A**
340a oña (?) : [illegible] **A** [Harekede hata olmalıdır.]
350a Melāẕ : Milāẕ **A**
353b Ḥáyy ü : Ḥáyy-i **A**
354a Ḥáyy ü : Ḥáyy-i **A**
354b Oları : Evvelārı **A** [Harekeler hatalıdır.]

şerefe ve rütbe-i rātibe-i mücāvirān ve ḫüccāc-ı beyte'l-ḥarām ve's-selām temmet

Gel imdi ʿāşıḳ-ısañ cān u dilden
Çıḳar inkār u ikrāhuñ göñülden

Siyer'de yazılubdur bu ḥikāyet
Veheb ibni Münebbih'den rivāyet

361. Édüb naḳl ol Muḥammed Muṣṭafā'dan
Ḥabīb-i Ḥaḳ Resūl-i müctebādan

[20a] Kim étdi Ādem'e Ḥaḳ vaḥyi iʿlām
Ulaşub vaḥy ile çoḳ luṭf u inʿām

Çü mīṣāḳ-ı ümemden fāriġ oldı *
Oña vaḥy étdi luṭf-ıla buyurdı

364. Ki éy Ādem Ḫudā-yı ʿālemem ben
Ẓuhūr-ı Mekke nevʿ-i ādemem ben

Ḥarīm-i Mekke benüm ḫāṣegīdür
Onuñ sükkānı ḳutlaruñ yégidür

Benüm ḳonşılarumdur Mekke ehli
Baña zāyirdür onlar ferʿ ü aṣlı

367. Ḳamu mihmānum olmış ḫᵛānum üste
Yaraşur luṭf édüb iḥsānum üste

Éderem Kaʿbe'yi ġāyette ʿumrān
Melāʾike ile cinn ile insān

Ḳoşın ḳoşın gelüb saçı dağılmış
Dudaġı ḳurumış toza bulaşmış

370. Gelüb her yañadan Beytü'l-ḥarām'a
Şarāb-ı şevḳden mest-i müdāma

Dilinde ẕikr-i Ḥaḳ Allāhu ekber
Ne varsa daġ u daş onuñla söyler

Kim étdi ibtidā *lebbeyk* evvel
Nidā eyler onuñla cümle mücmel

[20b] 373. Dutub *lebbeyk saʿdeyk* āvāzı
Yoluñ her cānibinden daġ u yazı

Géder tā ḥadd-i deryālar kenārı
Ḳamu eşyā déyüb *lebbeyk* Bārī

Şevāb-ı ẕikr-i eşyā hep senüñdür
Bu maʿnīden senüñ rūşen gözüñdür

376. Seper göz yaşını giryān u ḥayrān
Fenā eḥrāmıyıla bağlamış cān

Ḥaḳīḳatte bañadur ol ziyāret
Gelüb mihmā[n] olub ister vüzāret

Revādur kim édem luṭf-ıla inʿām
Olub ol muḥterem faźl-ıla ikrām

379. Édērem oña inʿām u kerāmāt
Anuñ-çün kim benüm-çün geldi biʾẕ-ẕāt

Bu yolda olmadı ḳaṣdında ġayrı
Benüm-çün geşti dağlar baḥr ü berri

Bu Mekke ḳadrini ẓāhir éderin
Anuñ zāyirlerin ẓāhir éderin

382. Édüb zāyirlerini cümle şeydā
Olub Mecnūn gimi rüsvā-yı Leylā

Anuñ ḳadr ü cemālin ḫāṣ u ʿāma
Érişüb şöhreti her bir maḳāma

[21a] Mükerrem bir ulu peyġāmber-ile
Onuñ ẕātı olub saʿd-aḫter-ile

385. Senüñ neslüñden olub ol girāmī
Ḫalīlüm ola İbrāhīm nāmı

Ol ayda Kaʿbe'ye refʿ-i ḳavāʿid
ʿİmāret eyleye sáʿy-ile hem cid

Ben onda ḳaynaduram ʿáyn-i Zemzem
Oña müştāḳ oluban ehl-i ʿālem

388. Oña Ḥill ü Ḥarem vérüb temāmī
Ḫalīlümdür oña vérdüm Maḳām'ı

Mevākītüñ meşāʿirüñ nişānı
Oña iʿlām éderem bir bir anı

Gelür min baʿdihī çoḳ her ṭavāyif
Ümemden her yañadan emn ü ḫāyif

391. Gelür aḳvām ḳarneń baʿde ḳarnā
Éderler bu muʿaẓẓam beyte iḥyā

363a ümemden : ümimden **A**
365a ḫāṣegīdür : ḫāṣigīdür **A**
368a ʿumrān : ʿimrān **A**
368b ile : eyle **A**
373a *saʿdeyk* : **A**
377a Ḥaḳīḳatte : Ḥaḳīḳate **A**
386b hem cid : hem vicd (?) **A**
388a Ḥill : Ḥall **A**
390a min baʿdihī : men baʿdehū **A**

Érişüb nevbeti ṣāḥib-ḳırānuñ
Sirācıdur zemīnüñ āsumānuñ

Senüñ evlāduñ olub ol şehin-şāh
Ḥabībüm maḥremümdür ḫāṣ-ı der-gāh

394. Muḥammed adı ol ḫalḳuñ imāmı
Olub ḫatm-i rüsul ol şāh-ı nāmī

[21b] Cemīʿ-i kāyinātuñ ketḫuẕāsı
Muʿaẓẓamdur onuñ ḫayl ü esāsı

Olubdur máẓhár-i esmā vü ẕātum
Ẓuhūr andan bulur aġleb ṣıfātum

397. Olub ol vālī bu beyt-i şerīfe
Vaẓīʿ oña muḥibdür her şerīfe

Zemānında arınur bu Ḥarem'den
Ḫabāṯ-ı müşrikīn naṣb-ı ṣanemden

Bu Mekke faḫrı vü Yeṯrib onuñdur
Münevver maşrıḳ u maġrib onuñdur

400. Benüm maḳṣūdum oldur her yañadán
Kim oldur remz-i sırr-ı *kuntu kenzeń*

Vücūdı *raḥmeteń li'l-ʿālemīn*dür
Anuñ-çün oldı bu küllī yaḳīndür

Onı görmek beni görmek gimidür
Reʾānī ḳad-reʾa'l-Ḥaḳ ol yaḳīndür

403. Bu der-gāha gelen budur esāsı
Vilāsıdur vilāsıdur vilāsı

Le-ʿamru-k ḳurbetine şāhid oldı
Götürdük mīm Aḥmed eḥad oldı

Onuñ şerʿine ḥaşr inʿāmumuzdur
Bu yolda her kime ikrāmumuzdur

[22a] 406. Onun ümmetleri ḫayrü'l-ümemdür
Olaruñ ḳıblesi Beytü'l-ḥarem'dür

Gelür beytüm ṭavāfıyçün ferīḳı
Iraḳ yérden aşub fecc-i ʿamīḳı

Vaṭandan yad olub cevḳ cevḳı
Olub cān ġarḳa-i deryā-yı şevḳı

409. Dağılub saçları toza bulaşmış
Yüzine göz ḳanı aḫub ulaşmış

Bizüm-çün aḳrabādan yad olubdur
Firāḳ u derd-ile hem-zād olubdur

Eger ol günde kimse soracaḳdur
Beni senden éy Ādem söyle ḥaḳdur

412. Beni ol dağılu saçlardan isteñ
Bulaşub toz-ıla topraġda[n] isteñ

İçi maʿmūr u daşıdur ḫarābe
Yasanur daşlara yatur türābá

Olub āz u hevesden cümle ḫālī
Bulub cānı tecellī-yi celāli

415. Ḥarem leylesi-çün mecnūn olubdur
Ḳadem şevḳın urub maḥzūn olubdur

Vefā-yı neẕr-içün kūşiş éderler
Dün ü gün mest-i şevḳ olub géderler

[22b] Kim étdi şöyle lāzım oldı iḥsān
Dün ü gün kim gelübdür bize mihmān

418. Vérürem onlara sırr-ı ḥaḳāyıḳ
Ḥabībüm ḥürmetiyçün ḳurba lāyıḳ

Éşitdün Kaʿbe'nüñ faẓl u cemāli
Oña lāyıḳ vérüb cān-ıla mālı

Ḥabībüñ dīnine gir ḥacca vargil
Ḥaḳ-içün cān u mālı bile saçgil

421. Dem-ā-dem Kaʿbe'yi [...] niyāzét
Müyesser éde Ḥaḳ sen onı sāz ét

Duʿāda **Ṭālibī**'ni yād étgil
Ḥaḳ-içün ḫāṭırını şād étgil

Bulasın her zemān çoḳ feyż-i Vehhāb
ʿİbādetler ḳabūl ü daʿvet īcāb

392b Sirācıdur : Serācıdur **A**
399a Yeṯrib : Yeṯheb **A**
401a *raḥmeteń li'l-ʿālemīn*: "...cümle âleme şefkat ve merhamet kaynağı...", Kur'ân-ı Kerîm, "Enbiyâ", 21:107, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 378.
404b mīm Aḥmed eḥad : mīm Aḥmed ve eḥad **A**
405a ḥaşr : ḥışr **A**
406b Beytü'l-ḥarem'dür : Beytü'l-ḥarām'dur **A**
410a Bizim-çün : Bezmeçün (?) **A**
416a kūşiş : kūşeş **A**
421a [...] : [illegible] **A**
423a īcāb : īcād **A**

11. Der-beyān-i keşf-i ʿayānī ve ḥikāyet-i Şeyḫ Muḥyiddīn ʿArabī ḳaddese sırru-hū hem der-īn maʿnī-yi faẓīlet-i Mekke-i müşerrefe zādehallāhu şermeń ve muhābeteń ve taʿẓīmeń

Yéne bir Kaʿbe'nüñ taʿẓïmini gör
Olub keşf ehlinüñ taʿlīmini gör

[23a] Yaḳīn keşf ehlinüñ üç pāyesi var
Kim er birinde bir sermāyesi var

Biridür keşf-i ʿilmī bir ḫayālī
Biri keşf-i ʿayānī bil bu ḥāli *

Bu ikisinde şeyṭānuñ ali var
Onuñ mekrine sen aldanma zīnhār

Velī keşf-i ʿayānïye ḳarışmaz
Avuçdur ol budaġ éli érişmez

Kim ol kim ḫālī oldı māsivādan
Olur keşf-i ʿayānī ol yañadan

Éşit keşf-i ʿayānīden ḥikāyet
Bulursan Ḥaḳ yañadan çoḳ hidāyet

Bu küllī ḥālidür ḫᵛoş gözüñi aç *
Ḥaḳı vér müstaḥıḳa cānuñı saç

Erenler yolına gir cānuñı vér
Riyāżet çek ḳamu erkānuñı vér

Olupdur Şeyḫ-i Muḥyeddīn-i Aʿrāb
Mücāvir çoḳ zemān yār ile aṣḥāb

Ḥarem'de buldı Ḥaḳ'dan çoḳ fütūḥāt
*Fütūḥāt*ını bilmiş ehl-i āyāt

Démiş maḥremlerine şeyḫ-i dīn-dār
Gelüben Kaʿbe'den ḳalbüme inkār

[23b] Nedendür kim saña ʿālem ṭapuşur
Senüñ ḳurbuñ-içün her kim ḳapuşur

Ṭavāf étmek saña ıl on iki ay
Senüñ-çün cān vérür yoḫsul gerek bay

Firāḳuñdan yanar yüz min cigerler
Senüñ-çün cān vérür Ḥaḳḳ'ı sevenler

Ḳamu ʿālem saña müştāḳ olubdur
Senüñ-çün üce kim alçaḳ olubdur

Ne heybetdür bıraḳmışsuñ cihāná
Senüñ-çün ʿaḳl isi olmış dīvāne

Nebīler ḥālidür bu evc-i ḥālāt
Kim onlar máẓháridür ẕāt u āyāt

Olub insān-ı kāmil Ḥaḳḳ'a máẓhár
ʿArażdur bāḳīsi bil anı cevher

Ṣıfāt-ı Ḥaḳḳ'a ādem máẓhár oldı
Cemīʿ-i kāyināta ser-ver oldı

Olubdur máẓhár-i taḳvīme insān
Onuñ evṣāfıdur evṣāf-ı Raḥmān

Cemīʿ-i kāyināt onuñ-çün oldı
Ẓuhūr-ı her nebāt onuñ-çün oldı

Onuñ ṭuġrāsıdur *levlāk* Ḥaḳ'dán
Vücūdıdur rümūz-ı *kuntu kenzeń*

[24a] Vücūduñdur senüñ ṭopraġ-ıla ṭaş
Neden insān saña éndürsedür baş

Vücūduñdur senüñ ṭaş-ıla topraġ
Vücūdumdur benüm envār-ı ablāġ

Vücūdumdur benüm ʿulvī vü süflī
Vücūdumdur benüm nūr-ı tecellī

Vücūdumdur benüm āyāt-ı burhān
Vücūdumdur benüm mirʾāt-ı sulṭān

Vücūdumdur benüm ʿarş-ıla kürsī
Vücūdumdur benüm cinn ile insī

Olub ʿulvī vü süflīden mürekkeb
Vücūdumdur ikisinden müretteb

Başumdur ʿarş u kürsīdür ayaġum
Tenümdür arż olub daġ üste bāġum

Göñül bāġı olub cennāt-ı bāḳī
Ḳurılu taḫtıdur sulṭān-ı sākī

Cemāli cilve édüb lā-yezālī
Benem mecnūn ki her şevḳında ḥāli

Vücūdumdur benüm cennāt u nīrān
Vücūdumdur benüm evyān u keyvān

Vücūdumdur benüm levḥ u ḳalem tām
Nedendür saña bu ikrām u inʿām

440a bıraḳmışsuñ : bıraḳmışsañ **A**

441a evc-i : evce **A**

[24b] Bu ġavġāda olub dāyim vücūdum
Bu ġavġāda rükūʿ-ıla sücūdum

Gelüben çün ṭavāfa éy ḳarındaş
Gelürdi Kaʿbe'den üstüme miñg daş

460. Yaġardı üstüme yaġmur gimi çoḳ
Devāsız derde düştüm çāresi yoḳ

On iki yıl bu ḥāl-ile dem-ā-dem
Géçürdüm ʿömrümi bī-yār u hem-dem

Ki nā-geh bir géce girdüm maṭāfa
Kim oldı ḳalbümüñ meyli ṭavāfa

463. Ṭavāf étdüm niyet oldum revāne
Sataşdum nā-gihān bir nev-cüvāná

Yüzinden ay-ıla güneş utanur
Yüzi ṣuyı cihān bāġın ṣulanur

İki zülfi ḳıyāmetler ḳobarmış
Onuñ çīni de Çīn Māçīn'e düşmiş

466. Onuñ gözine nerges gözin açmış
Başını saldurub ḥayretde ḳaçmış

Ḳaş-ıla girpügi āyāt-ı Ḳurʾān
ʿĀciz burhānına cinn ile insān

Yañaġı ḳırmızī gül teg açılmış
Hezārān bülbülüñ efġā[nın] açmış

[25a] 469. Dudaġı şerbeti āb-ı ḥayātuñ
Kim ondandur ḥayātı her nebātuñ

Girüb meydāna dédi ayrılıgel
Benem Kaʿbe cemāli gel beri gel

Senüñle görüşürüz bu feżādá
Göreli kim gelür Ḥaḳ'dan ziyāde

472. Gel imdi érlügüñ göster göreli
Ne faźluñ var-ısa göster göreli

Duṭaḳlaştı benümle Kaʿbe fi'l-ḥāl
Hücūm étdi baña ḳahr ile iclāl

Çekişdüm bir zemān onuñla çālāk
Baña ṣoñ ġālib oldı Kaʿbe-i pāk

475. Cihān-gīr ḳuvvetin iẓhār étdi
Beni baṣdı be-ġāyet ḫ̲ʸār étdi

Dédi han terk édersin ḳīl-ü-ḳāli
Dutarsın Ḥaḳḳ'a Ḥáyy-i lā-yezāli

Ve illā rūḥuñı tenden ḳaparam
Aluban cānuñı évin yaḳaram

478. Dédüm yā Kaʿbetullāh tevbelillāh
Emān vér Ḥaḳḳ'a döndüm Ḥaḳḳ'a billāh

Dédi han bilmedüñ iclāl-i cāhum
Ki Ḥaḳ'dandur benüm bu dest-gāhum

[25b] Tecellī-yi celāle máẓhárem ben
Cemīʿ-i kāyināta áẓhárám ben

481. Ölünüñ hem dirinüñ ḳıblesiyem
Celāle máẓhárem Ḥaḳ vérgüsiyem

Buyurdı Ḥaḳ eger insāna *levlāk*
Ḳapuma baş ḳoyub sükkān-ı eflāk

Ḳapuma enbiyā geldi vü akṭāb
Ḳamusı ehl-i Ḥaḳ efrād u aḥbāb

484. ʿİbādet bende bir yüz min olubdur
Baña bu faźl-ı Ḥaḳ düzgin olubdur

Benüm-çün éndi İsmāʿīl'e ḳurbān
Benüm içümde éndi vaḥy ü Ḳurʾān

ḪalīlI-i Ḥaḳ beni yaptı eliyle
Ḥaḳ'uñ emri vü faźlı raḥmetiyle

487. Benüm-çün Ebrehe [ol] fīlü'l-ʿasker
Olub *ṭayraṅ ebābil*e musáḫ̲ḫ̲ár

Benüm-çün geldi ol *ṭayraṅ ebābil*
Benüm-çün éndi çoḳ āyāt-ı tenzīl

Benüm-çün Ḥaḳ'dan oldı fīle ilhām
Benüm içümde oldı feṭḥ-i İslām

490. Benüm yönüme ḳoymadı ḳadem fīl
Yemen yönine taʿcīl étdi taḥvīl

[26a] Göründi fīle çoḳ āyāt-ı iclāl
Yemen'e dönüben téz étdi iḳbāl

463a niyet : niyyet **A**
465a ḳobarmış : ḳobar imiş **A**
472a érlügin : érlügüñi **A**
484a ʿİbādet bende : ʿİbādet ʿibādet bende **A**

487b *ṭayraṅ ebābil*: "...kuş sürüleri...", Kur'ân-ı Kerîm, "Fîl", 105:3, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 689.
491a çoḳ : cavḳ **A**
491b iḳbāl : i^{k}c^{b}lā^{ā}l **A**

Benüm içümde ḳoptı Muṣṭafā hem
Cemīʿ-i āl ü aṣḥāb u mükerrem

493. Ebā Bekr ü ʿÖmer ʿOṯmān u Ḥayder
Ḳamusı bende ḳopdı oldı ser-ver

Çıḫub miʿrāca bende Şāh-ı kevneyn
Ulaşdı ḳurb-ı Ḥaḳḳ'a *ḳābe ḳavseyn*

Vücūdumdur Ḫalīlullāh yapusı
Benüm içümdedür cennet ḳapusı

496. Benüm çevremde çoḳ var enbiyādan
Olaruñla bile çoḳ evliyādan

Beni Ḥaḳ ẕātına étdi iżāfet
Buyurdı *ṭahhirā beytī* neẓāfet

Benüm içümde ḳaynar çāh-ı Zemzem
Oña müştāḳ olub hep ehl-i ʿālem

499. Onuñ her şerbeti ʿáyn-i şifādur
Bu maʿnī de ḥadīṯ-i Muṣṭafā'dur

Biri yüz min olur bende ʿibādet
Vérübdür Ḥaḳ bu ʿizz ü bu seʿādet

Ne étseñ ẕikr olur tesbīḥ ü Ḳurʾān
Gerek ʿilm ü dirāset ḫayr u iḥsān

[26b] 502. Vérür Ḥaḳ her biriyçün bu kerāme
Çalış cān-ıla bu inʿām-ı ʿāmá

Baña doġrı gelen ḳalmaz günāhı
Günāhını baġışlar Ḥaḳ kemāhī

Ẓuhūrı bende oldı ḥacc u İslām
Yaḫar mā-ḳablini Ḥaḳ küllī āṣām

505. Kemāli bende buldı dīn-i ekmel
Benüm içümde oldı dīn-i mücmel

Baña tābiʿ olub ʿArfāt u Meşʿár
Ẓuhūrı bende oldı ḥacc-ı ekber

Benüm ḥavlumda on béş yér ʿayāndur
İcābet yérleri bil heb nişāndur

508. Ẓuhūrı bende heb miʿrāc u minber
Yéne yanumdadur mïleyn-i aḫḍár *

Bil imdi gendüñi gendüñ aşurma
Ġurūr-ıla vücūduñı şaşurma

ʿİbādet ḳıl Ḥaḳ-içün varlıġuñ ḳoy
Ḥayālāt u ġurūruñ ḳoy Ḥaḳ'a uy

511. Géder arada varlıġ ṣūretini
Ẓuhūr-ı Ḥaḳ bil eşyā ṣūretini

Kim er bir şeyde iẓhār-ı kemāli
Görinür ehl-i esrāra cemāli

[27a] Onuñdur varlıġı eşyā ẓuhūrı
Onuñ faẓlıyla bil eşyā ẓuhūrı

514. Onuñdur hep ẓuhūr aʿlā vü esfel
Bunı ḥaḳ bilmeyen ḳalmış muʿáṭṭál

Vücūduñ Ḥaḳḳ'a vér ḳoy ḳīl-ü-ḳāli
Kim oldur Ḥáyy ü Bāḳī lā-yezālī

Néte bunu[ñ] gimi yüz min kerāmet
Vérübdür Ḥaḳ baña ḳadr ü ʿarāmet

12. İşāret be-maʿnī-yi ḳavl-i Ebā Bekr-i Ṣıddīḳ raḍiyallāhu ʿanhu ki *mā raʾeytu şeyʾeń illā ve raʾeytullāhe fīhi ḳable-hū ve baʿde-hū ve meʿa-hū* ve ḥikāyet-i Bāyezīd-i Besṭām

517. Gör imdi Bāyezīd'üñ keşf ḥālin
Bilesin Kaʿbe'nüñ ʿizz ü celālin

Gelürken Kaʿbe Bāyezīd-i Besṭām
Démiş maḥremlerine ḳuṭb-ı eyyām

Kim evvel ḥacca varında ḳarındaş
Görindi Kaʿbe hep ṭopraġ-ıla ṭaş

520. İkinci yol kim éndüm Ḥaḳ évine
Év issin bile gördüm gendüsine

[27b] Üçünçi yol géderken açuban baş
Év issin gördüm onda görmedüm ṭaş

Éviñ issin ẓuhūrın onda buldum
Dil ü cānuñ sürūrın onda buldum

523. Onuñ her şeyde iẓhārı ʿayāndur
Kim iẓhārına eşyā tercümāndur

Temāmı vaḥdetine şāhid olmış
Cemīʿ-i māsivādan zāhid olmış

496a çevremde : çevrümde **A**
505b mücmel : mücemmel **A**
516b baña : baña bu **A**

12 ***mā raʾeytu şeyʾeń illā ve raʾeytullāhe fīhi ḳable-hū ve baʿde-hū ve meʿa-hū:*** "Ondan önce, ondan sonra ve onunla birlikte, gördüğüm her şeyde ancak Allah'ı gördüm". Bir benzeri için bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 608.

Ḳamunuñ yöni aña her yañadan
Kim ondan özge bilmezler Yaradan

526. Olub naḳḳāş naḳş içinde gizli
Bilür Mecnūn olan müştāḳ-ı Leylī

*Ve in min şey'*i gör tesbīḥ éder Ḥaḳ
Kim oldur dāyimā sulṭān-ı muṭlaḳ

Dédi Ṣıddīḳ-ı ekber görmedüm şey
Kim evvel gördüm onda ḥażret-i Ḥáyy

529. Gözümde cümle eşyā naḳş-ı Ḥáyy'dür
Görünen cām olub yā reng-i meydür

Görürem her zemān her şeyde Ḥaḳ fāş
ʿAyāndur naḳş içinde ṣunʿ-ı naḳḳāş

Onuñ-çün aġzına Ṣıddīḳ-ı ser-ver
Ḳoyub daşı déyüb Allāhu ekber *

[28a] 532. Yoḳ-ıdı ġayr-ı Ḥaḳḳ ile sürūrı
Kim olmışdı sürūrı Ḥaḳ ḥużūrı

Gel imdi ṭālib olan Ḥaḳ yolına
Yöri ṣıdḳ-ıla Ṣıddīḳ'uñ yönine

Ḥuṣūseń gör vücūd-ı Kaʿbetullāh
Kim olmış ʿālem içre ḳıbletullāh

535. Zehī Kaʿbe zehī luṭfı İlāh'uñ
Zehī inʿām u fażlı pādişāhuñ

İlāhī Kaʿbe vü Zemzem ḥaḳıyçün
Senüñ esrārınuñ maḥrem ḥaḳıyçün

Maḳām u Mültezem erkān ḥaḳıyçün
Ḥaṭīm ü Miʿcen ü Furḳān ḥaḳıyçün

538. Ṣafā vü Merve ṭāyifler ḥaḳıyçün
Duran ḳapuñda ḫāyifler ḥaḳıyçün

Muḥammed Muṣṭafā'nuñ cānıyiçün
Şehīd-i Kerbelā'nuñ ḳanıyiçün

Kim év ḥüccācına raḥmetler eyle
Yüzüñ müştāḳına ḳurbetler eyle

541. Cemīʿ-i ümmetin ḫayrü'l-enāmuñ
Baġışla luṭf-ı ḫāṣ u feyż-i ʿāmuñ

13. Der-beyān-ı ādāb-ı bed-reften-i ḥüccāc [28b] **be-sefer-i Kaʿbetullāh zādehallāhu şerfeń ve muhābeteń ve taʿẓīmeń ve işāret-i be-maʿnī-yi ḥadīş-i nebevī ʿaleyhi'ş-şalātu ve's-selām ḳāle *el-ḥāccu iẕā ḫarace min ẕünūbi-hi ke-yevmiń veledet-hu ummu-hu vele-hu bi-kulli ḫaṭvetiń yaḫṭū-hā ʿibādetu sebʿīne sene ḥattā yercīʿa ilā menzili-hi fe-iẕā receʿa feʿteşimū duʿāe-hu fe-inne duʿāe-hu mustecābuń ilā erbaʿīne ṣabāḥeń* temmet**

Gel imdi Kaʿbe'nüñ yolını bekle
Ḥaḳı ḥaḳḳına vér muḥtāca fáżlá

Vérüb māl-ıla cānı ṣıdḳ-ıla zūd
Bu yoldadur ḥuṣūl-i fażl-ı maʿbūd

544. Náẓárét gör bu fażl u bu kerāme
Éder Ḥaḳ ḥācī-yi Beytü'l-ḥarām'á

Éder ḥüccācına Ḥaḳ çoḳ ʿināyet
Baġışlar cürmini örter be-ġāyet

[29a] Évinden çün ḳadem başdı ḥācī kim
Çıḳub Kaʿbe yolına oldı teslīm

547. Bağışlar Ḥaḳ günāhını temāmī
Anadan doġma olur ol girāmī

Vérür Ḥaḳ her ḳademde çoḳ seʿādet
Yazar yétmiş yılı oña ʿibādet

Dönüb évine dek Ḥaḳ bu kerāmet
Éder ḥācīye Ḥaḳ yoḳdur ġarāmet

550. Yéne ḳırḳ güne deg onuñ duʿāsı
İcābetdür kim umarsa duʿāsı

Resūl-i müctebā bile buyurmış
Ḥācīleri bu niʿmetden doyurmış

Bu yoldadur sülūk-i sālikāne
Bu yoldadur ḥużūr-ı ʿārifāne

553. Riyāżet yolıdur ten-perveri ḳoy
Mürīd-i cāhidīn ol onlara uy

527a *Ve in min şey'*: "...ve hiçbir şey yoktur...", Kur'ân-ı Kerîm, "Hicr", 15:21, "İsrâ", 17:44, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 302, 328.

537b miʿcen : maʿcen **A**

13 **bed-reften-i :** [illegible] A
el-ḥāccu iẕā ḫarace min ẕünūbi-hi ke-yevmiń veledet-hu ummu-hu vele-hu bi-kulli ḫaṭvetiń yaḫṭū-hā ʿibādetu sebʿīne sene ḥattā yercīʿa ilā menzili-hi fe-iẕā receʿa feʿteşimū duʿāe-hu fe-inne duʿāe-hu mustecābuń ilā erbaʿīne ṣabāḥeń: "Hacceden kişi günahlarından arınarak anasından doğduğu günkü gibi olur. Evine dönünceye kadar attığı her bir adım için yetmiş yıllık ibadet sevabı kazanır. Eve döndüğünde ondan istifade edin, çünkü onun duası kırk sabah boyunca kabul olunur."

547b girāmī : kerāmī **A**

Cemād-ı ümmeti ḥacdur buyurdı
Resūl'i Ḥaḳ bu niʿmetden doyurdı

Bu yolda her nebī vü her velī kim
Meşāyiḫ bile oldı Ḥaḳḳ'a teslīm

556. Bu yolda cism ü cānuñ ṣáyḳálidür
Ḥaḳ'uñ şevḳı īmānuñ heykelidür

[29b] Meşáḳḳát çek bu yolda étme ikrāh
Bu yoldan görinür āyāt-ı der-gāh

Ḫalāyıḳ mażlemesinden berī ol
Ḥaḳı Ḥaḳ issine vér dīn éri ol

559. Gel imdi ḥācī Beytullāh'ı olduñ
Oña vér varlıġı kim onuñ olduñ

Revān géç Ḥaḳ'dan özge Ḥaḳ yolıyçün
Dikensiz gül gimi ol bülbül-içün

ʿİbādet ḳıl géçe gündüz ʿibādet
ʿİbādetdür ʿalāmāt-ı seʿādet

562. ʿİbādetden ġaraż żikr-i Ḫudā'dur
Bu maʿnī de kelām-ı kibriyādur

Dédi Ḥaḳ ḳıl ṣalātı żikrüm-içün
Donatgil taḫt-ı ḳalbüñ fikrüm-içün

ʿİbādet cümle żikrüñ ʿilletidür
Onuñ içinde żikrüñ rifʿátidür

565. Kim oldı milk-i żikre iḫtiyārı
Vérür Ḥaḳ oña ṭāc-ı şehriyārī

İlāhī cümleden sensin murādum
Sañadur cehd ü cidd ü ictihādum

Bir avuç toprāġuz éy Ḥáyy-i mennān
Senüñ ʿavnüñledür ṭāʿāt u iḥsān

[30a] 568. Viṣālüñ kaʿbesiyçün cümle ʿuşşāḳ
Elest güninde oldı cümle müştāḳ

Déyüb *lebbeyk saʿdeyk* ol zemāndan
Senüñ-çün geştiler cān u cihāndan

Bu ḥüccācuñ ḫurūşı ol eşerdür
Göñül ehlinde ol dāyim ḫaberdür

571. Göñülde şevḳ-ı Ḥaḳ otını yaḳgil
Ne varsa ġayr-ı Ḥaḳ oda bıraḳgil

Ol od içinde yandurgil vücūduñ
Olur maḳbūl-i Ḥaḳ onda sücūduñ

Bu yol[d]a ér gimi meydāna girgil
Ḳoyub şeyṭānuñı Raḥmān'a uygil

574. Onu[ñ] kim ḥaccı olmaz bu esāsı
Hebādur bek degül onuñ beḳāsı

Ḳadem iḫlāṣ-ıla bas éy ḳarındaş
Ṭufeyl-i Ḥaḳ olub der-gāha ḳoy baş

Saña her bir ḳadem rifʿát vérenler
Rıżā vü cennet ü ḫilʿát vérenler

577. Saña lā-ḥaḳ olur feyż-i İlāhī
Érişür her ḳademde çoḳ kemāhī

Ve ger kim nefs olur ġamdan perīşān
Velī gizlü bilür cān feyż-i Raḥmān

[30b] Éşitgil bu ḥikāyet olma ġam-nāk
Erenler gimi durgil cüst ü çālāk

14. Ḥikāyet-i ḳuṭb-ı rıżā İmām-ı Ḥasen bin ʿAlī ibni Ebī Ṭālib raḍiyallāhu ʿan-humā ve bīst u penc ḥac be-bād ez-Baġdād Medīne-i münevvere be-cā āverden-i ū ve's-selām

580. Ḥasen ḳutb-ı rıżā sıbṭı Resūl'üñ
Gözi nūrı ʿAlī'nüñ hem Betūl'üñ

Le-ḳad kāneˀ eşbehu'n-nāsi şebīheñ
Bi-muḥtāri'n-nebiyyi'l-Hāşimiyyeñ

Muḥammed şāḥibü'l-miʿrāc [u] minber
Şefīʿü'l-ḫalḳ fī-dīvān-ı maḥşer

583. Nebī'ye beñgzer-idi ol şehin-şāh
İmāmü'l-müslimīn hādī-yi der-gāh

Müşābih ṣūret-ile sīret-ile
Mekārim ḥüsn-i ḫulḳ u ḫaṣlet-ile

Nebī ketfinden oynardı dem-ā-dem
Severdi anı ol sulṭān-ı ʿālem

564b rifʿátidür : refʿátidür **A**
569a *saʿdeyk* : *saʿdiyk* **A**
576a rifʿát : refʿát **A** ; vérenler : vérvenler **A**
577b kemāhī : gümāhī **A**
580a Ḥasen : Ḥüsün **A** : sıbṭı : subṭı **A**

581b *Bi-* : *Be-* **A**
Çeviri: Gerçekten de o, insanlar arasında Hâşimî kabilesine mensup seçilmiş peygambere en çok benzeyen kişiydi.
584b Mekārim : Mükārim **A**
585a ketfinden : kitfinden **A**

586. Kim oldur kim oña aġu içürdi
Démedi sırrını izin itürdi

[31a] Dédi sen bulasan Ḥaḳ'dan mükāfāt
İcābet olmasun göñlü[ñ]de ḥācāt

Démedi kimse[ye] ol sırr-ı pinhān
Rıżā vérdi ḳażāya şāh-ı devrān

589. Riyāżet çekdi çoḳ bu yolda ol şāh
Riyāżetdür muḥabbet étme ikrāh

Égirmi béş ḥacc étdi piyāde
Olub ḳalbinde ḥubb-ı Ḥaḳ ziyāde

Zi-Baġdād u Medīne böyüḫ ḥaccı [*]
Géderdi ol yayan bu cümle fecci

592. Develer atlarını ol muṭáhhár
Faḳīrler mindürürdi cümle yek-ser

Özi yalın ayaḳ-ıdı piyāde
Géderdi naḳd-i Ḥayder pāk-zāde

Olub maʿṣūm onuñ ẕāt-ı şerīfi
Ḥabībidür nesībidür ḥanīfi

595. Gözüñ aç gör bu cehd-i ictihādı
Édüben Ḥaḳḳ-içün vallāhu Hādī

Bize evlā bu cehd ü bu riyāżet
Ki ʿiṣyān içre ḳılmışuz ḥacālet

Bu cehdi gör durub merdāne olgil
Ḥaḳ'uñ şevḳı ile dīvāne olgil

[31b] 598. Muḥabbetdür çeküb bu ḥaml u bārı
Muḥabbetdür muḥabbet fażl-ı Bārī

Riyāżetten muḥabbetler doġar zūd
Muḥabbetdür temāmī aṣl-ı maḳṣūd

Muḥabbet ister-iseñ çek riyāżet
Riyāżet çek riyāżet çek riyāżet

601. Iraḳ yolı muḥabbet yaḳun éder
Vücūduñ baḫırını altun éder

Riyāżet cümle ʿuṣṣāḳuñ işidür
Éşitgil bu ḥikāyet ne gişidür

15. Ḥikāyet-i Şeyḫ Bozorgvār-ı ṣāḥib-keşf ki hem-rāh-ı ḥüccāc-ı beyti'l-ḥarām mī-āmede

Gel imdi diñle bunı cān u dilden
Çıḳar göñlüñ ayaḳını çamurdán

604. Var-ımış bir ulu şeyḫ-i zemāne
İreliki zemānda bir yegāne

Kerāmāt u maḳāmat-ıla meşhūr
Onuñ irşādına ḫalḳ-ıdı mesrūr

Gelüben ḥacc-ıla ol şeyḫ-i dīn-dār
Mürīd ü tābiʿīn onuñla enṣār

[32a] 607. Hezārān ẕikr ü fikr ü nāle vü sūz
Éderdi ḳavm-ıla géce vü gündüz

Géderdi ol piyāde rūz u tā şeb
Egerçi var-ıdı zād-ıla merkeb

Géderdi bu ṭarīḳa şeyḫ-i reh-ber
Dilinde ẕikr-i Ḥaḳ cānı münevver

610. Ériştiler géce bir menzile ḫūb
Mübārek menzili merġūb u maḥbūb

Görüb uyḫuda onda şeyḫ-i dīn-dār
Ḳoşın ḳoşın melāʾik éndi tekrār

Olubdur her iki birbire tevfīḳ
Birinüñ ṭaştı var birinüñ ibrīḳ

613. Gezüb hüccāc içinde ṣaf ṣaf onlar
Görüben kim yayanca gelmiş éy yār

Ayaḳını yururlar ol fetālar
Éderler oña medḥ ü merḥabālar

Melāyikden iki bu şeyḫe geldi
Gelüb ḫıẕmata lāyık néce geldi

616. Biri dédi ki şeyḫüñ merkebi var
Yayan gétmiş binüb atına reh-vār

Dédi ol birisi ṭoġru dédüñ yār
Senüñ ḳavlüñde yoḳ bir ẕerre inkār

[32b] Velī kim at-ıla rāḥıla yek-ser
Faḳīrler mindürübdür şeyḫ-i ser-ver

590b ḥubb-ı : ḥabb-ı **A** ; Ḥaḳ : Ḥaḳḳ'ı **A**
592a atlarını : itlerini **A**
594b Ḥabībidür nesībidür : Ḥabībdür nesībdür **A**
596b ḳılmışuz : ḳalmışuz **A**
599a Riyāżetten : Riyāżeten **A**
612b ṭaştı : ṭıştı **A**
614a fetālar : fütālar **A**
615b lāyıḳ : lāyuḳ **A**

619. Ayaḳ yörür özi Ḥaḳḳ'uñ yolına
Rıżā-yı Ḥaḳḳ-içün dostuñ évine

Ayaḳını yudılar ṣoṉ̃ra onlar
Dédiler merḥabā éy ṣeyḫ̱-i dīn-dār

Oyandı ṣeyh u ẓāhir étdi bu rāz
Cemī'-i maḥremin étdi ser-efrāz

622. ʿAyān étdi bu keşf-ile buyurdı
ʿİbādet miḥnetin sildi süpürdi

Meşáḳḳát çek gel imdi gör bu genci
Gören bu genci görmez héç renci

16. Der-beyān-ı vaḳt-ı niyyet-i eḥrām ve teveccüh-i tām be-beyte'l-ḥarām ve's-selām

Gel imdi vaḳt-ı iḥrām oldı ḥācī
Olub ʿuryān géyüb iḥrām [u] tācı

625. Göñül ʿuryān gerek her māsivādan
Ciger biryān gerek ḳan aġlamaḳda[n]

Niyet ét géy kefin iḥrāmını zūd
Bu iḥrām içre var esrār-ı maʿbūd

[33a] Dilüñde şükr-i Ḥaḳ olsun dem-ā-dem
Olub Ḥaḳ'dan bu ḫ̱ilʿáte mükerrem

628. Edebsiz bir ḳadem yol gétme zīnhār
Ulaşdur ẓikr-i *lebbeyk* eyle tekrār

Göñül ḳazanını şevḳ-ıla aştur
Ḫ̱urūş u cūş-ıla otını artur

Senüñle her şecer ṭaş-ıla ṭopraḳ
Yér üstinde biten her nevʿ-i putraḳ

631. Déyüb *lebbeyk saʿdeyk* her birisi
Muvāfıḳ senüñ-ile her ulısı

Sañadur ol ṣevāb éy merd-i sālik
Ḳamu meẓkūr olan minhā vü-ẓālik

Sañadur ol ṣevāb éy merd-i ḥācī
Déyüb her laḥẓa ḳoy başuña tācı

634. Sañadur ol ṣevāb éy merd-i din-dār
Ulaşdur durmayuban eyle tekrār

Ölicek şöyle terk étmek ḫ̱aṭādur
Bu maʿnī de ḥadīṯ̱-i müctebādur

Nebī aṣḥāb ile ṣavt-ıla ġāyet
Déyüb *lebbeyk saʿdeyk*i be-ġāyet

637. Nebī'nüñ tābiʿīsin éy ḳarındaş
Tekebbür étme ol aṣḥāba yoldaş

[33b] Bu şevḳ u zevḳ-ıla Beytü'l-ḥarām'a
Girüb müştāḳ olub Ḥicr ü Maḳām'a

Ḥarem'e giricek ġusl eyle zīnhār
Nebī'nüñ sünnetidür şāh-ı aḫ̱yār

640. Duşıcaḳ Kaʿbe'ye gözlerüñ éy cān
Oḳuyub bu duʿā çoḳ aġlayub ḳan

16.1. *Allāhumme zid hāẕe'l-beyte teşrīfeń ve taʿẓīmeń ve tekrīmeń ve mehābeteń ve zid meń şerrefe-hū ve ʿaẓẓame-hū mimmen ḥacce-hū ev iʿtemera teşrīfeń ve tekrīmeń ve taʿẓīmeń Allāhumme ente's-selāmu ve min-ke's-selāmu ḥayyinā [ḥayyinā] bi's-selāmi ve'dḫ̱ul-nā dāre's-selāmi tebārekte yā ẕī'l-celāli ve'l-ikrām Allāhumme hāẕā beytuke şerefte-hu ve ʿaẓẓemte-hū Allāhumme fe-zid-hu tekrīmeń ve taʿẓīmeń Allāhumme'ftaḥ lī-ebvābe raḥmetike ve'dḫ̱ul-nī cennete-ke va''iẕnī mine'ş-şeyṭāni'r-racīm*

[34a] **[Tasvir: Kabe ve Çevresi]**

[34b] Girüb Bābü's-selām'a mest ü maḫ̱mūr
Ḥacer ṣavbına gét ḳalb-ile mesrūr

Muḳābil oluban ét istilāmı
Elüñ sürtüb yüzüñile heb temāmī

643. Yeṉ̃ile eski ahdüñ bu duʿā ét
Aḫ̱ıt göz yaşını ʿahde vefā ét

16.2. *Bismillāhi Allāhu ekber īmāen bi-ke ve taṣdīḳań bi-kitābi-ke ve vefāʾań bi-ʿahdi-ke ve itbāʿań li-sünneti beyti-ke Muḥammediń ṣallallāhu ʿaleyhi ve-sellem*

Niyet ét gir ṭavāfa göz yaşın saç
Év ile év isin gör gözüñi aç

Müʾeddeb zevḳ-ıla giryān u biryān
Ḥaḳ'ı ḥāżır görüb cān-ıla īmān

---

625 Beyitte kafiye yoktur.
631a *saʿdeyk* : *saʿdiyk* **A**
631b ulısı [satır üstü] **A** : birisi [satır içi] **A**
635b maʿnī de : muḥnī de **A**. Benzeri kullanımlar için krş. B. 48, 499, 562, 663.

16.1. *zid* : *zed* **A** ; *beyte* : *beyti* **A** ; *mehābeteń* : *muhābete* **A** ; *ḥaccehū* : *ḥaccihī* **A** ; *bi-berekātike* : *bi-tebāreket* **A** ; *şerreftehū* : *şerafeti-hī* **A** ; *ʿaẓẓemte-hū* : *ʿaẓameti-hī* **A** ; *fe-zid-hu* : *ferdi-hī* **A** ; *cennete-ke* : *cenneti-ke* **A**

646. Çü sende yoḳ olub keşf-i ʿayānī
Bārī iḥsān göziyle görgil anı

Ḳapuya ḳarşu oḳı bu duʿāyı
Ḫuşūʿ-ıla ḫużūʿ-ıla Ḫudā'yı

16.3. *Allāhumme inne hāẕe'l-beyti ve'l-ḥaram ḥaramike ve'l-emnu emnu-ke ve hāẕā maḳāmu'l-ʿānī-ke mine'n-nār*

[35a] Yöri Rükn-i ʿIrāḳ'a ḫ̬oş fidāyı
Bilürsin faźl u cūduñ Kibriyā'yı

649. Érişdüñ çünki sen Mïzāb'a ḳarşu
Oḳıgil bu duʿāyı éy nikū-ḫū

16.4. *Allāhumme eẕil-nī taḥte ẓilli ʿaṣri-ke yevme lā-ẓilli illā ẓilli ʿarṣi-ke lā [قلہ تبی] illā ḫalḳi-ke ve lā-bāḳī illā veche-ke*

Yemānī Rükn-i Şāmī rükni içre
Oḳı sen bu duʿā cān-ıla ditre

16.5. *Allāhumme ecʿale-hū ḥacceń mebrūreń ve ẕeyneń ve maġfūreń vesīań meşkūreń ve ticāreteń lentebūrā bi-raḥmeti-ke yā Ġafūr*

Yemānī vü Ḥacer rükninde mābeyn
Oḳuyub bu duʿā éy ḳurretü'l-ʿáyn

16.6. *Allāhumme rabbenā ātinā fi'd-dünyā ḥaseneten ve fi'l-āḫireti ḥaseneten ve ḳınā rabbenā ʿaẕābe'n-nāri yā Kerīm yā Settār*

652. Bu nevʿ-ile temām étgil ṭavāfı
Yédi ṭavfı yédi şavṭı_oldı vāfī

[35b] Ḳapuyıla Ḥacer mā-beyni éy cān
Bil anı Mültezem'dür aġlayub ḳan

Duʿālar eyleyüb çoḳ zārī eyle
Dīnüñ dünyāñ-içün ġam-ḫ̬orī eyle

655. Cemīʿ-i ḥācet olur anda ḥāṣıl
İcābet olunur sen olma ġāfil

Maḳām'a gel namāzdan ṣoñra durgil
Vücūduñ varlıġını Ḥaḳḳ'a vérgil

İki rekʿat namāzı ḳıl duʿā ét
Tażarruʿ eyleyüb çoḳ mācerā ét

658. Duʿālar bilmeseñ tesbīḥ ü tehlīl
Édüb ṣıdḳ-ıla iḫlās-ıla tebcīl

Ġaraż bu cümleden ẕikr-i Ḫudā'dur
Dün ü gün sāliküñ yöni oñadur

Şarāb-ı Zemzem'i iç ser-ḫ̬oş olgil
Duʿālar eyle onda dil-ḫ̬oş olgil

661. Yéne dön Ḥacerü'l-esved'i öpgil
Ṣafā'nuñ yönine yönüñi dutgil

Bu nevʿ-ile ṭavāf oldı müyesser
Anadan doġma olduñ éy bürāder

Bu maʿnī de ḥadīṣ-i muʿteberdür
Ḥadīṣüñ ḳā'ili ḫayrü'l-beşerdür

[36a] 664. Ṣafā'ya çıḳ dégil Allāhu ekber
Senüñ faźluñla ḫayr ḳahruñladur şer

16.7. *Allāhu ekber Allāhu ekber Allāhu lā-ilāhe illallāhu vallāhu ekber el-ḥamdulillāhi Allāhu ekber ʿalā mā hāẕā-nā ve'l-ḥamdulillāhi ʿalā mā ūlā-nā lā-ilāhe illāllāhu vaḥdehu lā-şerīke le-hu'l-mulku ve le-hu'l-ḥamdu yuḥyī ve yumītu ve huve ḥáyyun dāyimu lā-yemūtu bi-yedi-hi'l-ḫayri ve huve ʿalā kullī şeyʾin ḳadīruń*

Duʿā ét Merve'ye gét mest ü maḫ̬mūr
İki mīl içre sáʿyüñ eyle mesrūr

Gelüben Merve'ye étgil duʿāyı
Oḳuyub ol Ṣafā'daki duʿāyı

667. Yédi gez bu ṭarīḳa sáʿyüñ eyle
Ṣafā üç Merve'ye dört ḫ̬atmüñ eyle

Duʿālar eyle Ḥaḳ étsün icābet
Onuñ ʿavni duʿā faźlı icābet

Tırāş ét pāk ḳaṣr éy yār-ı āgāh
Temettuʿ olıcaḳ el-ḥamdülillāh

670. Duʿāda **Ṭālibī**'ni şād eyle
Benüm teg olduġuñ gün yād eyle

[36b] **17.** **İrşāt be-'ibādet ve se'ādet ve seḫāvet ve iḥsān ez-risāle-yi Şeyḫ Ḥasen-i Baṣrī raḥimehullāhu ḳāle** ***ve mā 'alā vechi'l-arzi beledi vefidā leylehu cemī'i'n-nebiyyīne ve'l-mürselīne ve ṣāliḥi***

16.4. *ḫalḳi-ke* : *ḫalaḳak* **A**
650a Yemānī : Īmānī **A**
651a Yemānī : Īmānī **A**
653b Mültezem'dür : Mültezim'dür **A**
664b ḫayr : ḫayr u **A**

666b Ṣafā'daki : Ṣıfā'duki **A**
17 ***ve mā 'alā vechi'l-arzi beledi vefidā leylehu cemī'i'n-nebiyyīne ve'l-mürselīne ve ṣāliḥi 'ibādullāhi min ehli's-semāvāti ve'l-arzi ve'l-cinni ve'l-insi ve'l-melā'iketi'l-emketi ve yerfe'allāhu te'ālā fīhi'l-ḥaseneti'l-vaḥdete bi-māi'l-vaḥdete mine'ṣ-salāti ve's-selām ve ḫatmü'l-Ḳur'ān ve küllī a'māli'l-berri fīhā küllī vāḥidíń***

ʿibādullāhi min ehli's-semāvāti ve'l-arżi ve'l-cinni ve'l-insi ve'l-melā'iketi'l-emketi ve yerfeʿallāhu teʿālā fīhi'l-ḥaseneti'l-vaḥdete bi-māi'l-vaḥdete mine'ş-salāti ve's-selām ve ḫatmü'l-Ḳur'ān ve kulli aʿmāli'l-berri fīhā kulli vāḥidiń bi-miʾetiń elfi li'l-āḫire

Sen imdi kīsenüñ baġını açgil
Göñülden necl-i bāḳīni çıḳargil

Zirāʿat eyle saç çoḳ toḫm-i iḥsān
Bire yüz min vérür cūd-ıla Raḥmān

673. Seḫāvet eyleyen pāyende olur
Bu fażl u bu kerāmet onda olur

Senüñ bir tesbīḥüñ yüz mine géçer
ʿİbādet heb bunuñ miṣline géçer

[37a] Ḥācīler ṣarf édübdür māl u cānı
Gelüb mihmān vérür cān armaġanı

676. Éder mihmānına çoḳ bu kerāmet
Bire yüz min vérür yoḳdur ġarāmet

Müsāfir hep mücāvir ḫᵛānı üste
Ḳamuya minneti iḥsānı üste

Ḳonaḳıdur mücāvir heb müsāfir
Géder bir fırḳa gelür bir mücāvir

679. Ulaşub durmayub yıl on iki ay
Gerek sulṭān gerek yoḫsul gerek bay

Ḳonaḳıdur ḳamu bādī vü ḥāżır
Bire yüz min vérür sulṭān-ı Ḳādir

Nebī'dendür beyānum éy nikū-kār
ʿAyāndur bu meʿānī étme inkār

682. Seḫāvet eyle iḥsān ḳıl ʿibādet
Bulursun bu Ḥarem'de çoḳ seʿādet

Ġanīmet bil bu furṣat vérme elden
Seni sen ḳayırursan umma élden

18. Der-beyān-ı faẓīlet-i Ḥarem-i müşerrefe zādehallāhu şerafeń ve taʿẓīmeń ki der-risāle-i Şeyḫ Ḥasen-i Baṣrī ḳaddese sırrıhu meẕkūr-est [37b] **ve çend-kelime ez-ān der ser-seḫun yād-kerde şode**

Rivāyetdür Ḥasen Baṣrī'den éy yār
Ḫaber vérmiş Nebī'den şāh-ı aḫyār

685. Buyurmış Mekke fażlında peyember
Saçuban ḥoḳḳa-i nuṭḳında cevher

Ḥarem'de çıḳuban ol ḫāṣ-ı der-gāh
Duruban Ḥazvere Bābı'nda ol şāh *

Tökem ʿummān gözinden dürr ü mercān
Kim er bir dāneye yüz min fidā cān

688. Seni ben bilmişem yā Kaʿbetullāh
Ki senden sevgülü yoḳ Ḥaḳḳ'a billāh

Çıḳarmasa beni küffār ḳavmi
Firāḳum olmaz-ıdı sende yevmī

Cemīʿ-i yér çekildi Mekke'den bil
Dédi Ümmü'l-ḳurā Ḥaḳ étdi tebcīl *

691. Yérüñ heb daġları bunda[n] çekildi
Bu raḥmet ʿāleme bundan saçıldı

Yéne dédi Nebī kim her melek kim
Yére énmeg oña emr oldı tefhīm

Oluban taḫt-ı ʿarş-ı Ḥaḳ deñgizler
Varuban ol melek ġusl anda eyler

[38a] 694. Çü ġusl éder be-emr-i Ḥaḳ Teʿālī
Olub muḥrim éner Kaʿbe'ye ḥālī

Ṭavāf eyler iki rekʿat namāzı
Maḳām içre ḳılub eyler niyāzı

Duʿā eyler géder öz ḥācetine
Kim emr étmiş onı Ḥaḳ her birine

697. Gelen birdür eger yüz min melāʾik
Éner bu nevʿ-ile minhā vü-ẕālik

Nebī dédi kim er ḳavmüñ nebīsi
Ḳaçub Kaʿbe'ye gēlmiş her birisi

---

bi-miʾetiń elfi li'l-āḫire: "Yeryüzünde hiçbir belde yoktur ki o gece tüm peygamberler, resuller ve Allah'ın göklerdeki ve yerdeki salih kulları, cinler, insanlar ve huşu içindeki melekler için bir fedakârlık vesilesi olmasın. Ve o gecede Allah Teâlâ, bir tek iyiliği; salâtlar, selâmlar, Kur'an hatmi ve bütün hayır işlerinden her biriyle birlikte yücelterek ahiret için yüz bin katına çıkarır."

672a Zirāʿat : Zerāʿat **A**
673b fażl u : fażla **A**
678b fırḳa : farḳa **A**
680b min : ~~vér~~meyen → min **A**
686b Ḥazvere : Ḥuzvere **A**
687a Tökem : Tökim **A**
691b saçıldı : saçaldı **A**
694b muḥrim : muḥrem **A**

ʿİbādette oluban ʿömr-i bāḳī
Kim āḫir içtiler saġraḳ-ı sāḳī

Ḥarem ḥavlında dédi éy revende
Üçüz peyġămberüñ ḳabridür ondá

Ḥacer Rükn-i Yemānī rükni içre
Olub yétmiş nebīnüñ ḳabri içre

Ölüb cevʿ-ile vü ḳaml-ıla varı
Éşit bu ḥikmet-i Ḫallāḳ-ı Bārī

Ḳamusın öldürüb bit-ile açlıḳ
Teʿālallāh zehī sulṭān u Ḫālıḳ

Ḥavāşına vérür şöyle riyāżet
Riyāżet ẓāhir ü gizlü ṣadāret

[38b] Budur tevḳīʿ-i faḳrı enbiyānuñ
Érişmez fehm oña ehl-i riyānuñ

Olub maʿmūr içi daşı ḫarābe
İçi gül-şen dönüb daşı türābá

Çü geldi Muṣṭafā miʿrācdan bāz
Démişdi Ḥaḳ oña esrār-ıla rāz

İki kevneyn oña Ḥáyy-i sermed
Bile ʿarż étdi dédi yā Muḥammed

Sañadur bu iki kevnüñ esāsı
Ki sensin kāyināt uñ ḫayr-ı nāsı

Göñül vérmedi ġayr-ı Ḥaḳḳ'a ol şāh
Ve *mā zāġa'l-baṣar* ol étdi āgāh

Ṣabāḥ oldı evinde yoḳ yéyecek
Bulunmadı bir étmeg oldı gerçek

Varub rehn étdi dirʿin ol şehin-şāh
Alub bir ṣāʿ arpa ḫāṣ-ı der-gāh

ʿAyāli ḳūt édindi gör bu ḥāli
Zehī rifʿát zehī sulṭān-ı ʿālī

Budur ṭuġrā-yı faḳrı Aḥmedī'nüñ
Budur āyāt-ı milki sermedīnüñ

Budur faḳr-ı ḥaḳīḳīnüñ esāsı
Ḳaçar bundan bu ḫalḳuñ nāsiyāsı

[39a] Yéne dön Kaʿbe'nüñ fażlın beyānét
Onuñ faḫrı nedür faḫrın ʿayān ét

Daḫı İsmāʿīl ü Hācer anası
Olub taḥt-ı Mīzāb evvel ikisi *

Yéne Nūḥ u Şuʿayb u Hūd u Ṣāliḥ
Cefā étdi olara ḳavm-i Ṭāliḥ

Olub beyne'l-Maḳām u beyn-i Zemzem
Olaruñ ḳabridür vallāhu aʿlem

Ḥarem ehline her gün yüz yégirmi
Çalab'dan raḥmet éner küllī yevmī

Vérür al[t]mışını ṭāyiflere Ḥaḳ
Namāzında olan ḳırḳıdur el-ḥaḳ

Olub nāẓırlara raḥmet yégirmi
Gelür Ḥaḳ'dan bu raḥmet küllī yevmī

ʿİbādetdür baḳub Kaʿbe yüzine
Nebī'dendür ḫaber şek yoḳ sözine

Ḳıyāmette Ḥarem ehli emīndür
Buyurmış ṣāḥib-i dīn bu yaḳīndür

Açılmış cennetüñ sekiz ḳapusı
Ḳamusı Kaʿbe içre her birisi

Ḳıyāmete degin açılmış onlar
Girüb bu cümleden ehlī olanlar

[39b] Éşit her birisinüñ oş beyānın
Bilesin her birisinüñ nişānın

Biridür Kaʿbe biri taḥt-ı Mīzāb
Biri Rükn-i Yemānī'dür gözel bāb

Biri Rükn-i Ḥacer'dür kim yedullāh
Ḳamunuñ ʿahdin onda gizleyüb şāh *

Vefāét ʿahdüñe gel ʿahde doġrı
Yeñgile ʿahdüñi sen olma oġrı

699a ʿİbādette : ʿİbādete **A** ; ʿömr-i : ʿömr ü **A**
709a kevnüñ : küvnüñ **A**
710b *mā zāġa'l-baṣar*: "gözü hiçbir tarafa kaymadı...", Kur'ân-ı Kerîm, "Necm", 53:17, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 591.
713b rifʿát : reʿfát **A**
715b nāsiyāsı (?) : ناسياسى **A**
716b faḫrı nedür : فخرندر **A**
717a Hācer : Hācir **A**
717b evvel : ol **A**
724a Ḳıyāmette : Ḳıyāmete **A**
730a doġrı **A** [satır üstü] : uygil **A** [satır]

Béşincidür Maḳām altıncı Zemzem
Ṣafā bir Merve bir vallāhu aʿlem

Giren Kaʿbe'ye girür raḥmet ile
Çıḳar maġfiret-ile şöyle bile

733. Ḥarem ḥavlında on béş yérleri var
İcābet yolların unutma zīnhār

Éşit her birinüñ adını rūşen
Olur adına cism ü cān müzeyyen

Biri cevf-i Ḥarem bir Rükn-i Esved
Biri Rükn-i Yemānī bil mümecced

736. Ṭavāf u Mültezem bil Ḥicr ü Mīzāb
Maḳām u Zemzem'i bil éy gözel şāb

Ṣafā vü Merve vü ʿArfāt u Maʿşer
Minā'da birbiri Cemrāt'ı yek-ser

[40a] Ġanīmet bil bu yérlerde ʿibādet
ʿİbādette bulunur heb seʿādet

739. Ḥarem ṭāyifleridür nevʿ-i ādem
Melāyik ʿarşa ṭāyif heb mükerrem

Melāyik eşrefi bil ʿarşa ṭāyif
Ḥarem ṭāyifleri insān-ı ḫāyif

Olub ṭāyifleri ʿarşı İlāh'uñ
Melāyik eşrefi heb bār-gāhuñ

742. Ḥacer'i mess édüben éy gözel şāb
Maḳām'da ḳıl namāz u taḥt-ı Mīzāb

Ḥarem ḥavlında daḫı ḳıl namāzuñ
Tażarruʿ eyleyüb ʿarż ét niyāzuñ

Kim ol gişi kim étdi bu ʿamel ol
Anadan doġma olur Ḥaḳḳ'a maḳbūl

745. Günāhından olur pāk u muṭáhhár
Olub inçi gimi pākīze gevher

Náẓár eyler Ḥarem ehline Tan͡grı
Ṭavāf ehli ṣalāt ehline varı

Oturub Kaʿbe'ye ḳarşu baḳanlar
Bularuñ Ḥaḳ günāhını baġışlar

748. Déyüb Ḥaḳ *ḳad ġafertu* her birini
Ḥarem'de meşġūl olan cümlesini

[40b] Melekler déye yā Rab ḥavl-ı beytüñ
Uyımışlar degül ʿilmüñde fevtüñ

Déyüb Ḥaḳḳ el-ḥaḳu onları bile
Baġışladum daḫı onları bile

751. Zehī luṭf u zehī faż̈l u ʿināyet
Ḥarem ehline yoḳdur ḥadd ü ġāyet

İki rekʿat namāzı Ḥicr içinde
Ḳılasın Rükn-i Şāmī ḳurbetinde

Vérür yétmiş min iḥyā géce ecri
ʿİbādette olub tā ḥīne fecri

754. Cemīʿ-i müʾminīn ü müʾminātuñ
ʿİbādet saña yazılur berātuñ

Yéne ḳırḳ ḥac ṣevābını yaza[r]lar
Olub maḳbūl-i Ḥaḳ oña ḳatarlar

Ḳapuya ḳarşu dört rekʿat namāzı
Ḳıluban Ḥaḳḳ'a édesin niyāzı

757. Cemīʿ-i ḫalḳ ʿibādetince ḥāṣıl
Olur ḥāṣıl saña sen olma ġāfil

Yéne yétmiş min ḫayl-i melāyik
Duʿā eyler saña minhā ve-z̤ālik

İki rekʿat ḳılur ḫalḳuñ Maḳām'uñ
Olursun ġarḳa-i raḥme temāmuñ

[41a] 760. Baġışlar Ḥaḳ günāhın mā-teḳaddem
Ḳılanlar bu Maḳām'uñ ecrini hem

Daḫı emr ola Ḥaḳ'dan Cebreʾīl'e
Mikāʾīl'e melāʾik cümle bile

Ḳamusı oña maġfiret dil[er]ler
Ḳıyāmete degin heb bile söyler

735a bir : biri **A**
736a Mültezem : Mültezim **A**
737b Minā'da : Münā'da **A**
738b ʿİbādette : ʿİbādete **A**
739b heb : ḥeb **A**
747a baḳanlar : baḳanger (!) **A**
748a *ḳad ġafertu*: "Bağışladım." ‖ Déyüb : Dér **A**
749a déye : déye dé yā **A**
749b Uyımışlar (?) : [illegible] **A**
753b ʿİbādette : ʿİbādete **A**
760a günāhın : günāhuñı **A**
760b ecrini : içrini **A**

763. Olur maḥşer güninde emn ü dil-şād
Ḳamu ḫavf u fezaʿdan göñli āzād

Ḥadīṯ-i Muṣṭafā'dur bu beyānum
Kim oldur ḳıble-i īmān u cānum

Onuñ ḳavli benüm nuṭḳ-ı dilümdür
Onuñ ʿavniyle söyleşü[r] gimidür

766. ʿAṣā vérmiş elüme ol şehin-şāh
Baña ol gösterür āyāt-ı der-gāh

ʿAṣā vérmiş çeker ol şāh-ı nāmī
Onuñdur bu meʿānī heb temāmī

Meʿānī heb onuñdur ben bahānem
Olub arada bir kem tercümānám

769. İlāhī tercümāna raḥmet eyle
Edeb olmaḳ Ḥarem'de ḳurbet eyle

Senüñ inʿām u faẓluñ rāġıbıyam
Dün ü gün gördüm oña ṭālibiyem

[41b] Müyesser eyle ḫüccāca ʿibādet
Bulalar heb Ḥarem'de bu seʿādet

772. Duʿāda **Ṭālibī**'ni aña bile
Bağışla cümle ḫüccāc-ıla bile

Beyān olmaz Ḥarem faẓl u kemāli
Kim oldur máẓhár-i Ḥaḳ lā-yezālī

Hezārān raḥmet-i Ḥaḳ faẓl-ı Vehhāb
Nebī'nüñ rūḥına āl-ile aṣḥāb

775. Cemīʿ-i tābiʿīne tā ḳıyāmet
Ola bu raḥmet ü faẓl u kerāmet

19. Der-beyān-ı iḥrām-besten ez-Mekke-i müşerrefe ve be-ʿArafāt reften

Sekizinci güni Ẕi'l-ḥicce ayuñ
Teveccühde olub ʿArfāt'a rāyuñ

Ḳıluban Kaʿbe'de ṣubḥuñ namāzı
Duʿā ḳıl ṣıdḳ ile ʿarż ét niyāzı

778. Ḳıl eḥrāmuñ namāzın Hicr'üñ içre
Niyet ét ḥacca *lebbeyk* ardı isre

Ṭavāf ét gel Maḳām'a ḳıl namāzı
Tażarruʿ eyle çoḳ ʿarż-ı niyāzı

[42a] Çıḳub ḫʷoş şevḳ-ıla ʿArfāt'a doġrı
Olub *lebbeyk* ü ẕikr ü fikre muḳrī

781. Minā'ya varıcaḳ mescide uygil *
Ḳoyuban bidʿati sünnete uygil

Ḳıl onda béş namāzı mihr-bān ol
Ṣebīr Dağı'na gün çıḳgeç revān ol

Yéne *lebbeyk* u *saʿdeyk*-ile bir ān
Göñülde şevḳ u dilde ẕikr-i Ḳurʾān

784. Varub bu ẕevḳ-ıla ʿArfāt'da iclāl
Girüb mescide ol şevḳ-ıla ḫʷoş-ḥāl *

[Tasvir: Arafat Dağı]

[42b] İkindi öyleyi cemʿ étgil onda
Semāʿ ét ḫuṭbeyi ḫʷoş étgil onda

İkindiye yaḳın vaḳfeye vargil
Cebelü'r-raḥmet'e yaḳunca durgil

787. Aḫıt göz yaşını çoḳ zārī eyle
Göñül vér Ḥaḳḳ'a cānuñ arı eyle

Urub gül-şene bülbül tek fiġānı
Ḳoḫıt raḥmet gülinden cism ü cānı

Édüb feryād u dādı nefs elinden
Dutub Ḥaḳḳ'a eyādī nefs elinden

790. Saḳın Ḥaḳḳ'a kim ol ḳurtara ẕātuñ
Bağışlar maḥv éder heb seyyiʾātuñ

Bu zārī vü fiġān sūr-ıla mātem
Olub aḫşama dek ḫalḳ-ıla hem-dem

Güneş baṭınca bu ḥāl-ile dāyim
Olub ḫalḳ-ıla bu ḳāl-ile ḳāyim

793. Revān ol çün revān oldı cemāʿát
Ḳabūl éde Çalab ḥacc-ıla ḥācet

Gelüb Mizdelfe'ye göz-ile giryān
Kemāl-i cemʿiyet ẕikr-ile Ḳurʾān

[43a] **[Tasvir: Meş'ari'l-Harâm Mescidi]**

764b ḳıble-i : ḳıble vü **A**
770a inʿām : inʿāmuñ **A**
777b ile : eyle **A**
781b bidʿati : bedʿati **A**

783a *saʿdeyk* : *saʿdiyk* **A**
785a cemʿ : cemīʿ **A**
786a vaḳfeye : vaḳfiye **A**
791a fiġān : fiġānı **A**

Édüb cemʿ onda maġrible ʿişāyı
Edā ét emr-i farż-ı pādişāyı

796. Édüb iḥyāʾ-i Meşʿár ve'l-Ḥarām'ı
Getürüb cemre daşların temāmī

Olub aña degin var iḫtilāfı
E'imme ḳavli heb kāfī vü şāfī

Ṣabāḥa deg olub sünnet bil anı
Kemāl-i ḥacc-içün rifʿát bil anı

799. Edā-yı farż-ı Ḥaḳ ét dur duʿāya
Tażarruʿ eyle ẕāt-ı Kibriyā'ya

[43b] Ṭulūʿ-ı şems oldı ét duʿālar
Vére Ḥaḳ raḥmet ü fażl u ʿaṭālar

Minā'ya ol revān ẕikr-ile fi'l-ḥāl
Dilüñde ẕikr-i Ḥaḳ göñlüñde iclāl

[Tasvir: Mina Pazarı]

802. ʿAḳabe cemresine gel yédi ṭaş
Atub şeyṭāna ḳahr eyle ḳarındaş

Tırāş ét başuñı ḳurbānuñ eyle
Ḥaḳ'uñ ḳurbānıyiçün cānuñ eyle

Libāsuñ géy ḥelāl ol şād olgil
Bu niʿmet şükrine āzād olgil

[44a] 805. Revān ol Kaʿbe'ye gel merd-i ḥācī
Ṭavāf u sáʿy-ile Ḥaḳ éde nācī

Minā'ya gel revān éy baḫtı pīrūz
ʿİbādette olub min géce gündüz

Atub üç cemreyi üç günde tekrār
Budur ādāb-ı ḥacc-ı cümle aḫyār

808. Yéne gel Mekke'ye çoḳ ét ʿibādet
Getür bir ʿumre daḫı bul seʿādet

Teveccüh eyle şimdi şāh-ı dīne
Ḥabīb-i Ḥaḳ Resūl'üñ ḳapusına

20. Der-beyān-ı ādāb ve faẓīle-i ziyāret-i ḥażret-i risālet-penāhī ṣal[lallāhu] ʿa[leyhi ve selle]m *ve ḳad rediye en-nār ḳaṭā ve el-benzāruna binā dihemā* ʿan İbni ʿÖmer raḍi[allāhu anhuma] ḳāle ḳāle resūlullāhi ṣal[lallāhu] ʿa[leyhi ve selle]m *men zāre ḳabri vecebet lehū şefāʿatī*

Gel éy ḥācī olan Beytü'l-ḥarām'a
Ziyāret ét yéne ḫayrü'l-enāma

811. Ḥabīb-i Ḥaḳ muẓallel bi'l-ġamāme
Şefīʿu'l-ḫalḳ fī-yevmi'l-ḳıyāme

Sirācu'l-millet ol bedr-i temāma
İmāmü'l-mürselīn uy ol imāma

[44b] Ḳabūl olmaḳ ʿibādet oña mevḳūf
Seʿādet menşeʾi heb oña maʿṭūf

814. Ẓuhūr-ı Ḥaḳ olub ẕāt-ı şerīfi
Ḫalīl milleti dīni Ḥanīfī

Onuñ dīnindedür īmān ṭahāret
Ṭahāret olmasa çoḳdur ḫasāret

Dédi kim şaṭr-ı īmāndur ṭahūruñ
Ṭahūruñ olmayınca yoḳ ḥużūruñ

817. Ṭahāret nūr olub sen bilgil anı
Onuñla pāk édersin cism ü cānı

Ṭahūr-ı ẓāhir ü bāṭın gerekdür
Kim oldur rāyet-i *nūruń ʿalā nūr*

Biridür nūr-ı farż bir nūr-ı sünnet
Nebī dīnindedür bu ḳurb u rifʿát

820. Nebiyyuń Hāşimiyyuń Ebṭaḥī'dür
Ḥabīb-i enbiyānuñ efṣaḥıdur

Désem ḥaḳdur degül inkāra lāyıḳ
Ḥaḳāyıḳ máẓhári baḥrü'l-ḥaḳāyıḳ

Ẓuhūr-ı millet-i Ḥaḳ onda oldı
Kemālin vaḥdet-i Ḥaḳ onda oldı

795a pādişāyı : pādişāhı **A**
797a aña (?) : [illegible] **A**
798b rifʿát : refʿát **A**
799b eyle : eyleyüb **A**
802a cemresine : cimrisine **A**
805b u : ve **A**
806b ʿİbādette : ʿİbādete **A**
20 ʿaleyhi : ve-le-hu A
ve ḳad rediye en-nār ḳaṭā ve el-benzāruna binā dihemā: "Ateş, beni ziyaret edenleri asla yakmayacaktır." ***men zāre ḳabri vecebet lehū şefāʿatī:*** "Kabrimi ziyaret eden kimse şefaatime hak kazanır."
815b ḫasāret : ḫısāret **A**
818b *nūruń ʿalā nūr:* "...nûr üstüne nûr...", Kur'ân-ı Kerîm, "Nûr", 24:35, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 402.
819b rifʿát : refʿet **A**

823. Onuñ evṣāfı ev[ṣā]f-ı İlāhī
Le-ʿamru-k mā rameyte dest-gāhı

[45a] Ḥabīb-i Ḥaḳ şefīʿ-i yevm-i maḥşer
Olub miʿrāc-ı fevḳ-ı ʿarş-ı ekber

Ḥayātı vü memātı bir bil anı
Kim oldur ṣāḥib-i sebʿa'l-meṯānī

826. Dédi *men zāre ḳabrī* ṭālib oldı
Gelüb baña şefāʿat vācib oldı

Yéne *men zārinī baʿde vefātī*
Ke-enne zārinī ḫīne ḥayātī

Dé imdi cān vérüb lāyıḳ degül mi
Bu faźla érişen fāyıḳ degül mi

829. Ṭavāf étgil vedāʿ ét ḳıl ṣalātuñ
Müfevveż oñadur fevz ü necātuñ

Ḥarem'den çıḳ teveccüh eyle şāha
Mekī nisbet Medīnī pādişāha

Göñül milkinde ḳor ḫayr-ı celālin
Görüb ḫayr içre envār-ı cemālin

832. Cemālinden gözüñ ḳaldurma bir dem
Yéter irşāda bu vallāhu aʿlem

Çeküben hidyeler āyāt ṣalavāt
Vérür varluġuñı_oña külli bi'ẕ-ẕāt

Dün ü gün durmayub[an] hidyeler çek
Görür hidyelerüñ heb eyleme şek

[45b] 835. Ne étseñ étmeseñ hep oña maʿlūm
Ne dérsen yā démesen oña mefhūm

Ḥaẕer ét ḳavl [ü] fiʿlüñden ḥaẕer ol
Bilür heb ḫayr u şerrüñden ḫaber ol

Dédügüm sīret-i süllāk-i Ḥaḳ'dur
Bu maʿnī ehl-i maʿnīye sebaḳdur

838. Medīne'ye degin budur sülūküñ
Bil imdi şarṭ-ı ādāb-ı mülūküñ

Edeb eyle riʿāyet ét nikū-nām
Edeb érişdürür ṭālibe ikrām

21. Der-beyān-ı ādāb-ı derūn reften be-Medīne-i münevvere zādehallāhu teʿālā şerafeń taʿẓīmeń ve keyfiyyet-i ziyāret-i ḥazret-i risālet-penāhī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve Ebī Bekr-i Ṣıddīḳ ve ʿÖmer bin el-Ḫaṭṭāb ve Maḳām-ı Cebrāʾīl ʿaleyh[ı's-selām] ve Fāṭıma-i Ṣıdīḳa raḍ[ıyallāhu anhā] ve cemīʿ-i sākinān gūr-istān-ı Baḳīʿ raḍiyallāhu teʿālā ʿanhum

[46a] **[Tasvir: Mescid-i Nebevî]**

[46b] Görünüb ḳubbe-i ṣadrü'l-kerāme
Tevāżuʿ eyle māṣī var selāmá

841. Déyüb éy ṣadr u bedri kāyinātuñ
Sen olub máẓhári ẕāt u ṣıfātuñ

Budur geldüm saña zār u perīşān
Ki senden özge yoḳ derdüme dermān

Şefāʿat umaram ḳapuña geldüm
Cemīʿ-i çāreden bu çāre buldum

844. Urubdur yolumı çoḳ nefs ü şeyṭān
Ḳarartmış levḥ-i ʿömrüm cürm ü ʿişyān

Medīne'ye girince vér ṣalavāt
Piyāde şevḳ [u] ẕevḳuñ-ıla bi'ẕ-ẕāt

İnicaḳ ġusl édüb étgil ṭahāret
Géyin arı olub ḳaṣduñ ziyāret

847. Gelüb Bābü's-selām'uñ ḳapusına
Saḳın eṭrāfa baḳmaḳ yapusına

Teveccüh eyle şāha pāk olgil
Muḳaṣṣır fiʿlüñe ġam-nāk olgil

Girüb mestāne oş miḥrāba vargil
Taḥiyyetüñ namāzın onda ḳılgil

850. Namāz étdüñ duʿā ḳıl zārïye düş
Gédergil ġafletüñ huşyārïye düş

[47a] Durub miḥrābdan ʿazm eyle şāha
Yöri mesrūr u mestān bār-gāha

Duruban kevkeb-i dürrīye ḳarşu
Kim oldur ay yüzine perde ḳarşu

823b *mā rameyte*: "...sen atmadın...", Kur'ân-ı Kerîm, "Enfâl", 8:17, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 213.

826a *men zāre ḳabrī*: Hadis olduğu belirtilen ifadenin aslı şöyledir: "*Men zâre kabrî vecebet lehû şefâ'ati* (= *Kabrimi ziyaret edene şefaat ederim*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 675. ‖ *zāre* : *zāri* **A**

827ab *men zārinī baʿde vefātī / Ke-enne zārinī ḫīne ḥayātī*: "Beni vefatımdan sonra ziyaret eden hayatımda etmiş gibidir."

837b ehl-i : ehline **A**

21 **gūr-istān-ı** : **gūr-ı dostān-ı** A

840b Tevāżuʿ : Tevāżıʿ **A**

841b ẕāt u : ẕāt-ı **A**

853. Selām étgil taẕarruʿ eyle zārī
Oḳıgil bu duʿā ṣıdḳ-ıla ārī

21.1. *es-Selāmu ʿaleyke yā Resūlallāh es-selāmu ʿaleyke yā nebīyallāh es-selāmu ʿaleyke yā ḫayra ḫalḳillāh es-selāmu ʿaleyke yā ḥabīballāh es-selāmu ʿaleyke yā seyyide'l-mürselīn es-selāmu ʿaleyke yā ḫayra'l-ḫalāyıḳı ecmaʿīn es-selāmu ʿaleyke yā ḳāyidi'l-ġurri'l-muḥaccelīn es-selāmu ʿaleyke ve ʿalā āli-ke ve ehli beyti-ke ve aṣḥābi-ke ecmaʿīn es-selāmu ʿalāʾi-ke ve ʿalā sāyiri ʿibādullāhi'ṣ-ṣāliḥīne cezā-ke-allāhu ʿanā yā resūlallāh efḍali mā-cezābi-hī nebiyyeń ve resūleń ve ʿalā-ümmi-hī* **[47b]** *ve ṣallallāhu ʿaleyke kemā-ẕikru-ke ẕākiri ve ġafele ʿan ẕikri-ke ġāfili efḍali ve ekmel mā ṣallī ʿalā eḥadiń mine'l-ḫalḳi ecmaʿīn eşhedü en lā-ilāhe illāllāhu vaḥde-hū lā-şerīke lehū ve eşhedü enne-ke ʿabdehū ve resūle-hū ve [...] min ḫalḳı-hī ve eşhedü enne-ke ḳad belaġati'r-risālete ve ediyyeti'l-emāmeti ve yeḍḥati'l-ümmeti ve cāhedet fi'llāhi Ḥaḳḳa cihādi-hī allāhumme āyeti'l-vesīleti ve'l-faẓīleti ve [...] maḳāmeń maḥmūdeń elleẕī ve ʿadte-hū ve āte-hū nihāyeti mā-yenbaġī en yesʾelu-ke's-sāʾilūn allāhumme ṣallī ʿalā Muḥammediń ʿabde-ke ve resūli-ke'n-nebiyyi'l-utiyyi ve ʿalā āli-hī Muḥammediń ve ezvācih ve ẕürriyyeti-hī kemā ṣalleyte ʿalā İbrāhīme ve bārek ʿalā Muḥammedi'n-nebiyyi'l-ümem ve ʿalā āli Muḥammediń ve ezvāci-hī ve ẕürriyyeti-hī kemā bārekte ʿalā İbrāhīme ve ʿalā āli İbrāhīme fi'l-ʿālemi-hī inne-ke* **[48a]** *ḥamīduń mecīd*

Ebū Bekr ü ʿÖmer'e vér selāmı
Duʿā ét ʿöẕrüñi dile temāmī

Bulardur Kaʿbe-i İslām'a bünyān
Oluban çār-yār ol çār-erkān

856. Onu[ñ] kim dīn-i İslām'ı metīndür
İmāmı çār-yāruñ pāk-dīndür

Maḳām-ı Cebreʾīl'e gel selāma
Taẕarruʿ eyle zārī ol kirāma

Emīn-i vaḥy-i Ḥaḳ Rūḥu'l-emīn'dür
Enīs-i enbiyā vü mürselīndür

859. Duʿālar eyle çoḳ ét ʿarż-ı ḥācet
Onuñ ḳurbıyçün eyler Ḥaḳ icābet

Gel andan Fāṭıma binti Resūl'e
Selām ét oña ol ṣāḥib-ḳabūle

Resūl'üñ baʿż-ı cismi zevc-i Ḥayder
İki dürr ü ṣadef Şeppīr ü Şepper *

862. Selām ʿaleyke yā ḫayrü'n-nisā dé
Selām ʿaleyke yā nūrü'l-hüdā dé

Selām ʿaleyke ümmü külli sādāt
Selām ʿaleyke Yenbūʿü's-seʿādāt

[48b] Şefāʿat luṭf éden Allāh daḫı
Ḥabīb-i Ḥaḳ Resūlullāh daḫı

865. Umaruz ṭāʿat u ġufrān u tevbe
Senüñ ʿizzüñle yā ferʿu'n-nübüvve

Duʿā vü zārī eyle ʿarż-ı ḥācāt
Anuñ ʿizziyçün eyler Ḥaḳ icābet

Ḥarem'den çıḳ Baḳī'e var selāma
Duʿā eyle heb ol ehl-i maḳāma

868. Nebī'nüñ ehl-i beytine selām ét
Duʿālar eyle ʿacz ü iḫtirām ét

Varub İbrāhīm'e vérgil selāmı
Nebī ferzendi ol bedr-i temāmī

Ḳapusı tozını gözlerüñe çek
Münevver ola ẕātuñ eyleme şek

871. Varub ʿAbbās'a ol ʿamm-i Nebī'ye
Olan onuñla evlād-ı velīye

Ḥasen ibni ʿAlī ḳuṭb-ı rıżādur
ʿAlī ibni Ḥuseyn-i Kerbelā'dur

Muḥammed ibni Zeyne'l-ʿĀbidīn'e
Onuñ oġlına Caʿfer şāh-ı dīne

874. Selām édüb niyāz-ıla duʿā ét
Dīn ü dünyāñ-içün çoḳ mācerā ét

[49a] Bulursun cümle ḥācet inşāʾallāh
Bularuñ ḳıymetiyçün ʿindallāh

Emīrü'l-müʾminīn ʿOsmān'a vargil
Emīn ü cāmiʿ-i Ḳurʾān'a vargil

877. Ḥabīb-i Ḥaḳ ḥabīb-i ehl-i īmān
Refīḳ-ı Muṣṭafā fī-ḫuld-ı Rıḍvān

Selām édüb duʿā eyle münācāt
Bulursun inşāʾallāh cümle ḥācāt

21.1. *[...]* : **A** ; *[...]* : **A**
857a Cebreʾīl'e : Cebrāʾīl'e **A**
860a binti : benti **A**
864a éden : édeñ **A**
875b Vezin kusurludur.

Çıḳub var Fāṭıma ümm-i ʿAlī'ye
Ṣadefdür cevher-i ẕāt-ı velīye

880. Selām ét ʿarż-ı ḥācet eyle zārī
Bulub fevz u necāt u fażl-ı Bārī

İmām-ı Nāfiʿ ü Mālik'e vargil
Dün ü gün ḥaḳḳıçün sālike vargil

Selām édüb duʿālar eyle tekrār
Bulasan Ḥaḳ yañadan fażl u envār

883. Ṣafiyye ḳabrine ḫatm eyle bile
Nebī'nüñ ʿammesidür ol aṣīle

Temām ehl-i Baḳīʿi'ye duʿā ét
Oña ḫatm édüben ḫatm-i duʿā ét

22. Der-beyān-ı ādāb-ı ziyāret-i emīrü'l-mü'minīn Ḥamza r[a]ḍ[iyallāhu anhu] ve sāyir [49b] **şühedā-yı Uḥud r[a]ḍ[iyallāhu anhu] r[a]ḍ[iyallāhu anhum ve erżahum] ve ziyāret-i Mescid-i Ḳubā ve Bi'r-i ʿOṯmānī r[a]ḍ[iyallāhu anhu] ve maḫall-i ṣayḥānī ve Mescid-i Ẕū-ḳıbleteyn ve Mesācid-i Fetḥ ve sāyir meşāhid ve ziyāret ve's-selām**

Ḥamīs güni teveccüh Uḥıd'a ét
Emīrü'l-müʾminīn Ḥamza'ya var gét

886. Ziyāret eyle ol sulṭān-ı dīne
Olub yétmiş pāre Ḥaḳ yolına

Selām ét zārī eyle ʿarż-ı ḥācāt
Bulursun dīn ü dünyāda seʿādāt

Şühedā-yı Uḥıd'a vér selāmı
Ziyāret eyle heb bir bir temāmī

889. Gédüb şenbih güni doġrı Ḳubā'yá
Olub sünnet ṣaḥīḥ olmış rivāye

Démiş peyġāmber onda her namāzuñ
Berāber ʿumreye géçer niyāzuñ

Ḳubā Mescidi'ne Ẕū-ḳıbleteyn'e
Yéne Fetḥ-i Mesācid her birine

892. Daḫı ṣayḥānī naḫl-i Biʾr-i ʿOṯmān *
Ziyāret eyle sen ṣıdḳ-ıla giryān

Olub bu cümleden ġayrı meşāhid
Ziyāret yérleridür heb müsāʿid

[50a] Mecālüñ var-ısa var ét ziyāret
Duʿā édüb bulub ḫatm-i seʿādet

23. Der-beyān-ı şemmeī ez-kemāl-i ḥac zümre-i ehlullāh ve muḳarribān-ı bār-gāh-ı ḥażret-i ilāh ve muʿtekifān-ı ḥarem-i ṣıdḳ u ṣafā ve ṭāyifān-ı Kaʿbe-i ẕāt u ṣıfāt ve āsmān-ı bī-iştibāh u bī-hemtā çonān çi ʿazīzī fermūde-est Īn-est

[*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*]

895. *Kaʿbe-i merdān ne ez-āb u gil-est*
Ṭālib-i dil şev ki beytullāh dil-est

Dil be-dest āver ki ḥacc-ı ekber-est
Ez-hezārān Kaʿbe yek dil bih-ter-est

Kaʿbe bünyād-ı Ḫalīl-i Āzer-est
Dil náẓár-gāh-ı Celīl-i ekber-est

24. Ve işāret be-mānī-yi ebyāt-ı ḥażret-i Mevlevī ḳaddesallāhu rūḥahu'l-'azīz Īn-est

[*Mefʿūlü Mefaʿīlü Mefaʿīlü Feʿūlün*]

898.1. *Ey ḳavm be-ḥac reft[e] kocāyīd kocāyīd*
Maʿşūḳa hem īn cāst biyāyīd biyāyīd

[50b] 2. *Maʿşūḳa çü hem-sāye vü dīvār-be-dīvār*
Der-bādiye gum-geşte şomā der çi hevāyīd

3. *Ger ṣūret-i maʿşūḳ yekī yār be-bīnend*
Hem ḥᵛāce vü hem bende vü hem ḳıble şomāyīd

901.4. *Ān ḫāne laṭīf-est nişānhāş be-goftīd*
Ez-ḥᵛāce-i ān ḫāne nişānī be-nümāyīd

---

22 **Uḥud** : **Aḥad** A
892a biʾr-i : bīr-i **A**
893b müsāʿid : mesāʿid **A**
895. Çeviri: Erenlerin Kâbe'si çamurdan ve kilden değildir. Gönül talibi ol ki Allah'ın gerçek evi gönüldür.
896. Çeviri: Bir gönül yapmak hacc-ı ekberdir. Bir gönül almak, binlerce Kâbe'den daha iyidir.
897. Çeviri: Nitekim Kâbe İbrahim'in yapısıyken gönül Allah'ın nazargahıdır.
898. Bu gazel, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Dîvân-ı Kebîr*'inde kayıtlıdır ve beyit sıralaması buradakinden farklıdır. Gazelin alıntılanan çevirisi için bk. Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, 1. Baskı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 7:14, G. 16.
Çeviri: "Ey hacca giden topluluk, nerdesiniz, nerdesiniz? Sevgili buracıkta; geliniz, geliniz." (G. 16:1).
899. Çeviri: "Sevgilin, senin komşun, hem de dıvarı dıvarına bitişik komşun; hâl böyleyken siz, başı dönmüş bir halde çölde hangi havaya uymuşsunuz?" (G.16:2).
900. Çeviri: "Sûretsiz sevgilinin yüzünü bir görürseniz ev sahibi de sizsiniz, ev de sizsiniz, Kâ'be de siz." (G. 16:3).
901. Çeviri: "O ev güzel; eserlerini -izlerini söylediniz; o ev sâhibinin izlerinin izlerini de gösterin." (G. 16:5).

5. *İḥrām çu bestīd ez-ān bādiye resīd*
Ez-ḥırḳa-i nāmūs be-kullī be-der-āyīd

6. *Ger ḳaṣd-i ṣomā dīden-i ān Kaʿbe-i cānhāst*
Zengār zi-āyīne be-ṣáyḳál be-zedāyīd

904.7. *Deh bār ez-ān rāh be-dīn ḫāne be-reftīd*
Yek-bār ez-ān ḫāne bedīn bām ber-āyīd

8. *Bā īn heme ān renc-i ṣomā genc-i ṣomā bād*
Efsūs ki ber-genc-i ṣomā perde ṣomāyīd

9. *Ṣemsu'l-Ḥaḳ-i Tebrīz ruḥ ez-bādiye bi'nmā*
Zīrā ki ṣomā ḫāssa yek rūḥ fezāyīd

[*mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*]

907. Gel éy ḥācī olan beytü'l-viṣāli
Göñül kaʿbesine ét irtiḥāli

Çıḳarub sübürüb heb māsivāyı
Göñül şehrindeki şirk ü hevāyı

Ṭavāfa girüben pākīze ṣāfī
Édüb ẕātuñ maṭāfında ṭavāfı

[51a] 910. Géderüb her dönüşde bir ṣıfātı
Ṣıfātı refʿ édüb gör ʿáyn-i ẕātı

Yemīnullāh ile ʿahdüñ vefā ét
Yeñile ʿahdüñi ẕevḳ u ṣafā ét

Ṣıfātuñ kim şühūd oldı temāmī
ʿİbādet eyle ẕāta gir Maḳām'ı

913. Namāzı onda ḳıl oş ʿáyn-i rāza
Açub bāb-ı münācātı niyāza

Déyüben éşidüb kim oldı idrāk
Ḳulaḳsız dilsiz añla cüst ü çālāk

Çü ḳaṭre deñgize ġarḳ oldı baṭṭı
Temāmī ḳaṭrelıḳ maḥv oldı baṭṭı

916. Ṭavāf-ı Kaʿbe-i ẕāhir yédidür
Ṣafā-yı Ḥaḳ yédidür sermedīdür

Girüb ẕāhir ṭavāf-ıla ṣıfāta
Oluban ṣoñra maḥv envār-ı ẕāta

Ne ḫᵛod bī-ḫᵛod olub gir lā-mekāna
Bulursın vech-i bāḳī cāvidāna

919. Temāmī ġarḳ olub deryā-yı āba
Gözi heb örtünür mevc ü ḥubāba

Ḥubāb u mevcden olmaz ḫaber-dār
Görünmez ġayrı deryā baḥr-ı zeḫḫār

[51b] Görüb ol yérde cūdı lā-nihāyet
Ne evvel var ne āḫir var ne ġāyet

922. Ne özini görür ne yār u aġyār
Görünmez héç bir seyrinde deyyār

Görür ḥadsiz deñgiz çoḳ ıżṭırābı
Görünür mevcesi gāhī ḥubābı

Görürsin mevc-i deryā bī-nihāyet
Olub deryā ḳarārında be-ġāyet

925. Ḳarārında olub lā-zāle ḳāyim
Velī emvāc olub seyrinde dāyim

Olur ol ḥāl-ile deryāya vāṣıl
Vücūd-ı ḳaṭre kim buldı bu ḥāṣıl

Ne ḫᵛod bī-ḫᵛod olub bildi bu maʿnī
Deñize ġarḳ olub maḥv oldı yaʿnī

928. Oña saçub deñiz cūdından emvāc
Yudardı şirkini maḥż oldı minhāc

Şerīksiz çünkim oldı baḥre ḥāżır
Ṭavāf-ı Kaʿbe-i dil oldı ẕāhir

Ḫudā menʿ étdi müşrīkūn ṭavāfı
Ne ol gişi kim olmış pāk ü ṣāfī

931. Kim étdi şirk-i ẕāhir ictinābı
Ṭavāf-ı ẕāhir olur müsteṭābı

---

902. Çeviri: İhrama bürünüp (yola) çıktığında çöle varmışsındır. Öyleyse namus hırkasını baştan başa yırtıp at! [Not: Bu beyit, Gölpınarlı neşrinde yoktur.]
903. Çeviri: Maksadınız canların Kâbe'sini görmekse aynadaki pası cila ile silip temizleyin. [Not: Bu beyit, Gölpınarlı neşrinde yoktur.]
904. Çeviri: "On keredir o yoldan o eve gittiniz; bir kere de şu evden şu dama çıkın." (G. 16:4). ‖ *Deh* : *Dih* **A**
905. Çeviri: "Bütün bunlarla beraber o zahmetleriniz, define olsun size; fakat yazıklar olsun ki kendi definenize kendiniz perdesiniz." (G. 16:7)
906. Çeviri: Tebriz'in Hak güneşi (Şems) çölden yüz gösterdi. Çünkü siz seçkin bir ruhu âleme yaydınız. [Not: Bu beyit, Gölpınarlı neşrinde yoktur.]
917b envār-ı : envāra **A**
918b cāvidāna : cāvidānīye **A**
921b evvel : ol **A**
927b ġarḳ : ~~maḥv~~ ġarḳ **A**
928b şirkini : ~~ser~~ şirkini **A**

[52a] Özine Kaʿbe-i ẓāhir vérür yol
Kim oldı şirk-i ẓāhir cümle maġsūl

Ve ger kim şirk-i bāṭın pāk étdüñ
Sévindüñ terk-i cism-i ḫāk étdüñ

934. Dutuban déñizüñ yanında mesken
Yuyundı heb ḥubābuñ oldı rūşen

Ḥubābuñ kim yuyundı oldı ṭāhir
Dur imdi kaʿbe-i dil oldı ẓāhir

Gir imdi cān-ıla oş bu ṭavāfa
Édüb cevlān bu rūḥānī maṭāfa

937. Medār-ı Kaʿbe-i ẓāhir yédidür
Kim er biri bir isme müntehīdür

Yédi ile sekiz var iḫtilāfı
Ḳamusı ḥaḳ olub pākīze ṣāfī

Bu yoldandur ṭarīḳ-ı milk-i ʿirfān
Bu esmādan açulur feyż-i Raḥmān

940. Olub Ḥáyy ile Ḫālıḳ yéne ḳādir
Yéne ʿālem olub her yérde ḥāżır

Mürīd olub semīʿ-ile başīr ol
Mütekellim kelām-ıla vérüb yol

Şübūtīdür degül süflī bu evṣāf
Bilür heb ehl-i ʿirfānī olub ṣāf

[52b] 943. Bu yoldandur vuṣūl-i ehl-i ʿirfān
Olur ʿilm-ile vāṣıl Ḥaḳḳ'a insān

Budur esmā-yı evṣāfı İlāh'uñ
Ṣıfātı pāk ü ẕātı pādişāhuñ

Olar kim ehl-i ḳurb-ı Kibriyā'dur
Bu maʿnī olaruñ ḥaccı ūlādur

946. Bu ḳavmüñ ḥaccınuñ şerḥi beyāna
Bilinmez dile sıġmaz tercümāna

Ḥaḳīḳat kaʿbesidür Kaʿbe-i ẕāt
Olubdur her biri mirʾāt-ı āyāt

Müheyyim dāyimā nūr-ı cemāle
Cemāliyle celāliyle viṣāle

949. Vücūdından temāmī maḥv olmış
Fe-bī yesmaʿ ve bī-yenṭaḳa geçmiş

Olubdur her biri mest-i ilāhī
Olub hem maḥrem-i esrār-ı şāhī

Bulardur berzaḫ-ı maʿnī vü ṣūret
Oluban Ḥaḳḳ-ıla dāyim żarūret

952. Bu fırḳa ẓāhir ü bāṭın birikmiş
Géderüb keşretin vaḥdete girmiş

Olımaz keşreti vaḥdete maʿnī
İkisinde ʿayān bunlara Ṣāniʿ

[53a] Bular görür Ḥaḳ'ı eşyāda ẓāhir
Başīret göz-ile pākīze ṭāhir

955. Olub iki cihān bunlara mirʾāt
Görüb mirʾāt içinde ẕāt u āyāt

ʿİnāyet ehlidür bu cümle varı
Érişmiş bunlara inʿām-ı Bārī

Ḫavāṣına ʿināyet şöyle étdi
ʿAvāmı fażl-ıla yéne gözetdi

958. Bulara ḥacc-ı ẓāhir emr étdi
Donadub fażl u cūd-ıla bézetdi

Vér[ür]ler Ḥaḳ yolına māl u cānı
Görüben Kaʿbe-i ẓāhir ʿayānī

Günāhından temāmī ṭāhir olur
ʿİbādet zaḥmetine māhir olur

961. Vérüb māl-ıla cānı Ḥaḳ yolına
İnanub cān-ıla Ḥaḳḳ'uñ sözine

Anadan doġma olur ḥacca varan
Günāhın heb bağışlar Ḥáyy-i mennān

Olub rūḥānī vü pāk ü muṭáhhár
Olur inci gimi pākīze cevher

964. Sen imdi cemʿ édüb şorıla maʿnī
Cihād ét nefsüñe terk eyle daʿvī

[53b] Muvāfıḳ ẓāhir ü bāṭın yédidür
Kim er bir bir ṣıfāta müntehīdür

935a yuyundı : yuyandı **A**
942a süflī : [illegible] **A**
945b ūlādur (?) : [illegible] **A**
946a Bilinmez : Begenmez **A**

949b *Fe-bī yesmaʿ ve bī-yenṭaḳ*: "Benimle işitir, benimle konuşur."
952a fırḳa : farḳa **A**

Evel iḥrām-ıla niyyet bir olur
Ṭavāf iki yéne sáʿyüñ üç olur

967. ʿArafa[t] dördidür Müzdlife béşi
Minā'ya geldüñ [ol] altıncı işi

Yéne eṭvār-ı sebʿa éyle taḥḳīḳ *
Bulursın heb muvāfıḳ vech-i taṭbīḳ

Olub insān vücūdında yédi ġáyb
Ḥicāb olur ḳamu insāna lā-reyb

970. Bular refʿ olmayınca rifʿát olmaz
Bu munca sed içinde vaḥdet olmaz

Biri bil ġáyb-i ḳālıb biri nefsī
Basubdur şerleri cinn-ile insi

Bu iki ġáyb içinde çoḳ ʿanādur
Riyāżetdür meşáḳḳátdür belādur

973. Bu iki ġáyb içinde nefs ü şeyṭān
Éderler sālike çoḳ cevr ü ʿudvān

Yéne cin ʿaskeri ṭuġyān éderler
ʿİmāret étdügin vīrān éderler

Keserler yolını her laḥẓa nā-gāh
ʿİnāyet olıcaḳ Ḥaḳḳ éder āgāh

[54a] 976. Üçünci ġáyb-i ḳalbī rāḥatı çoḳ
Bu ġáybá girmeyince rāḥatuñ yoḳ

Bu ġáyb içinde şerr-i cinn ü şeyṭān
Az olur kim olur iġvā-yı nisyān

Bu ḳalb içinde var yédi merātib
Merātibler olub heb ḳalbe rātib

979. Çü Kaʿbe ṣūretidür ṣūret-i dil
Ṭavāfı heb dutub yanında menzil

Birisi ṣadr olub İslām évidür
İkinci ḳalb olub īmān yéridür *

Üçünci bil şeġāfī kān-ı raḥmet *
Oña maḥṣūṣ olub mihr ü muḥabbet

982. Meşāyiḫ biri bil sırr-ı fuʾādī *
Olub dördinci ḳısm éy şeyḫ-i Hādī

Béşinci ḥabbetü'l-ḳalb adıdur ol *
Baṣīret maʿdenidür oña bul yol

Olub ṭavr-ı şeşüm adı süveydā *
Kim oldur menbaʿ-ı esrār u esmā

985. Yédinci mühcedi'l-ḳalb adı oldı *
Kim anı buldı heb ḥayrātı buldı

Tecellī-yi ṣıfāt u ẕāt u esmā
ʿAyān ondan olur nūr-ı tecellā

[54b] Yéne bil ġáyb-i sırrī ġáyb-i rūḥī
Bulursan Ḥaḳ yañadan çoḳ fütūḥı

988. Daḫı ġáyb-i ḫafīdür ġáyb-ı Ḥaḳḳī
Kim ondandur ḥayāt-ı ehl-i ḥaḳḳī

Ṭurub gūr-ı ḫafīde çoḳ ḳara nūr
Olub süllāke ol āyāt meşhūr

Muvāfıḳ ẓāhir ü bāṭın bir oldı
Libāsın Kaʿbe daḫı ḳara buldı

991. İlāhī **Ṭālibī** bī-çāre ḳalmış
Düşüb bu den͡gize zeḫḫāre düşmiş

Elin ṭut bu ṣıfāt éyle ʿināyet
Ki baḥr-ı raḥmetüñdür bī-nihāyet

Buña mevṣūf olan esrārı-içün
Ḫavāṣuñ ḥürmeti miḳdārı-içün

994. İcābet eyle yā Rab bu münācāt
Ki senden özge yoḳ ḳāżīye'l-ḥācāt

25. Der-beyān-ı münācāt be-vesīle-i enbiyā vü evliyā ve meşāhid-i Ḥarameyn-i şerīfeyn ve ḫatm-i risāle

İlāhī ḥadden aşubdur günāhum
Bulunmaz senden özge héç penāhum

[55a] Basuban nefs ü şeyṭān ʿaḳl u cānum
Muʿīn olub baña sen müsteʿānum

997. Hevā vü nefs ü şeyṭāndur ḥarāmī
Birikmiş yol keser üçi temāmī

Évüñ içinde düşmen ḥāżır ola
Meger mecnūn ola kim ʿāḳil ola

Dün ü gün durmayub azıtmeg işi
Yaḳub saçub olub daġıtmeg işi

972a ʿanādur : ʿinādur **A**
992b baḥr-ı : ~~fażl-ı~~ baḥr-ı **A**

25 be-vesīle-i : **be-vasle-i** A

Év içinde bunuñ tek düşmenüm var
Ne ġamdur kim senüñ tek z̲ü'l-menüm var

Le-uġviyennehum dédi temām ol
Emān vérdüñ oña vérmez emān ol

Daġıdub cümle-i ṭā'āt u iḥsān
Tükenmez héç bir ān mekr-i şeyṭān

İlāhī nefs ü şeyṭānuñ şerin ṣav
Év içinde olan iġvāsını ḳav

Saña muḫliṣ olan aḫyār-ı muḫtār
Eli érmez olara dīv-i ġaddār

İlāhī bu ʿibāduñ tābiʿīyüz
Ola[r] aṣḥāb-ı Kehf biz rābiʿiyüz *

Dün ü gün işümüz saña yükünmek
Bularuñ resm-i āş̲ārına gétmek

[55b] Bularuñ ʿizz ü cāhıyçün İlāhī
Bularuñ rifʿátiyle bār-gāhı

Be-ḥaḳḳ-ı Ādem ol ser-ḫayl-i ʿuṣṣāḳ
Esīr-i miḥnet ol mūfī-yi mīṣāḳ

Vücūdıdur ṣadef pür-dürr-i şeh-vār
Çıḳup ʿummān-ı vaḥdetden ṣadef-vār

Tecellī eyledi sırrına Raḥmān
Kim oldı máẓhár-i esmā-yı ʿirfān

Onuñ ḥaḳḳıyiçün Şīt ile İdrīs
Be-ḥaḳḳ-ı Nūḥ u İsmāʿīl ü Circīs

Be-ḥaḳḳ-ı Hūd u Ṣāliḥ Ṣafvetullāh
Çeküben cevr ü küfr-i ʿĀd-ı güm-rāh

Ḫalīl'üñ ḳurbetiyçün ʿizz ü cāhı
Ḳurub nār içre çetr-i bār-gāhı

Démedi ḥācetini Cebreʾīl'e
Dédi *ḥasbī ve rabbī yekfī* bile

Bi-ḥaḳḳ-ı şevḳ-ı İsmāʿīl ü İsḥāḳ
Be-sūz-ı sīne-i Yaʿḳūb-ı müştāḳ

Bi-ḥaḳḳ-ı Yūsuf-içün çāh içinde
Bi-āh u nālesi der-gāh içinde

Be-Eyyūb u Şuʿayb-içün Z̲ekeryā
Bi-Dāvūd u Süleymān-ıla Yaḥyā

[56a] Be-Mūsāyıla Hārūn ʿĪsī-yi pāk
Bi-ḥaḳḳ-ı ḫātem-i kül şāh-ı levlāk

Be-ʿizz-i çār-yār u āl ü aṣḥāb
Be-ḥaḳḳ-ı tābiʿīn heb cümle aḥbāb

Be-ḥaḳḳ-ı ehl-i faẓl ile eʾimme
Be-ḥaḳḳ-ı ṣāliḥīn ḫāṣān-ı ümme

Be-ḥaḳḳ-ı arż-ı Baṭḥā Ḳuds ü Meşʿár
Be-ḥaḳḳ-ı Mekke ʿArfāt-ıla Meşʿár

Minā vü Mescid-i Ḫayf-ıla Cemrāt
Be-ʿarş u ferş-içün ehl-i semāvāt

Be-Ḥicr ü Mültezem erkān-ı Mīzāb
Be-ḥaḳḳ-ı tāyifīn-i ḳāme biʾl-bāb

Be-teşrīf-i Maḳām u biʾr-i Zemzem
Ṣafā vü Merve vü mīleyn-i áẓám

Be-ḥaḳḳ-ı mevlid-i şāh-ı nübüvvet
Kim oldur menbaʿ-ı cūd u mürüvvet

Be-ḥaḳḳ-ı mevlid-i Zehrā vü Ḥayder
Olub heb ümm-i sādāt-ı muṭáhhár

Be-ḥaḳḳ-ı mevlid-i Ṣıddīḳ u Fārūḳ
Ḳoyub riḳḳı olub āzād u maʿtūḳ

Be-ġār-ı Bū Ḳubeys ü Dār-ı Ḫazrān *
Bi-İslām-ı ʿÖmer der-ġār-ı Ḥażrān

[56b] Be-ḥaḳḳ-ı ġār-ı Ṣevr ü Münḥanā kim
Ḥirā Ġārı'yıla vaḥy-ıla taʿlīm

Bi-cell-i biʾl-Ḥarem medfūn-ı Yeṯrib
K'anuñ nūrı dutub maşrıḳla maġrib

Be-ḥaḳḳ-ı Ravża vü ḳabr-i münevver
Be-rūḥ-ı Muṣṭafā cism-i muṭáhhár

1001a *Leuġviyennehum*: "...yoldan çıkaracağım", Kur'ân-ı Kerîm, "Sâd", 38:82, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 513.
1007a cāhıyçün : cāḫıyçün **A**
1007b rifʿátiyle : refʿátiyle **A**
1011a Ṣīt ile İdrīs : Ṣītiʾl-İdrīs **A**
1014b *ḥasbī ve rabbī yekfī*: Rabbim bana yeter.
1017a Z̲ekeryā : Z̲ekeriyyā **A**
1024a biʾr-i : bīr-i **A**
1025b cūd u : cūd-ı **A**
1027a mevlid-i : mevlūd-ı **A**
1028a Ḫazrān : Ḥażrān **A**
1028b Ḫażrān : **A**
1029b vaḥy-ıla : vuḥy-ıla **A**

Be-ḥaḳḳ-ı Ḥamza vü ʿAbbās u evlād
Bi-aṣḥāb-ıla aḳṭāb-ıla efrād

1033. Ḳubā Ẕū-ḳıbleteyn mescid ḥaḳıyçün
Yéne Fetḥ'üñ mesācid ḥürmetiyçün

Be-ḥaḳḳ-ı ehl-i vaḥdet merḳádiyçün
Be-ḥaḳḳ-ı heb şehīdüñ meşhediyçün

Be-ḥaḳḳ-ı enbiyā vü aṣfiyāʾuñ
Be-ḥaḳḳ-ı evliyā vü etḳıyāʾuñ

1036. Be-ḥaḳḳ-ı ẕāt-ı pāk-āyāt-ı pāküñ
Be-ḥaḳḳ-ı cümle esmā vü ṣıfātuñ

Be-ḥaḳḳ-ı ism-i áʿẓám kim ḫafīdür
Onuñla cümle ḥācet müktefīdür

Onuñla dükeli ḥācet revādur
Onuñla faż̇l u cūd-ı Kibriyā'dur

1039. Kim iki ʿālem içre ser-firāz ét
Bizi ẕātuñdan özge bī-niyāz ét

[57a] Çeküb nefsümüz oña kim rıżādur
Iraḳ ét ol ʿamel kim nā-revādur

Şerīʿat yolına ṣābit-ḳadem ét
Muḥabbet ehliyile muḥterem ét

1042. Olub ḫatmümüz İslām-ıla īmān
Gédüben bu serādan vaḳt-ı fermān

İçürüb şerbet-i *ellā-teḫāfū*
Onuñ naḳli olub Allāh yāhū

Evelki géce ḳabrüñ vaḥşetini
Enīs ét raḥmetüñ ḳav ẓulmetini

1045. Teraḥḥum vaḳtidür raḥmetler eyle
Size mihmān olub ḥürmetler eyle

Melekler bize édüb bu ḫiṭābı
ʿİnāyet eyle ilhām ét cevābı

*Ve mā rabbu-k*ᵉ *ve mā dīnu-k*ᵉ beyān ét
*Nebiyyu-k*ᵉ kim olub adın ʿayān ét

1048. İmāmuñ kim olub dīnüñ yolına
Kime dutub yüzüñ bu dīn yolına

Revān ét nuṭḳuma Allāh Rabbī
Kim oldur ḫālıḳ-ı şarḳ-ıla ġarbī

Ḳadīm-i lem-yezel Ḳayyūm u Bāḳī
Seḳāhum rabbuhum cāmına sāḳī

[57b] 1051. Münezzeh ẕāt-ı pāk-i lā-yezālī
Érişmez ʿaḳl-ı kül sırrına ʿālī

Ḥabīb-i Ḥaḳ Muḥammed bil nebiyyüm
Ḥanīfī milletüm İslām dīnüm

İmāmum oş kelām-ı Ḥaḳ Teʿālī
Muʿaẓẓam ḳıblemüz Kaʿbe viṣālī

1054. İlāhī bu beyāna ét ʿināyet
Ki sensiz maṣlaḥat bulmaz nihāyet

Daḫı Şevr ü Ṣırāṭ u vezn-i aʿmāl
Ḥisāb-ıla kitāb-ı ḫavf-ı ehvāl

ʿİnāyet eyle yā Rab luṭf u iḥsān
Bu cümle ḳorḫudan vér emn ü īmān

1057. Érişdür faż̇l u cūduñı temāma
Götürüb cümlemüz Dārü's-selām'a

Liḳāñ ile müşerref eyle Bāḳī
Seḳāhum rabbuhum vallāhu bāḳī

Ḳamū ḥüccācı ḥaccından ziyāret
Ḳabūl ét étme faż̇luñla ḫasāret

1060. Érişdür cümle ḥüccācı yérine
Mübārek menzilīn-i sālimīn[e]

Fütūḥāt-ı Ḥarem'dür bu risāle
Oluban ḳāb-ı aḥbāba ḥavāle

[58a] Ẓuhūr étdi Ḥarem'de ḫalvet içre
Ciger ḳanıyıla çoḳ ḥasret içre

1063. ʿAyāndur bunda Leylī'nüñ nişānı
Velī Mecnūn gerek kim bile anı

1043a *ellā-teḫāfū*: "...korkmayın...", Kur'ân-ı Kerîm, "Fussilet", 41:30, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 536. ‖ *ellā-* : *en lā-* **A**

1047ab *Ve mā rabbuke ve mā dīnuke, Nebiyyuke*: Sorgu melekleri tarafından yöneltileceği belirtilen bu ifadenin aslı şöyledir: "*Men rabbüke ve men nebiyyüke ve mâ dînüke ve mâ kitâbüke ve mâ kıbletüke* (= *Rabbin kim, peygamberin kim, dinin hangisi, kitabın hangi kitap, kıblen neresidir?*)", bk. Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 661.

1050b *Seḳāhum rabbuhum*: "...ve rableri onlara tertemiz, nefis bir cennet şarabı ikram edecek", Kur'ân-ı Kerîm, "İnsân", 76:21, bk. Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, 658.

1054b bulmaz : bulunmaz **A**

Görüb yüzini ḥayrān ḳala ser-ḫᵛoş
Görünmez gözine bir ʿáyb-i nā-ḫᵛoş

Gözünden görüben ḥüsn-i nihānı
Onuñ-çün terk édüben ḫānumānı

1066. Ne déyem kime déyem bu ḥikāyet
Bulunmaz buña héç ḥadd-ıla ġāyet

Bi-ḥamdillāhi ḥamdi lā-yezālī
Göründi şevḳ-nāmenüñ cemāli

Temām oldı be-tevfīḳ-ı İlāhī
İlāhī nacinī minnī İlāhī

1069. Bu faźla **Ṭālībī** şükr-i devām ét
Vérüb cān ẕātuñı mest-i müdām ét

Ḥaḳ'uñ yolına vér māl-ıla cānı
Budur tevḳīʿ-i mülk-i cāvidānī

Oḫuyan bu kitābı diñleyeni
Yazıdan yazdurub heb añlayanı

1072. Bağışlaya günāhın Ḥaḳ Teʿālī
Be-ḥaḳḳ-ı Kaʿbe vü ʿizz ü celālī

[58b] Hezārān raḥmet olsun ṣad hezārān
Nebī'nüñ rūḥına feyyāż-ı Raḥmān

Onuñ āline vü aṣḥāb u aḥbāb
Cemīʿ-i tābiʿīn heb ḳuṭb u aḳṭāb

1075. Olub Allāh'uñ adı fetḥ ü encām
Kim onuñ faźlıdur fetḥ ü ser-encām

1076. Olub miskü'l-ḫitāmān-ıla muḫtem
Ḳadīm ü Ḳādir ü ʿAllām u Aʿlem

Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'l-meliki'l-vehhāb fī-Mekketi'l-müşerrefe zādehallāhu şerrefeń ve taʿẓīmeń ʿalā yedi nāẓımıhi'l-faḳīri'l-ḥaḳīri'l-muʿterif bi'ẕ-ẕenbi ve't-taḳṣīr ve'l-cerāyīmi'l-keṣīr **ʿAbdullāh bin Ḥüseyin bin Şāliḥ bin Bāyezīd-i Erzincānī** ʿafallāhu ʿanhu ve[...] ve'l-cemīʿü'l-müʾminīn ve'l-müʾmināt ve'l-müslimīn ve'l-müslimāt yevmü'l-Cumʿa sebʿa ʿüriże min Ramażāni'l-Mübārek
954
mīm mīm
mīm

1068b *İlāhī nacinī minnī İlāhī*: "Allahım beni kendimden kurtar!"

1070b cāvidānī : cāvüdānī **A**

KAYNAKÇA

Eski Yazı El Yazması ve Matbu Eserler

Ayasofya Kütüphanesi Fihristi. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fihristler Yazma, Nr. 25/1.

Ayasofya Kütüphanesi Fihristi. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fihristler Yazma, Nr. 25/3.

Defter-i Kütüb-ḫāne-i Ayaṣofya. Der-seʿādet: Maḥmūd Bég Maṭbaʿası, 1304.

EMĪR ḤUSEYN EL-ĠŪRĪ. *Kenzü'r-Rümūz*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar, Nr. 1160; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, Nr. 2633/1.

ḤAYĀTĪ ʿABDU'L-ʿAZĪZ B. MAḤMŪD EL-ISFAHĀNĪ. *Şıfātü'l-Ḥarameyn*. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 5145.

MUḤYĪ-Yİ LĀRĪ. *Fütūḥu'l-Ḥarameyn*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail, Nr. 102/2; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye, Nr. 1870; Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertev Paşa, Nr. 259M02.

MUḤYĪ. *Terceme-i Fütûhü'l-Haremeyn*. Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, Nr. 1312.

MÜKRİMĪN [ḤALĪL YİNANÇ]. "Terceme-i Ḥāl: ʿAbdullāh bin Mesʿūd". *İslām Mecmūʿası*. 39, (10 Muḥarrem 1334, 6 Teşrīn-i Ṣānī 1331): 827-832.

ŞEMSEDDĪN SĀMĪ. *Ḳāmūsu'l-Aʿlām*. 6 Cilt. İstanbul: Mihrān Maṭbaʿası, 1306-1316.

TUMAN, Nâil. *Tuhfe-i Nâilî*. Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz B 611/1.

ÜNVER, Süheyl. "Ayasofya Kütüphanesi". Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Süheyl Ünver Dosya, Nr. 145.

Araştırma - İnceleme Kitapları ve Makaleler

ABRAHAMOV, Binyamin. "Bi-lâ Keyfe Doktrini ve İslâm Kelâmındaki Temelleri". Çeviren: Orhan Ş. Koloğlu. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/2 (2002): 213-226.

ʿAFĪFĪ, Raḥīm. *Ferheng-nāme-i Şiʿrī Ber-Esās-i Āṣār-i Şāʿirān Ḳarn-i Sevvom Tā Yāzdehom Hicrī, Şāmil-i Terkībāt, Kināyāt, Iṣṭılāḥāt*. 3 Cilt. Tehrān: Surūş, 1374.

AHMED FAKÎH. *Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi'ş-Şerîfe (Kutsal Mescitlerin Vasıfları) (İnceleme - Tenkitli Metin - Tıpkıbasım)*. Hazırlayan: Ozan Kolbaş. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2023.

ARAT, Reşit Rahmeti. "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu". *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I*. Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya. 32-68. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.

ʿĀRİF ḤİKMET. *Teẕkire-i Şuʿarā (İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkıbasım)*. Hazırlayan: Sadık Erdem. 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

BABİNGER, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çeviren: Coşkun Üçok. 2. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

BOKS, Abdullah A. "Arafat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 1991): 3:261-263.

BOZKURT, Nebi. "Mescid-i Hayf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara, 2004), 29:277-278.

BURSALI MEHMED TAHİR. *Osmanlı Müellifleri*. Hazırlayan: M. A. Yekta Saraç. 3 Cilt. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016.

CEYLAN, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.

DEMİR, Recep. "Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme - Metin)". Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006.

EBU'L-VELÎD EL-EZRAKÎ. *Ahbâru Mekke (Mekke Tarihi)*. Çeviren: Yunus Vehbi Yavuz. 1. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

ERGİN, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım, Yayım, Dağıtım, 2009.

ERGİNLİ, Zafer (Editör). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet. *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1955.

ERTEN, Münir. *Diyarbakır Ağzı (İnceleme - Metinler - Sözlük)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

ERÜNSAL, İsmail E. *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. 2. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

EYÜB SABRİ PAŞA. *Mir'âtü'l-Haremeyn (Haremeyn Tarihi, Mir'ât-ı Mekke) (İnceleme-Metin)*. Hazırlayanlar: Ömer Fâruk Can ve F. Zehra Can. 2 Cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.

FAYDA, Mustafa. "Cennetü'l-Muallâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 1993), 7:387-388.

GEMALMAZ, Efrasiyap. *Erzurum İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük ve Dizinler)*. 3 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

GÖLOĞLU, Sabiha. "Depicting the Holy: Representations of Mecca, Medina, and Jerusalem in the Late Ottoman Empire". Doktora Tezi, İstanbul: Koç Üniversitesi, 2018.

GÖLOĞLU, Sabiha. "Kutsallığı İlişkilendirme, Baskı ve Resimlerle Koruma: Geç Dönem Osmanlı Dua Kitaplarında Mekke, Medine ve Kudüs Görsel Üçlemeleri". *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları*. Editörler: Ayşe Taşkent ve Nicole Kançal-Ferrari. 2 Cilt. 519-539. 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021.

GÜRKAN, Menderes. "Vakfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 2012): 42:463-465.

İBN CERÎR ET-TABERÎ. *Târihu't-Taberî (Taberî Tarihi)*. Çeviren: Cemalettin Saylık. 2 Cilt. 1. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018-2019.

İBN KESÎR. *El-Bidâye ve'n-Nihâye - Büyük İslâm Tarihi*. Çeviren: Mehmet Keskin ve Mehdi Ali Seçkin. 15 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.

İBN ZEBÂLE. *Ahbâru'l-Medîne (Medine Tarihi)*. Çeviren: Fatih Mehmet Yılmaz. 1. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

İNAN, Ömer Suat. "Kıbrıslı Halîmzâde Alî'nin Menâsikü'l-Hacc'ı". *Dergiabant*. 12/2, (2014): 588-604.

İPEKTEN, Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu ve Turgut Karabey. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 1. Baskı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan. "Muhyî-yi Lârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara, 2020): 31:81.

KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBİ. *Tezkiretü'ş-Şuarâ*. Hazırlayan: İbrahim Kutluk. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

KIRBIYIK, Kasım. "Hayzürân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 1998), 17:106-107.

KİREMİT, Mehmet. "Yapraklı İlçesi (Çankırı) Ağzı". Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986.

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2010.

KOLBAŞ, Ozan. "Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi (İnceleme - Metin Tenkidi - Nesre Çeviri - Açıklamalar - Sözlük - Özel Adlar Dizini)". Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2021.

KUT, Günay ve Nimet Bayraktar. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.

KUT, Günay. "İstanbul'daki Yazma Kütüphaneleri". *Yazmalar Arasında - Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*. Hazırlayan: Fatma Büyükkarcı-Yılmaz. 253-284. 1. Baskı. İstanbul: Simurg Yayınları, 2005.

KUT, Günay. *Heşt Bihişt - The Tezkire by Sehī Beg*. Sources of Oriental Languages and Literatures 5. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1978.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri. "Rûme Kuyusu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 2008), 35:231-232.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri. *Abbasilerden Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.

LATÎFÎ. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Hazırlayan: Rıdvan Canım. 1. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

MAURY, Charlotte. "İki Harem Bölgesinin (Haremeynü'ş-Şerifeyn) Osmanlı Dönemindeki Tasvirleri: Topografik Diyagramlardan Perspektifle Çizilmiş Görünümlere". *Tasvir: Teori ve Pratik Arasında İslam Görsel Kültürü* içinde 235-268. Editörler: Nicole Kançal-Ferrari ve Ayşe Taşkent. 1. Baskı. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

MEHMED SÜREYYA. *Sicill-i Osmanî*. Hazırlayan: Nuri Akbayar. Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman. 6 Cilt. 1. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN. *Dîvân-ı Kebîr*. Hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı. 5 Cilt. 1. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

MUHAMMED B. MAHMÛD-I ŞİRVÂNÎ. *Tuhfe-i Murâdî (İnceleme-Metin-Dizin)*. Hazırlayan: Mustafa Argunşah. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

MÜTERCİM ÂSIM EFENDİ. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît - Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. Hazırlayanlar: Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013-2014.

OCAK, Tulga. "Labial hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu". *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış - Nevin Önberk Armağanı*. Hazırlayan: Mehmet Ölmez. 167-172. Ankara: Simurg Yayınları, 1997.

ONAY, Ahmet Talât. *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü - Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Hazırlayan: Cemâl Kurnaz. İstanbul: H Yayınları, 2009.

ÖĞÜT, Salim. "Sa'y". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul, 2009), 36:206-207.

ÖZEL, Ahmet. "Altın Oluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: 1989), 2:537-538.

ÖZTÜRK, Mustafa. *Kur'an-ı Kerîm Meali (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

REDHOUSE, Sir James W. *A Turkish and English Lexicon*. 5. Edition. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2015.

SÖYLEMEZ, İdris. "Bekir Sıdkî Efendi'nin Fezâil-i Menâsik-i Hac Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme". *İslâmî İlimler Dergisi*. 17/1, (2022): 217-241.

ŞEKER, Dursun Ali. "Mescid-i Nemîre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara, 2004), 29:290-291.

TANINDI, Zeren. "İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri". *Journal of Turkish Studies - Orhan Şaik Gökyay Armağanı II*. 7, (1984): 407-437.

TEZCAN, Semih. *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*. 1. Baskı. Ankara: Simurg Yayınları, 1994.

TULUM, Mertol. *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. 1. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

TURAN, Şerâfeddin. "Selim II". *İslâm Ansiklopedisi*. (Eskişehir, 1997), 10:434-441.

Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü. 6 Cilt. 3. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

ULUDAĞ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.

ÜSTÜN, Mehmet Cihat. "Erzincan (Merkez) Ağzının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı". Yüksek Lisans Tezi, Kars: Kafkas Üniversitesi, 2008.

YILMAZ, Hüseyin. "Türk Edebiyatında Manzum Menâsik-i Hac Tercümeleri ve Amîkî'nin Fütûhu'l-Harameyn Tercümesi (Metin İnceleme ve Çeviri Yazısı)". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019.

YILMAZ, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.

YUSUF SIDKÎ EL-MARDİNÎ. *Mesîru Umûmi'l-Muvahhidîn Şerh u Terceme-i Kitâb-ı İhyâu Ulûmi'd-Dîn - İhyâ Tercüme ve Şerhi (Çeviri Yazı - Tıpkıbasım)*. Hazırlayanlar: Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi. 10 Cilt. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015-2023.

YÜKSEL, Mukadder Ârif. *Siyer, Hadis ve Tefsir Bağlamında Haccın Ahkâm ve Menâsiki*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

EKLER

EK I: *Mühürlerin, vakıf kaydının ve teyit pençesinin bulunduğu zahriye sayfası*

EK II: *Nüshanın tezhipli açılış sayfası (1b-2a)*

EK III: *Mekke Haremi (34a)*

EK IV: *Arafat Dağı (42a)*

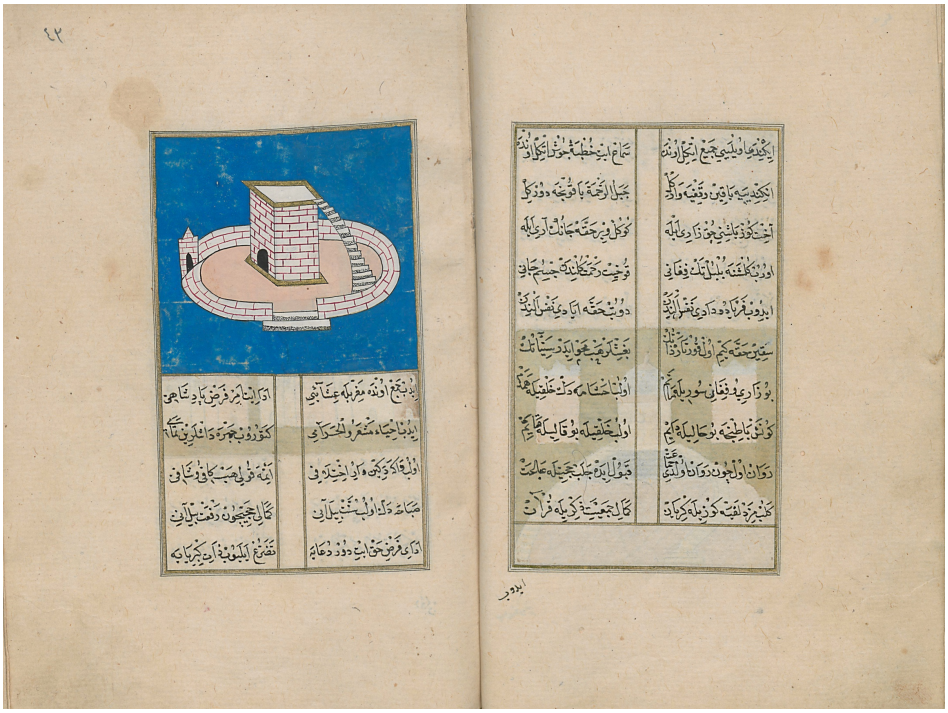

EK V: *Meş'ari'l-Haram Mescidi (43a)*

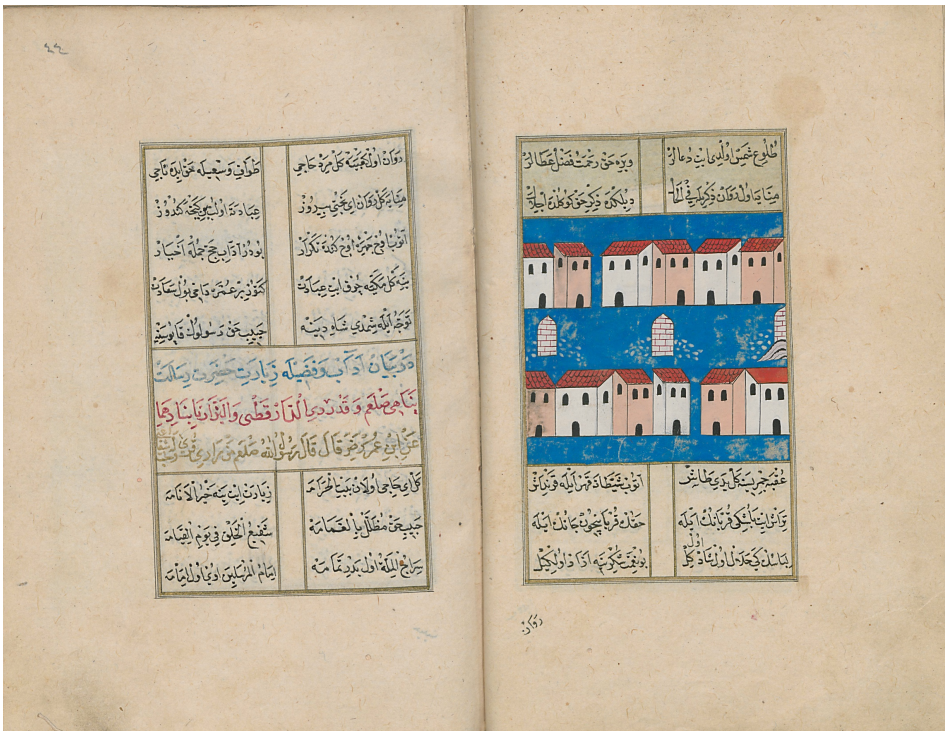

EK VI: *Mina Pazarı (43b)*

EK VII: *Mescid-i Nebevî (46a)*

EK VIII: *Şehzade Selim'in mührünün de bulunduğu ketebe sayfası (58b)*